

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

KOVÁCS ANDRÁS FERENC (vers)

DEMÉNY PÉTER (esszé)

LÁNG ZSOLT (kritika)

SZABÓ RÓBERT CSABA (honlap)

VIDA GÁBOR (próza)

Tördelőszerkesztő:

MOLNÁR ROZÁLIA

Korrektor:

SZÓCS KATALIN

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

ÁFRA JÁNOS:

Áradat; Aminek súlya van (Versek) ■ 5

SZILÁGYI JÚLIA:

Fanatizmustól félelemig (Emlékirat) ■ 7

WIRTH IMRE:

Kordéban hozták őket (Versek) ■ 11

SZÁVAI GÉZA:

Makámaszútra (Elbeszélés) ■ 15

DEMUS GÁBOR:

a házasság szentsége az örület ellen; az is örök,
miként „kurvul” (Versek) ■ 28

MÁRTON EVELIN:

Mo-no-dráá-ma (több hangra) (Novella) ■ 30

GOTHÁR TAMÁS:

kopás; feszültség távolodóval; holnappara;
várni a legszarabb (Versek) ■ 40

TAMÁS KINCSEŐ:

Fehér kavicsok (egy boldog szerelem története)
(Regényrészlet) ■ 42

CSEH KATALIN:

Elégtelen; Alvó Csipkerózsika; Doamna néni; A hallássérült fiú
(Versek) ■ 49

MAGYARY ÁGNES:

Skorpiók vannak a fejemben (Novella) ■ 52

NAGY ATTILA:

Idegen szoba; Hommage à Saint-John Perse;
Lisszabon (Versek) ■ 60

VIDA GÁBOR:

Tölgyella (Novella) ■ 63

VARRÓ DÁNIEL:

Unokaöcsémnek (Vers) ■ 71

SÉTATÉR

PÁLYI MÁRK:

Bródy János és a nemzeti nyelv ■ 73

FÓRUM

DANA HUČKOVÁ :

Az alkotói hang keresése (Az aktuális szlovák próza jellemzői) ■ 81

KISS ERNŐ CSONGOR:

Zivatarban, esernyő nélkül (Rahel Varnhagen életrajzához) ■ 87

KÖNYVHUZAMOK

BENKE ANDRÁS:

Történetekre (f)oszló történelem (Gervai András:
Titkos Magyarország. „Célszemély”: a társadalom;
Závada Pál: *Egy piaci nap*) ■ 97

TÉKA

TAMÁS DÉNES:

Egy „darab élet” versei (Fekete Vince: *Vak visszhang*) ■ 102

KLIKKREC

DEMÉNY PÉTER – LÁNG ZSOLT:

Kicsit több (Karácsonyi Zsolt: *A Krím*) ■ 107

TALÁLT VERS

WILLIAM BUTLER YEATS:

Byzantium (Jékely Zoltán fordítása) ■ 109

NÉVJEGY

KARÁCSONYI ZSOLT ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

ÁRADAT

A reggel ismét a folyóparton ér el,
csupasz lábaidon végignézel, és döntesz,
keresztülfolysz ezen az újabb napon,
történjen bármi is a távoli halottakkal,
te kattogsz tovább a láthatóságtól ropogva.
Ahogy fény kúszik végig az út kövein,
követi a horizont ébredését egy toronyóra,
a csontok meg csak alszanak tovább
a nyugati falak árnyékában, nem hamvadva.
A színek hazatérnek az ébredők egébe,
és te a vízhez borulsz, rátalálsz egy kígyóra.
Viszontlátod magad a tenyereid között.
A megtagadott arcot emberarcodba mártod,
átszűrve ujjaid hálóján előző napi emlékeid,
és elengeded a reggelre holt galambot
a megfejtetlen üzenettel együtt, amit lábaira
kötözve több ezer kilométerről hozott,
hogy aztán végkimerültségében harangnak
repülve kongassa el fölötted az előző alkonyt.
Persze nem forraszhattad össze ezt
a törött koponyát, amely rángó szárnyakon
lábaid elé esett, ám könnyebbé tetted
a halált. Egymást érik a hajszálrepedések,
az izmok már nem mozdítják a végtagokat,
pedig a galamb egy idegen, szürke isten volt,
és te vörösre színezed vele a hajnali folyót.

AMINEK SÚLYA VAN

Ha embernek születesz, és kétségek
nélkül adakozol az ösztönöknek,
csak támadsz, elsajátítasz, kiélvezel,
akaratot tiporsz el akaratoddal.

Sem magányod, sem közösséged
nem nyugtat, mindened mozgásban,
áruba bocsájtod talált odaadásod
szóért, pénzért, húsért, ígéretekéért.

Aztán megtérsz az igazak közé,
ám kicsinységed vádol, elrepsz,
bölcsek közt összetör, ami vad.
A rendet feladva szóródsz ezerfelé.

De tanítasz, mint aki felemelkedett,
büszkén hirdetsz múlatlan igazságokat,
pedig nem érted betanult mondataid,
tagadásoddal erősítesz kétségeiden.

Nem aszerint élsz, ahogy beszélsz.
Úgy áldozol, akárha saját gyermeked
dobnád lángok közé szabadulásodért,
és hátradólsz, mint aki megérkezett.

Ingatod szemeid tükörképeden,
majd körbetéglázod magad tárgyakkal.
Nem háborgat senki, csak te vagy,
de maga alá temet, amit úgyis itthagysz.

Szilágyi Júlia

FANATIZMUSTÓL FÉLELEMIG

Szabadnak lenni nem azt jelenti, hogy meg tudjuk tenni, amit akarunk, hanem hogy azt akarjuk, amit meg tudunk tenni.” (Jean-Paul Sartre)

„A fájdalom a szívekben harap / Úgy tűnik, mintha lebukna a nap” – írtam Sztálin halálakor. Sajnos meg is jelent. Amit írtam, írogattam, azt, hírségéből persze, nem bírtam nem megmutatni valakinek, hiszen dicséretet vártam, nem tárgyilagos kritikát. Meg is kaptam. (Egyetlen kivétellel, amelyről még szó lesz). Sőt, a rokon vagy jó barát elfogultan sietett biztosítani a csodagyereknek nevezett kis szörnyeteg számára a nyilvánosságot. Vajon azért, mert a Sztálint sirató fájdalmát más is átérezte? Vagy mert a közléshez elég volt, hogy az amúgy sem túl igényes, inkább a politikailag remélt hasznot mint a minőséget szolgáló sajtóban éppen kellett valami közölhető anyag a tördeléskor? Mindenképpen valamilyen siker szurrogátummal becsaphattam, egy időre, magamat, esetleg a tájékozatlanabb – s nem túl őszinte – másokat is. És ha már az őszinteség szót leírtam, idekíváncozik az a sajtótörténeti botrány, ahogy az esemény, a Népek Nagy *Barátjának* halála, ha nem tévedek, a budapesti *Szabad Nép*ben megjelent: „Mély megrendeléssel tudatjuk”... Az én versem, vagy hogy is nevezzem serdülő magam rímbe szedett hisztériáját, legalább nem öles betűkkel a főoldalon! És ami fontosabb, és nem kevésbé jellemző a kor sajtójának hatására, a rossz versért nem büntetés járt, mint a központi magyar sajtó elszólásáért – le-tartóztatás, börtön.

Hát ilyen a történelem. Hogy milyen? A második világháború után néhány évvel, szüleim, az én izgatott jelenlétemben, vacsoraasztal mellett meghatottan faggattak élményeiről, már nem is tudom, egy távoli rokont vagy közeli barátot, aki sokakhoz hasonlóan, évekre eltűntnek számított, talán halottnak. De előkerült! Megtudtuk, hogy a háborús végnapokban, a felbomló front zűrzavarában, munkaszolgálatos osztaga csekély számú túlélője egyikeként, átszökött az oroszokhoz. Története számunkra itt fordult a drámai hihetetlenbe. A kérdezősködés láthatóan zavarba hozta a vendéget.

Eleinte szabadodott. Aztán kínos mosollyal legyintett, és nem szívesen volt nagyon őszinte. Ugyanis azt kérdezték tőle, aki éveket töltött, már rég nem kezdeti szabad akaratából, szovjet földön, hogy milyen világ az, hogyan élnek ott az emberek. Mint aki tudja, hogy a baloldali család házában csalódást okoz, reménytelenséget terjeszt vagy hitetlenséget vált ki, szomorúan volt őszinte: szegénységben élnek – mondta –, félelemben, szégyenben, hazugságban. Nem mintha a pusztító, kegyetlenkedő, fosztogató megszállókat nem gyűlölték volna! De hát a háború már csak ilyen – szólt közbe apu –, kegyetlen, pusztító... De hogy a mieinkkel visszajött volna a szegénység, a szégyen, a félelem! Nem pedig a rendszertől várt igazság? Ez nem volt hihető. A vendég pedig nem akart többet mondani. És mi? Nem hittünk Jenőnek. Nem akartunk vagy nem mertünk hinni? Hogy lett Jenő bácsi reakció? – kamasz lelkem tiltakozott. Miért hazudik ez az ember? – háborogtam koraérett tizenhárom évem önkímélő hinni akarásával.

Már egyetemre jártam, amikor egy nap kommunista veterán Nelli nagynéném leült velem szembe, és ünnepélyes arccal közölte, hogy a férje, Gyuri meg ő elhatározták, hogy rám íratják Rákóczi úti, tehát villanegyedi, bár szerény, kispolgári családi házukat: két szoba, konyha, fürdőszoba, pince, padlás és szép, romantikusan elvadult, nagy kert. Gyümölcsfákkal, bokrokkal, kaszálatlan, magasra nőtt fűvel. Örömet éreztem és ijedtséget. Én ott, a kertben, mindig nagyon boldog voltam. De mégse mertem elfogadni, hogy az enyém legyen. Nem akartam, nem akarhattam háztulajdonos lenni. Félttem. Kirúghatnak az egyetemről. Fontosabb a tanulás. Az az életem értelme. Fájt a Nelli csalódása. Fájt a saját lemondásom.

Gyuri bátyám tartózkodó ember volt, hallgatag, az erdélyi román falu neveltje. Eszembe jut, hogy 1946-ban, a Groza-kormány idején, különböző szakmákat és pártokat képviselő állampolgároknak talán születésnapot üdvözlő követségével Gyuri bácsi a palota vendége volt. Mihály királynak tolmácsolták a nép jókívánságait! Mikor beszámolt itthon a látogatásról, akkor hallottam először ezt a szót, hogy Sire... Kitanították őket, hogyan lehet vagy kell Őfelségét megszólítani. De most, ebben a valamilyen fonák módon szintén történelmi pillanatban, nem szólt. Nem tudom, mit gondolt. És a beszédes, élénk Nelli? Pár perce még a nagylelkű gesztus örömevel figyelte a hatást kedvenc unokahúgán. Most lassan felállt az ebédlőasztal mellől, és csak nézett engem. Ezt a Julikát nem ismerte. Nem voltak szavai hozzá. Neki, a bőbeszédűnek. A szellemesnek. A határozottnak. Mintha összetöpörödött volna: észrevettem, milyen öreg lett hirtelen. Nem kérdezett semmit. Máig sem tudom, vajon felfogta, hogy az, ami most közöt-

tünk, velünk történik, teljesen logikus. Ő, az egykori forradalmár talán még hiheti, hogy ura a tetteinek, amelyek egész életében, szíve szerint megfontoltan és önzetlenül irányították. Egy ilyen múltnak az öntudatával ő még mindig szabad ember. Én már tudom, hogy nem vagyok az. Nincs hősi múltam. A jövőmet pedig féltem. Értette is, nem is. Áldozatosan, az ügy szolgálatában, a gyermekáldásról is lemondva, segítettek felépíteni egy világot, amely egyre kevésbé hasonlított az álmaikra.

Magyarázattal tartoztam Nelliéknek. El kellett mondanom a férjem történetét, amelytől eddig meg akartam kímélni őket. (Gyuritól éppen váltam. Nem tudta megérteni, minek nekem az egyetem, miért nem elég művelt háziasszonyként, az ő feleségeként élnem. Számomra válóok volt, hogy sorskérdésben, életcél dolgában nem értünk egyet). Apai nagyapjának, a vargyasi székelynek volt egy kis kaszálója. Gyuri sose látta azt a darabka földet, ott, valahol messze, egy festői domboldalon, a nagyapját is vagy kétszer, gyerekkorában. Kolozsváron született, itt nőtt fel, itt élt a család, a könyvelő apa munkájából. Hol voltak már a hagyományos gyökerek! Ön-életrajzában ennél fogva nem is szerepelt az a kaszáló, hiszen a tudatában sem volt jelen, az ő számára a vargyasi származás, a rokonság élete távoli valóság volt, adomákkal fűszerezett romantika, nem tartozott a saját életéhez. Éppen záróvizsgáit tette le, hogy vegyész oklevelét kézhez vehesse, amikor kizárták az ifjúsági szervezetből mint kulákvadékos, aki ráadásul titkolja a származását. Kérdéssé vált, hogy egyáltalán kaphat-e diplomát az osztályidegen. Rám pedig, ekkor, érettségim küszöbén, valahol egy fontos hivatali fiókban ott vártak már a jövőmet eldöntő akták, amelyekkel a Szovjetunióba küldenek tanulni. Hogy mit tanulni? Nem feltétlenül azt, amit tanulni akarok, hanem valami fontosabbat, amire az országnak éppen szüksége van. Kimaradtam az iskolából, magánúton érettségiztem, és búcsút intettem a nekem szánt karriernek: felesége lettem az osztályidegennek. Szerелеmből és szolidaritásból. Nem értettem, hogy lehet valakinek bűnéül felróni azt, amiről nem tehet. Mi az, hogy egészségtelen származás? Valaki valahol téved. Ez nem lehet a párt politikája, hiszen igazságtalan!

Ez volt az első lázadásom. És megértettem valamit. Nem kell se ház, se kert. Az kell, hogy ne legyek támadható. Ne kerüljek a gyanúsak közé. Pedig, tudtam vagy sem, már az voltam. Ez kiderült, amikor hosszas habozás után kikértem, előkotortattam azt a – feltűnően hiányos, gondos kezektől megcsonkított – kartotékot. Tudni akartam, sok évvel később, hogyan és hányszor sértették meg jogaimat. Kiderült, hogy a valóságban nem is voltak jogaim. Titkom sem volt. Mindent tudtak rólam, és semmit sem

értettek az életemből. Ha már egyszer azt, hogy mi a jó és mi a rossz, ki a jó és ki a rossz, mi az igazság és mi a vétek, nem én döntöm el, mit számít az én életem. Mert vannak valakik, akik számon tartják, besorolják, értelmezik, használják. Magam ellen használnak engem is. Csakhogy magyartanár akartam lenni, és egyáltalán, mind jobban magaménak éreztem a József Attila sorát: *Az én vezérem bensőmből vezérel.* Csak legyen erőm ezt a vezért követni – gondoltam hazafelé ballagva Nelliéktől, 1955 kora nyári délutánján.

Aztán Nelli meghalt. Kórházban, éjjel, egyedül. Nem voltam Kolozsváron. Azon az éjszakán Szinajáról kergetett haza idő előtt valami baljós sejtetem. Gyuri pedig, éppen ő, aki takaróba bugyolált, és szánkázott a közele, hóborította Hója erdőben, így képzelem: a külső ajtó kulcsával lezárta sorsa döntő szakaszát, életét Nelli mellett, amikor eladta az elárvelt házat. Hát nem metafora, hogy az új tulajdonosok lebontották? Költséges giccs került a helyébe. A kertet beépítették az új rendszer úrgazdagjai. Elmentünk Mihállyal megnézni azt, ami már nincs. Már csak az emlékezetemben létezik a kicsi ház a lakóival együtt, a nagy kert, ahol jó volt gyerekeknek lenni. Mert mintha csak megőriztem volna valamit abból, ami már – nem győzöm ismételni – nincs. Az egész gyermekkoromból az a ház, az a kert volt a legjobb. Valóban le kellett róla mondanom? Nem is tudom már, hogy mennyire volt nehéz a döntés. Nem csak bagatellizáltam, hogy könnyebb legyen? A fiam sokáig nem értette ezt a konformizmust, titokban alighanem elítélt érte, őt is megfosztottam valamitől valamiért, amit szintén nem egészen értett, ahogy nem értjük, csak tudomásul vesszük a történelmet, amiről éppen ő, a filozófiatanár, magyarázta nekem, hogy pusztán konstrukció, nem az, aminek el akarja hitetni magát. De hát nekem ahhoz a történelemhez is van közöm, amellyel éppen akkortájt kezdtem nem azonosulni.

KORDÉBAN HOZTÁK ŐKET

*Az a feketeruhás pap, Martinovics elsírta magát.
Ő tudta egyedül, hogy milyen semmiségért hull porba fejük.
Mondani akart búcsúzóul még valamit, de száját befogva
lökdösték a vérpad felé.*

Nem úgy volt az, ingatta koronáját a hárs,
nem fogta be neki senki. Ahogy nyitotta a száját,
hogy kibuggyanjon onnan a hiábavalóság, meglátta
társai arcán a különös fényt.

Szavaltak éppen, „vigyázó szemetek Párisra vessétek”,
ez akasztotta el a hangját. Ez volt a legnagyobb kín,
hogy beléhasított, magával kell vinnie a titkot.

Ez a hallgatás, a csontok roppanása, a kosárba guruló
elmondhatatlan, jajongtak a fiatalabb fák. De hogy is volt,
mi ez a titok, kérlelték dörgölözve a hársat.

Nincs titok, morrantott mérgesen, éppen az, hogy nincsen.
A titok helyén vöröslő seb tátong. Abban az időben Napóleon
nevét zúgták az erdők. Senki volt, s mégis elsöpörte azt,
amit öröknek hittek.

Martinovics Ignácot, aki Magyarország helyén nem talált
akkor semmit, ami a képzeleten kívül megragadta volna a lelkét,
egy komor pillanatában, a kétségbeesés
ördögnek járó percében beszervezte a bécsi titkosrendőrség.

Azt hitte, annyi történt csupán, hogy most megáll a lábán,
nem folytatódik tovább a zuhanás. Fekete reverendájában
úgy róttá az utcákat, hogy nem látta a ráütött bélyeget.
S mintha valaki játszott volna vele, mint velünk
a vihar, a napfény s a fejsze kockadobása,

nemsoká barátjának tudta mindazokat, akiknek a fejében,
s a csodálkozástól szinte elsápadott Martinovics Ignác,
mégiscsak létezett Magyarország.

Cetlikre kezdett írogatni, listákat körmölt, összejöveteleket
szervezett, s a szaporodó papírlapok lassan térképpé alakultak át.
Ahogy az utolsó este kezébe fogta fénylő koponyáját,
s Kazinczy neve mellé beírt még néhány szót, rajongó
mondatot ide meg oda, nem is hallotta a koppanást.

Csak mikor lefogták, s óvatosan élére állították lapjait,
elsüllyesztve egy dossziéban, amire már régen rászáradt
a felírás: „magyar jakobinusok”, akkor roskadt össze borzadozva.

Csak azt visszük el, ami a miénk, biztatták, s a listája
szerint hamarosan össze is szedték, ami az övék.
Csak Batsányinak vészett nyoma, tette hozzá bizonytalanul
a gesztenye, egy bécsi grófnő rejtette köntöse alá.

Hol a titok, hol van hát, ámuldoztak a vérmezői fák,
méltatlankodva szórták a földre, amit az ősztől még meghagyott,
de a hárs, a gesztenye, az öregebb fák a parkban már magukban
szótték tovább a mondhatatlant.

Kísértet járja be Európát, a római bérházak kísértete.
Augustus és Caracalla csontjait felfalta már a szürke
arcú humusz, de a sikátorok rothadásszaga
s az ablakon kizúduló moslék
nem múlik el soha.

S még boldogok azok, akiket kopár hodály férges
matracán ér a vakító reggeli fény, s számtalan gyermekük
éhes sírása eltompítja a józan elmeélt.
És boldogtalanok, akiknek vágyálom kicsurrantotta nyála
szennylével keveredve csordogál az utcakövek réseinek közé.

Kísértet járja be Európát, a bérházak örökkévaló kísértete.
Mindegy, hogy tóga seper fekélyes arcot vagy keresztes köpeny,
kardcsapásoktól vagy sortüzekről véd katakombák pokla.
Mindegy, ha megszerzett kenyérdarabbal kuporogsz móló
kövén, vagy gyárban összetört gépből csorog a kőre a fáradt olaj,
ha bordáidtól sebes a bőröd, vagy levágott ujjaid ejted
folyó vizébe.

Dolgozz vagy ne dolgozz,
mit sem változtatsz a dolgon!

Kísértet járja be Európát, az otthontalanság kísértete.
Amerre elsuhan, megzörrennek a rozsdás kettecek, penész rajzol
új birodalmakat a tapéta alatt, kiönt a békalencse
a falikutakon. Amerre hörgése hallható, alkony öklendezik,
s a megroppant dióhéj fojtó port szítál.

Az összetört csontok alatt a szív védtelen hever.
Utolsó dobbanása te leszel.

A versailles-i Kis-Trianon kastély fölé
varjakkal érkezett meg az őszi vasárnap.
Köröztek egy darabig, majd szétszóródva
leszálltak a szökőkutakhoz, csőrüket
megmerítve a vízben. Távoli harangzúgás
zengett végig a kert labirintusán.

A kastély ablakán betűző napfény
térképekre tűzött zászlócskákon, tört
vonalakon, rádírmaszatólason,
számoszlopokon szaladt át, majd
körbepószált még a termen, szunnyadó
pormacsákat ébresztve fel, mielőtt egy
felhő a testébe gyömöszölte volna.

Ünnepnap. A személyzet lassan ébred,
ahogy megjelennek, tiszta poharak, fényes

asztalok és székek jelzik lépteik nyomát.
Egyikül lopva kortyol egy pohárból, pezsgő,
csettint hozzá, s felhajtja egészen.
Mások ételmaradékot gyűjtenek, a nagy,
kerek asztal fölé hajolnak, mekkora térkép,
kaján mosollyal arrébb rajzolnak néhány
vonalat, feltűznek még két fekete zászlót.

A hétfő messzi vidék.
Szivarvéget dobnak az ég vizébe.

Szávai Géza

MAKÁMASZÚTRA

HÖLGYVÁLASZ

Korom Róbert természetesen nem jelentkezett az „ismerd meg hazánkat és dolgozó népét” kirándulásra. Azt suttogta Farkas Gézának: „Nem gondolod, hogy elmegyek németet csodálni Segesvárra!”

„Pedig román-nézőbe megyünk”, emlékeztette Farkas Géza, de Korom Róbert a románokra sem volt kíváncsi. És szombat-vasárnap is a matematika emberi tudománnyá szelídítésének grandiózus tervével akart foglalkozni.

Farkas Géza sajnálta: „Nem látod meg a valcerező német lányokat!” Még hozzá harsogó rezesek, dobogó hangszerek – trombiták, nagybőgők, dobok, cintányérok – zenéjére valcerező szőke szász lányokat.

A valcer a legtökéletesebb rím. Férfi és nő teljesen egybecsengve kerengenek a rezes-valcer dallamára.

Egymás minden mozdulatára néha lassan, néha villámgyors, dallamos testtel rímel a lány és a fiú... Hát szemlélni is tisztára matematikai élmény. Mert ha kizárod a zenét, mondjuk, betapasztod a füled, és csak a – most már – hangtalanul valcerező párokat nézed, akkor még döbbenetesebb a látvány.

Összefogódzó emberek! Összeölelkezhetnének, ezért fogódtak össze, mégsem ezt teszik. Ezek az emberpárok, a párhuzamos hasonlóság hallatlan feszültségébe kifeszítve nem egymás felé, hanem egymás mellett, együtt mozognak.

Ez maga a rím!

Ez maga a „rímzés”.

Nem taszítják el, nem engedik el egymást, de nem is zuhannak egymásba. Nem borulnak egymásra, pedig jó esetben, jaj, de nagyon szeretnének egymásnak esni. Iszonyatos erővel tartják a rímet: a közelséget és a távolságot.

„Te nem rímző párokat akarsz látni, hanem párzó németeket akarsz látni”, vélte Korom Róbert.

„És nem is tudsz németül.”

„És valcerezni se tudsz!”

Farkas Géza vállat vont. „Azért megyek, mert még soha nem jártam Segesváron.”

Különbusz szállította a kirándulókat. Válogatott keresztúri lányokat és fiúkat. A gimnázium három évfolyamának legjobb tanulói jelentkeztek. Farkas Géza a buszban a tanárok mögötti ülésre igyekezett. Hallgatózni akart, de Somos Judit, a kémia tanárnő nem beszédes típus. Osztályfőnök sem volt, nem is kellett volna részt vennie a segesvári „testvériskolai” találkozón, de az igazgató kijelölte, mert – kémia tanárnő léte – beszél németül. Beder Vilmos, a szigorú igazgató német szakos volt, de nem tanított németet, mert a gimnáziumban csak az orosz és a francia volt hivatalosan elérhető, „érvényes világnyelvnek” elismerve.

Farkas Géza az angolt választotta volna, de az amerikai imperializmus nyelvét nem engedélyezte oktatni a tanfelügyelőség.

„Ti vagytok a változás nemzedéke”, figyelmeztette a kilencedik osztályos Farkas Gézáékat a szigorú igazgató, Beder Vilmos, aki orosz sem tanított, mert arra bőven akadt tanerő. A szigorú igazgató nyolc évet töltött szovjet hadifogságban, tökéletesen megtanult oroszul. Beder Vilmos emeltebb szintű tantárgyakat vállalt, ő tanította a politikai gazdaságtant, a tudományos szocializmust és a párhuzamos kilencedik osztályokban az állampolgári nevelést.

– Román állampolgárok vagytok, magyar anyanyelvetek mellé illik megtanulni az állam nyelvét – erre gyakran emlékeztette az elsőéves gimnazistákat az állampolgárnevelés-órákon a szigorú igazgató.

– Ha ismersz két–három nyelvet, utána már könnyedén tanulsz melléjük újabbakat – bizonygatta Beder Vilmos, nagyon vigyázva arra, hogy véletlenül se engedjen nyelvhasználati beidegződéseinek, és „idegen nyelvet” emlegessen. Mert feljelentették, és pártfegyelmit is kapott: a román nem idegen nyelv, hanem a haza nyelve.

A kötelező román mellé választhatta az elsőéves gimnazista az orosz vagy a franciát, így jött ki az anyanyelven kívül tanult két nyelv.

– De miért terhelnek minket egy halott nyelvvél?! – az elsőéves gimnazisták matematikus ászai logikus kérdést tettek fel a szigorú igazgátónak, aki szigorúan kötelezőnek tartotta, hogy minden értelmes kérdést megválaszoljon.

Az első gimnáziumi év végén minden tanuló kötelezően választott: a matematikusok és hasonlók a következő évtől reál osztályban folytatták, ahol matematikát és természettudományokat tanultak, majd azokból érettségiztek. A humán tagozaton pedig nyelveket, miegymást tanultak a

lányok, mert a négy párhuzamos osztályból három osztály volt reál tagozat – és egyetlen humán osztály maradt a matematikára alkalmatlan lányoknak és néhány nyelvészkedő, irodalmár „széplélek” fiúnak.

– De ha latint csak a humán tagozaton tanulnak, akkor miért kötelező minden elsőévesnek?! Annak is, aki a reál tagozaton úgyszemint tanulja tovább ezt a senki nem beszél latint?!

Beder Vilmos ráncolta a homlokát, elnézett a – logikusan? – lázadozó elsőéves matematikus fiúk feje fölé:

– Én a latin mellett még ógörögöt is tanultam.

„És vajon kivel értekezett ógörögül a szibériai fogságban?”, kérdezték volna a matematikus fiúk, de nem volt szabad arról beszélni, hogy Beder igazgató elvtárs orosz fogolytáborokban húzott le nyolc évet.

– A gimnázium első esztendeje mindig is előkészítő. Nem véletlen, hogy itt még nincs reál–humán szakosodás. Csak tizedik osztálytól... A kilencedik osztály egyszerűen csak: gimnáziumi, egységes első év! Előkészítő.

A szigorú igazgató sosem felejtette emlékeztetni Farkas Gézáékat:

– Nagyon szerencsés évfolyam vagytok. Ti vagytok a kísérlet nemzedéke.

Ez igaz. A kilencedikesek 1964-ben vaskos, új tankönyvet is kaptak: világirodalom. Ebben voltak ógörögök, latinok, középkori németek és angolok. Angol, amerikai regények is, „na, ebben van a jövő”, mondták a matematikus fiúk. A tizenegyedikesek is.

Főként. „Itt az ideje az új világtörténelmi korszaknak, hogy a németek is kihaljanak, mint a latinok és az ógörögök” – mondta ki az ítéletet Korom Róbert, miután elolvasta a világirodalom tankönyvet. A tizenegyedikes matematikusok is elolvasták a kilencedikesek világirodalom tankönyvét. Mint egy regényt. Nekik nem volt ilyen tantárgyuk.

Farkas Géza nem szeretett kísérleti nemzedék lenni. Na, mondjuk a világirodalmi tankönyvet leszámítva. Igen ám, de Farkas Géza és Korom Róbert évfolyamuk volt az első, amely hét osztály helyett nyolc osztály kötelező általános iskolát végzett. Nyolcadik osztály után mentek az új gimnáziumi rendszer első évfolyamára: kilencedikesnek.

A fölöttük járó gimnáziumi évfolyam, a tizedikesek, akik hét általánost végeztek – nyolcadikosokként voltak elsőéves gimnazisták, majd kilencedikesekként második gimnazisták. És most tizedikesekként – először: nem a legkisebbek a gimnáziumban.

Ez azért sokat számít, vélte Farkas Géza, és nem ült le egyetlen tizedikes vagy tizenegyedikes mellé sem a buszban, hanem a Somos Judit kémia-tanárnő mögötti ülésre heppent. Farkas Géza mellé sem ült senki, mert

senki nem akart ilyen közel lenni a tanárokhoz. Farkas Géza hallgatózni szeretett volna, de a Somos Judit tanárnő melletti ülés is szabadon maradt. A szigorú igazgató végigjárta a buszt, egész a leghátsó ülésekig, ott már keveredtek az érettségi előtt álló tizenegyedikes lányok és fiúk. Nagyon szépen, mondhatni kihívóan öltözött lányok is voltak, villantak combok, mellék, miegymás, és Beder Vilmos igazgató elvtárs a szemle után az ülések közötti folyosón a busz eleje felé igyekeztén, szigorúan ráncolta a homlokát. Vissza-visszanézett, meg-megállt, majd a Somos Judit kémiatanárnő mellett üresen maradt ülésre ereszkedett.

Mégis hallgatózhatott Farkas Géza.

– Az istenre kérem, Judit – súgta Beder Vilmos.

A kémiatanárnő összecsukta combján a könyvet, amelyet olvasott, de jobb tenyerét az összecsukott oldalak között tartotta. Nemcsak a tanárnő, hanem Farkas Géza is érzékelte, hogy a szigorú igazgató „Juditkát” akart mondani, mégis „Juditot” mondott. Farkas Géza szerint helyesen, mert a kémiatanárnő sokkal inkább Judit, mintsem Juditka.

– Figyelje őket! Vigyázzon rájuk! Nincsen semmi veszélyérzetük. – Az igazgató a tenyerével eltakarta a száját, úgy suttogott.

Somos Judit tanárnő mintha bólintott volna, és az igazgató szemébe nézve lassan jobbra, hátrafelé fordította a fejét. De Farkas Géza átnézett rajta. Kinézett az ablakon. A tájat figyelte. Nem tehet róla, ha közben a tanárnőt is látja. És az igazgatót is hallja:

– Nem tudom, mi lesz a vége – súgta még gyorsan a szigorú igazgató. Már ő is észlelte, hogy Farkas Géza nemcsak szemlélődik, hanem hall is. Sóhajtott. – Meg kellett engedjem, hogy ne egyenruhában jöjjenek.

„Még szép”, gondolta Farkas Géza. Hiszen mindenki tudja, hogy Segesváron a gimnazista lányok nemcsak hétvégén, hanem hétköznap este is kiöltöznek. Egyenruhát csak az iskolában viselnek.

De Farkas Géza a lelke mélyén a szigorú igazgatóval rokonszenvezett, aki az egyenruhában az egyenlőség eszméjét szerette.

Beder Vilmos felállt, szenvedő arcvonásait szigorúakba rendezte. A tekintete végül Farkas Gézán állapodott meg. De Farkas Géza nem nézett rá, mert a tájat figyelte.

És ha nem volna „kísérleti nemzedék”, akkor ő is hét általánost végezhetett volna. Most nem elsőéves, hanem másodéves gimnazista lenne. És járna neki fekete vagy barna ünneplő félcipő. Mert egy gumitalpú strapa-félcipőben ugyan ki merészkedne olyan díszes helyre, ahol valcereznek?!

A tanév végéig összegyűl az erre spórolt pénz, és Farkas Géza megkapja szüleitől az ünneplő félcipőt. Addig pedig? – különleges alkalmakra megkapta az apja ünneplőbakancsát. Ha tetszik neki, meg is tarthatja „örökbe”, az apjának a viselőbakancs ünnepnap is megteszi.

A szigorú igazgató szeme is először a fényesre suvikszolt barna ünneplőbakancson állapodott meg, amint végigmustrálta a fiút.

Valódi bőrcipő! És barna! Ha az egyenruha nadrágjához húzom ezt a bakancsot, akkor jelezve van, hogy ez a nadrág már nem egyenruha. Tanév végén az ünneplő félcipővel Farkas Géza talán ünneplő barna pantallót is kap. De ha nem kap, akkor majd vásárol magának a nyári keresetéből, mert ő fogja a rönköket kőbözni a vágtéren. Ő lesz két hónapon át a „pontator” az erdőmunkásoknál.

Ha hét általánost végzett volna, akkor már most volna ünneplőnadrágja is.

– Zakó? Zakó nincs? – érdeklődött a szigorú igazgató, és Farkas Géza hirtelenében nem tudta, hogy amikor válaszol, fel kell-e állnia. A szigorú igazgató alig észlelhető, fegyelmezett terpeszben állt mindig, amelyen látszott, hogy kitartó erőfeszítés eredménye. Élete meghatározó részét „vigyázz!”-ban töltötte Beder Vilmos, ösztönösen már mindig vigyázzban állna, de sikerült rászoktatnia magát egy vigyázzállásból kioldott alig-terpeszre. Most a bal térdével a Farkas Géza melletti ülésre támaszkodott, hogy közelebb hajolhasson a fiúhoz. „Hogy jobban hallja.”

Farkas Géza érzékelte, hogy nem kell felállnia, és halkán, szinte bizalmasan válaszolhat:

– Pulóver van – mondta, és az aktatáskára mutatott, amelyben füzetek, tankönyvek helyett most tiszta alsónemű, ing, pulóver, fogkefe, miegymás.

– Az jó. Az rendben – mondta halkán Beder Vilmos, miközben elgondolkozva szemlélte Farkas Géza bakancsát. A pulóverről beszélt, de a bakancsokat nézte.

Egy tiszta ünneplőing, egy akármilyen nadrág és egy barna bőrcipő, az sem gond, ha bakancs – ez így együtt már elfogadható civil, polgári öltözék.

Az egyenruha zakójának bal karjára varrva Farkas Géza karszáma. Rajta az iskola neve, a tanuló egyedi, külön száma. A szám az egyensapka szalagja fölött is szerepel.

De hajadonfőtt, zakó nélkül, csak úgy civil ingujjban, aktatáskával a kézben indult a kilencedik osztályos Farkas Géza Segesvárra. Ünneplőzakója nincs, de nem is szeretne ünneplő zakót, mert arra is kötelező felvarrni a karszámot.

– Az jó, a pulóver. Este még hűvös van – helyeselt saját magának a szigorú igazgató, kitartóan tanulmányozva Farkas Géza bakancsait. – Kár, hogy a barátod mégsem jön.

Beder Vilmos azt válaszolta Korom Róbertéknek, hogy azért kell mindenkinek, nem csak a humán szakra készülő „humánosoknak” egy kis latint tanulni, mert a latin a román nyelv egyik őse, és könnyebben tanul meg románul, aki latinul is tud valamit.

Farkas Géza halkán mondott volna valamit a szigorú igazgatónak, és ebben a pillanatban rájött, hogy hát hiszen Somos Judit tanárnő is hallgatózik. Mindent hall, és csak ő hallja, amit Farkas Géza és a szigorú igazgató sugdolózik.

Farkas Géza úgy érezte, hogy a tanárnő tisztán kihallja a csendből is, amit Farkas Géza éppen *nem mond* a szigorú igazgatónak.

„Az jó, a pulóver. És a segesvári út. És nincs veszély. Nyugodtan mehetünk Segesvárra román embert látni, román nyelvet hallani. A Segesvárra beköltözött románok már megszokták, hogy léteznek magyarok, hogy léteznek németek. És már nem üvöltöttek mindenkivel, hogy tessék románul beszélni, mert Romániában vagy!”

– Majd legközelebb eljön Korom Róbert is, de most az erdők és legelők növényzetének a latin nyelvű rendszerezésével foglalkozik éjjel-nappal.

Kicsit hangosabban mondta, hogy egészen bizonyosan hallja a kémia-tanárnő.

– Meg az élőlényekével. Miegymás. Latinul.

– Az helyes – bólogatott Beder Vilmos. – A latin. Az helyes.

Farkas Géza azt is tudja, hogy a szigorú igazgató arra számít: a Segesvárra telepített románoktól nem kell annyira féltetnie a tanítványait, mint az országszerte folyton triumfáló, agresszív románoktól. Mert ha arról van szó, mégiscsak a németek a nácik. Hát legalább Segesváron őket üldözzék a hivatásos románok, ne a derék állampolgár magyar diákokat, akik megtanulnának románul, de csupán a tankönyvekből nem lehet, és ők még nem hallottak élőben román szót, sokan még román embert sem láttak.

És talán ha nem hallgatózna Somos Judit tanárnő, akkor talán. Talán halkán megmondaná Beder Vilmosnak Farkas Géza, hogy első évben még nincs ünneplő félcipője.

És nem azért húzott nehéz bakancsot, mert verekedésre számít a segesvári románokkal.

Beder Vilmos gondterhelt tekintete hosszasan a Somos Judit tanárnő szemében kutakodott – aki fegyelméletten állta a segélykérő igazgatói pil-

logásokat, hátradőlt az ülésen, és amikor egyik lábát a másikra helyezte, Farkas Géza a selyemharisnyás combok súrlódásának zaját hallva, elgyengült.

A selyem zaja: természetfeletti muzsika Farkas Géza fülének. Amint súrlódik, akár önmagában, akár másegyéhez a selyem, az természetfeletti. Selyemharisnya, selyemkombiné, miegymás. Nem akárkinek van!

Beder Vilmos a sofőr melletti ülésre helyezkedett, ahol a menetrend-szerű járatokon a jegykezelő ül. Az első ablakokon kibáméskodó álldogálókat hátraküldte az üres ülésekre, így Somos Judit tanárnő mellé nem egy másik tanár került, hanem egy tizedikes lány. Farkas Géza mellé a tanárnő melletti tizedikes lánynak a tizedikes barátnője. Magabiztosak, mint mindannyian ezek a másodévesek, akik lényegében harmadévesek, mert hét általánost végeztek, és kihívóan rövid ünneplőszoknyájuk van, és úgy tekintenek magukra, mint valami ajándéokra. Ez a tizedikes lány is éppen odaajándékozta magát a bátortalan, kilencedikes Farkas Géza mellé, a szabadon maradt ülésre.

Farkas Géza inkább kinéz az ablakon.

A busz összevissza kanyarog, délre, keletre, nyugatra – miközben Segesvár felé, délnyugatnak halad. És a pillanatnyi tájékozódás esetlegessége a nagy tájékozódásban azért elgondolkoztató.

Ahol a háború előtt Románia és Magyarország határvonala volt, két falu között magányos vasúti bódé: SANTA MARIA felirattal. Megállóhely. A magyar falvak közé kijelölt a román hadsereg egy román falut, mely sosem létezett, és sosem jött létre. Most már fölösleges is ide, a mező közepére egy román falut csinálni, mert most már úgyis Románia itt minden. A térképen jelölt román falu: Santa Maria itt, a valóságban egy vasúti bódé, és Farkas Géza nem tudja, miért Santa Maria a nem létező román falu neve.

Korom Róbert azt mondta az állampolgárnevelés-órán a holt nyelvek ellen lázadó matematikus fiúknak, hogy a latin nyelv a természettudományok, sőt a matematika részévé vált.

– Ez bizony tény, fiaim – győzedelmeskedett diákja segítségével Beder Vilmos, a szigorú igazgató. – Meg kell tanulni. Meg kell tanulni románul.

Ez utóbbit ugyan Korom Róbert nem mondta. Ő azzal sem értett egyet, hogy létezik külön *reál* tagozat természettudományokkal, és létezik *humán* tagozat humán tudományokkal. Az természetes, hogy Korom Róbert *reál* tagozatra megy, na de, hogy ne mondhassa magáról, hogy ő *humán* is?!

Korom Róbert talán rögtön megmondaná, mit jelent a románban a Santa Maria. Bizonyosan nem Szűz Mária, mert románul *virgina* a szűz. Ezt megnézték a szótárban, mert előfordul ilyen jelenség, miegymás. Farkas

Géza jobb matematikus, mint Korom Róbert. De Korom Róbert esze mindig nagyon találékonyan kalandozott. És, sajnos, Korom Róbert jobban memorizált, mint Farkas Géza. Ezért Farkas Géza irigyelte Korom Róbertet.

De most majd megeshet, hogy Korom Róbert megirigyelheti Farkas Gézát. A segesvári útért.

Farkas Géza nem tudja, hogyan mondják németül, hogy: szűz. Románul tudja!

Na, de mit ér ezzel Segesváron.

Farkas Géza semmit, semmit nem tud németül.

*

Walter von der Vogelweide, / Segesvárra menet.

Mintha két vesszor lett volna. Mintha ez töltötte volna ki Farkas Géza agyát *Segesvárra menet*. Később is, mondhatni, élete végéig vesszorként zúgott benne ez a két szó: Segesvárra menet. És kiegészült, variálódott, talán már akkor a buszon, Segesvárra menet.

Semmit nem tudtam németül – Segesvárra menet.

Walter von der Vogelweide – Segesvárra menet.

A testvér-iskola ebédlőjében érezte először Farkas Géza, hogy gond lehet a bakancsával. A színes kerámiával kirakott padlón veszélyesen csúszott. A bakancsok sarkára ugyanis fényes acélpatkót veretett a Farkas Géza apja. A patkók teljesen körbefogták a bakancsok sarkát. A bakancsok orrára pedig vasspicceket szegecseltetett a cipézmesterrel a Farkas Géza apja. Arra nem gondolhatott, hogy a fia ebben a bakancsban áll majd a segesvári vegyes gimnázium dísztermében, a fényezett parketta szélén.

Ezekkel a bakancsokkal nyilván nem táncolhat, a patkók csíkot húznának a parketten.

Ami az ebédlőben hátrány és veszély, az itt már tiszta nyereség. Farkas Géza nem tud táncolni, és bakancsainak hála – bárki láthatja –, nem is táncolhat. Tökéletes biztonságban érezte magát a táncparkett szélén. Érinthetetlen volt. A patkóval és spiccel vasalt két bakancs, mint két kilátóhegy, a terem fölé emelte Farkas Gézát, és ő a védett bakancsemelvényen átadta magát a szemlélődésnek. Kevesen valcereztek, de ők nagyon jól. A keresztúri tizenegyedikes lányok, akik két hónap múlva túl lesznek az érettségin, már itt nagyon érettnek mutatkoztak.

Farkas Géza ennek nem örült túlságosan, mert akkor most megint az van, hogy a román fiúk meg a német fiúk azt mondhatják, hogy kurvák a

magyar lányok. Mindenesetre az átlagosnál kurvábbak, meg miegymás. De még a német és a román lányok is mondhatják, hogy kurvák a magyar lányok, és azért! Azért táncoltatják éppen őket.

Kevés volt a fiú, német lányok egymással, román lányok egymással párokat alkotva valcereztek.

A segesvári testvér-gimnáziumban román tagozat is, német tagozat is volt, de a román tagozatra is főként németek meg magyarok jártak, így Farkas Gézáék kevés románt láthattak. A tanárok körbejártak, mindenkinek mindenkit bemutatnak.

– Ismerkedni, ismerkedni – súgta a keresztúriaknak Beder Vilmos, a szigorú igazgató. – Gyakorolni a román nyelvet. Felkérni a segesvári lányokat. Főként.

Farkas Gézáét védtek a bakancsok. Ott állt a táncparkett szélén, és himbálózott: a patkóról a spiccre, és vissza. Mikor bemutatkozott, mert a tanárok folyamatosan egymás felé lökdöstek és bemutatnak mindenkit mindenkinek, Farkas Géza ösztönösen összeütötte a bokáját, és a két patkó hol hangosabban, hol alig hallhatóan összecsendült, diszkrétén közhírré téve, hogy bizony, ilyen vasalt talpakon ez a fiú nem léphet a parkettre. Farkas Géza sok nevet megjegyzett, jó alkalom ez a memóriagyakorlásra, Ingeborg Hauserrel is kezét fogott, szépnek és határozott, akaratos németnek találta, de talán csak annyi a baj vele, hogy tizedikes. Tizenegyedikben, jövőre – egy év múlva! – érettségizik. A csupán egy évvel kisebb Farkas Géza pedig kísérleti nemzedék, és tizenkettedikes korában érettségizik, így hát mégis nagy közöttük a távolság.

De a határozott német lány kinézte magának Farkas Gézáét.

Folyamatosan és leplezetlenül Farkas Gézáét nézte. Amikor egy másik német lánnyal valcerezett, akkor is Farkas Gézáét nézte. És a vele táncoló lánynak Farkas Gézáról mondhatott valamit, mert az a lány is Farkas Gézára nézett. „A náci német ösztön!”, töprengett a bakancsai magaslatán érintetetlen Farkas Géza. „Egy katonás német fickó, patkolt csizmában, de legalábbis tisztai bakancsban”, ez tetszik egy ilyen német lánynak. Farkas Géza már bánta, hogy enyhén összeverte a bokáját, amikor bemutatkozott.

Ingeborg Hauser és a barátnői Farkas Géza közelében csoportosultak. Ingeborg, miközben a lányokkal beszélgetett, továbbra is a fiút nézte. Mint ha róla, Farkas Gézáról beszélt volna a lányokkal. És kissé németesen, de bátran, a fiú szemébe nézve, csengő hangon azt mondta:

– Gézám!

Farkas Gézát csak a bakancsai tartották, és emlékeztették: „Állni! Vigyázzban!”, mert azt hitte, öszszecsuklik.

Micsoda lány!

Ő, Farkas Géza nem mertte volna ennyi ember előtt ilyen egyszerűen és nyíltan azt mondani, a lány szemébe nézve: „Ingeborgom!” Nem is mondaná soha.

Ingeborg Hauser pedig nagyon nyugodtan és elszántan mondta még kétszer:

– Gézám!

Farkas Géza tanácstalanul nézte Ingeborgot, de az biztos, hogy ez a „Gézám” kiemelte. Kiemelte, felemelte valahova Farkas Gézát. És ott szenzációsan. Szenzációsan! Érezte magát.

A zenélő fiúk kiabáltak valamit románul, majd németül, mielőtt újra valcerre zendítettek. „Hölgyválasz”, fordította hangosan a szigorú keresztúri igazgató, és célzatosan menetelve zárta el a kijáratot: „Nem elmenekülni, fiúkák! Ismerkedni! Beszélgetni! Nyelvet gyakorolni!”

Ingeborg Hauser – térdével is picit biccentve – meghajolt előtte, majd egyszerűen kiemelte Farkas Gézát a fal mellől. Meg sem fordult a fejében, hogy a bakancsos fiú nemet mondhatna. Így aztán nem fordult meg a Farkas Géza fejében, hogy nemet mondhatna. Az acélpatkók és a spiccek közötti talpfelületre próbált nehezedni. Amikor hirtelen perdült Ingeborg, akkor a sarkán, az acélpatkón fordult utána Farkas Géza, könnyedén, mintha korszolyázott volna.

A valcer végén nem engedték el egymás kezét. Farkas Géza tudatában volt, hogy sízó lépéseket kell tennie, hogy ne kopogjon a patkó a parketten, és ne karcoljon. Tehát félig-meddig üresben – zene nélkül – valcerezve vezette le Farkas Gézát Ingeborg a parketről.

– Sétálunk?

Farkas Géza szétnézett, bólintott. A hidegvacsorát papírzacskóba csomagolva már az ebédnél kiadták, a keresztúri lányok és fiúk helyét kijelölték a „testvér-gimnázium” vendégszobáiban, és este tízre hirdettek kapuzárást.

A főtér felé sétáltak, nézelődtek a szökőkút mellett. Alkonyodott, a sétányokon keresztúri és segesvári gimnazisták ölelkeztek. Este tízre a lányoknak a szállásukra kell érniük, mert ellenőrzik őket a tanárnők. De a fiúkat nem csinálja fel senki, őket „észre sem veszi” a kapus, amikor éjszaka felosonnak a lépcsőn.

Farkas Géza és Ingeborg Hauser feszülten figyelték egymást. Már sötét volt. Ingeborg Hauser kicsit félve megkérdezte:

– Te semmit nem tudsz németül?

Elszántan, román nyelven kérdezte, és az volt a kérdésében: „Te direkt nem akarsz semmit tudni németül?”

Hátradőlt, a sétatéri pad támlájának támaszkodva a tarkója alá tette a két tenyerét, és az eget bámulta. És a választ várta.

– Walter von der Vogelweide – súgta Farkas Géza, és ő is az eget nézte.

– A... – mondta Ingeborg. „Ah” volt, de „h” nélkül, és Farkas Géza szeretete, ahogyan ez az „ah” elhangzott.

– Hazakísérsz? – kérdezte aztán Ingeborg, és ezzel eldőlt, hogy Farkas Géza mégsem fog szőke német lányt kefélni, mert nincs már több alkonyat és éjszaka Segesváron. Vasárnap délután indulnak vissza a busszal a keresztúri diákok.

Az utcácskában, amerre Ingeborg Hauser vitte, csak a járda volt kikövezve. A poros, süppedős földúton pedig elemében érezhette magát Farkas Géza a patkolt bakancsában. A lány esetlenül tipegett mellette a magas sarkú ünneplőcipőjében.

Ingeborg Hauserék udvara hosszú és keskeny. Gépalkatrészek, rozsdásodó vázak a kerítés mellett. Ingeborg az udvar végében lakott az édesanyjával. A házuk elülső részébe két, Olténiából betelepített román családot költöztettek. Előttük is el kellett vonulnia Ingeborg Hausernek és Farkas Gézának. Ingeborg kiszolgáltatottan tipegett a magas sarkú cipőben, de Farkas Géza magabiztosan tiporta acélpatkóival az udvart. Ha ilyen bakancsban vonulsz végig egy udvaron, ott egyetlen lakó sem mer megjegyzést kockáztatni.

– Egy kicsit tud románul. Amennyit az iskolában tanult – közölte Ingeborg Hauser az édesanyjával.

– Már késő van a kávéhoz – mondta tétován az asszony. Heidi Hauser elég jól beszélt magyarul is.

– Majd iszunk holnap délelőtt egy igazi jó, törökkávét a várban – sietett a közléssel Ingeborg Hauser, mintha ezt már meg is beszélték volna Farkas Gézával. – Megígértem, hogy megmutatom neki a várat – hazudott tovább a lány.

Farkas Géza azt érezte, hogy fölöslegesen gyűl, gyűl benne a memorizálnivaló. Ingeborg Hauser olykor nekilódult, és aztán be nem fogta a száját, egyfolytában beszélt. Beszélt az édesanyjának, aztán karon fogta és kikísérte Farkas Gézát a kapun, és közben végig beszélt neki. De minek jegyezze

meg Farkas Géza, hogy Heidi Hauserrel a keserűség mondatta, hogy téglagyárban dolgozik. Mert nem is. Hanem cserépgyárban. Van ott egy téglagyárrészleg, de a cserépgyártó egység emeltebb szintű. A csúcs persze a kerámiarészleg, oda is át lehet majd kerülni, és az már szinte művészet. Miazhogyszinte? Az már művészet!

Farkas Géza tűrte, hogy gyűljön benne ez a sok minden, amit fölösleges memorizálnia. Hiába csókolta szájon Ingeborg Hauser, mielőtt beléptek a kapun, mert azt meg illik. Legalább ennyi jár annak, aki hazakísér egy tizedikest. És amikor kikíséri Farkas Gézát, egy tizedikes megint megcsókolja elváláskor Farkas Gézát. Ez is természetes, de azért még nem kell mindent memorizálnia Farkas Gézának, pedig gyűl, kitartóan gyűl, annyi minden gyűl a fejében Ingeborg Hauserrel, és mindent megjegyez. És ami később is egyre gyűl Ingeborg Hauserrel a Farkas Géza fejében, arról azt hiszi: mindent megtudott már ezen az estén, és minden jelentéktelen apróságnak tűnt. Felejthető. De ha nem felejt, akkor gyűl. Az se gond. Az jó, ha jó a memóriád! Farkas Géza úgy emlékezett, hogy már akkor este megtudta: a *Gesamt* németül annyit tesz, hogy együtt, egybe, össze... Ami jelentéktelen apróság ahhoz képest, ami megtörtént, ami elhangzott: *Gézám!* És a kísérleti nemzedék kilencedik osztályos világirodalom tankönyvéből Walter von der Vogelweidét azért memorizálta Farkas Géza, mert ennek a középkori német trubadúr költőnek a neve megjegyezhetetlennek tűnt. Pedig megjegyezhető, titokzatosan dallamos, mint Simazaki Yuko, és ha többilyent megjegyzel, akkor verhetnek, vallathatnak, félájultan sem fogod bevallani, hogy mit jelent az emlékezetedben felgyűlő sok abrakadabra, Simazaki Jukó meg Walter von der Vogelweide, aki például még rendes, még haladó régi német, nem fasiszta, benne van a világirodalmi tankönyvben.

És gyűl, gyűl minden, *intenzíven*, ez egy intenzív, sűrű este volt Segesváron, amelyet később tovább sűrített Farkas Géza memóriája, amely gyűjtött, gyűjtött, miközben nem várt semmit attól, ami intenzíven gyűlt, és amiből nem szokott semmi kisülni, miként derült égből, fényes nappal sem csap le a villám.

FÉNYES NAP

Szútra

Vakító délelőtt, fényesen süt a nap.

A várkert temetőjében a már régen sír és halott nélkül maradt sírkövek átforrósodtak a tűző napon. A hosszú, padszerűen földre fektetett sírkő egyik fele árnyékban, másik fele a napon.

Ahol nem éri a nap, a kő hideg.

Közvetlenül az éles vonal mellett, amelyen túl a nap süti: a kő már szinte forró.

A Nap járásától függően miként alakul a segesvári Drakula temetőben fenekünk alatt Elisabeth Servatius síremléke? Nem tudtam megítélni, mert ismeretlen tájban délidőben lehetetlen kitalálni, hogy merre mozdul a nap.

A törekenyen fehérnek tetsző száz leány lényegében szőke volt. És macclapó köpenykéjéhez hasonlatos harangozó szoknyája.

Felhúzta, fellibbentette a kímélni való ünneplőszoknyát, amivel nem ülhet le csak úgy egy sírkőre. És bugyival és csóré combbal, bugyi által sem fedett csóré seggrésszel ült a meleg kőre.

Na, majd én karóba húzom ezt a bolond lányt Drakula kertjében. De legalábbis összefröcskölöm a bugyiját a kóberes szekérszerű szoknya alatt. De azért tudtam, hogy fényes nappal tervezhetek ugyan, de nem tehetek ilyent. A várkertben?!

A lány – teljes joggal! – felém fordult, mert már fázott a fenéke, mert közben a Nap is fordult, az árnyék továbbhaladt, és már az én fenekemet melegítette a kőlap.

A lány nem a meleg kőre fordult, hanem rám ült.

Betette farkamat, kivette farkamat.

Gyengéd fehérséggel tette ezt a gyenge fehér lány. A mindent eltakaró harang-szoknya alatt.

Aztán „beteszem véglegesen” – mondja, nehogy kinn süljön el. És közben beszél, egyfolytában suttog, és azt mondja, hogy „ő már rendesen kefél, többek között felnőtt, komoly házasemberrel. Most csak kipróbál egy mokány magyar gyereket.”

És ügyesen. És erősen. Ez a gyenge fehér, szőke lány nagyon keményen, mint egy vad fekete. Miegymás. Elszántan – megkefélte Farkas Gézát.

Gesamt.

A HÁZASSÁG SZENTSÉGE AZ ŐRÜLET ELLEN

védett,

a házasságtörés szétzilált mindent, ön- és közveszélyessé váltak a *szomszéd szeretők* miatt a szomszédok is.

persze régi a törvény,
üressé kántált
váz, kosár, bilincs. (bár a bilincs
mára izgalmas játékkal bír.)

szövetség lehet sokféle,
de a házastársak mégiscsak egyedül állnak
a *világban*, róluk mindenki úgy
tudja, együtt vannak, ők: ők.

a szentség nem a felbomlást
lehetetleníti el, nem a tiltásra,
a lehetőre mutat. innen
is látszik, hogy rosszul közelítettük

az *embert* (a gyónását is), térben és időben másként
szerveződik, átlépi a jogi, számon kérhető *személyt*, át a vélt
test határait, és egyáltalán
nem biztos,
hogy akként lesz hozzád
köze, mint neked hozzá, hogy egyazon pillanatban,

egyazon módon fogtok tudni pillantani (tudjátok fogni
a pillantást).

noha vannak ilyen pillanatok. mondjuk, a harctéri megértések.
ritkák, mint az összekapaszkodott szeretők pompejiben.

*

AZ IS ÖRÖK, MIKÉNT „KURVUL”

a nyelv,

ahogy eddig is, a szexussal fonódó
szavak elnyerik méltó jutalmukat: egyre
kevésbé lesznek *szalonképesek*, az ostor

rajtuk csattan, holott ellennének, de dühössé
lesz (furcsa, hogy mindig is dühös) a *köz*, elébe-
villannak, kapóra, mint valami síkos odamondás.

szép és szomorú ficánkolása
lett a *szerető* szónak,

és a *basz*, *baszni*, az olyasmi jelentéssel bírt, mint
ma a *szeretkezés*. holott egyre inkább *szexelünk*,
noha (figyelemmel vagy nem), végtére is, *baszunk**.

* ha jól értem, a *basz*, *baszni* eufemizmus, az ótörök nyelvekből
származik, ahol nyomást, terhelést jelentett. ezzel az eredeti,
finnugor „trágárság”
(nem ismerjük az akkori szót) lett finomítva kétféleképp,
a tartalma és a formája is.

Márton Evelin

MO-NO-DRÁÁ-MA (TÖBB HANGRA)

*...Egy helyben állunk a nép nevében...
punnany massif*

Alois azért szeretett utazni, mert szerette hallgatni az emberi települések éjszakai hangjait. *Olyan volt ez, mintha az ember nyelveket tanulna, és egyúttal megismerkedne az illető hely társadalmi és kulturális összetételével. Azok az országok, ahol sokat káromkodnak, agresszív helyek – legalábbis ez az általánosan elterjedt nézet. Ehhez képest az emberiség nagy háborúit, azoknak veszteségeit és nyerteseit tekintve, ez az agresszió-térkép kicsit másképpen néz ki (ne felejtsük azt a tényt, hogy a káromkodások kacifántossága is eltérő nemzeteként),* vagy mi, kántálta Alois, mert ismerte ő jól ezt még kisgyermekkorából.

Az ordítás nem tesz jót a hangszálaknak – jutott eszébe az egyik híres nőgyógyász mondata, miután valami apró sértődés miatt a nagy családi ebédnél is rá mert ugatni a férjére. *Ittazénházamban* – kántálta valaki másnak a szövegét Alois, aki másodpercre pontosan rá is kezdte, hogy: *Ittazénházamban*. Erre próbálták nevelni, de sajnálatos módon, a nevelés nem jött össze. Mentségükre legyen mondva, Alois, mivelhogy volt már egy nehezen szerzett gyermeke – egészen pontosan tudta, hogy nincsenek helyes nevelési módszerek.

Mozgékony színészekre lesz szükségem ebben a darabban, gondolta Alois, aki hasztalan próbálkozott megismerkedni a drámaírói tevékenységgel. Itt azonban egyszerűbb volt a dolog, mint a copywrighterekénél. Ebben az esetben az volt a szintiszta igazság, hogy esze ágában sem volt soha drámát írni. Mert tudta, hogy ha csak egy kicsit is gondolna erre, az úgysem tűnne fel senkinek. Itt majd jön valami okos szerkesztő – állapította meg Alois –, és kihúzatja velem ezt a mondatot, mert milyen dolog az, hogy az író kiszól az olvasónak egy novella kellős közepén. Esküszöm a kisjézusra – mondja majd Alois, azaz írja a facebook messengerébe –, hogy én kurvára nem vettem le, hogy műfaji korlátozás volna. Most értsem azt, hogy az a baj, hogy át kellene veygen egy másik rovatvezető? Sátáni kacaj. Alois rá-

gyújt, hátradől, kárörvend kicsit, aztán megbánja, hogy izé, sodor egy spanglit, visszadól, repül.

A család ugyanott, körülötte, közben mindenki összeveszett mindenkivel. Anyós már a cipőt húzza a sötét előszobában szipogva, az apja is ordibál, és úgy tűnik, éppen rá, a férje bánatosan, de elszántan álldogál közepén, szemével intve, hogy itt most választani kell, vagy én vagy ők, na persze. És akkor Alois megy *utánuk*, és Atticus kecsesen odasúg: Ez csak a családi élet. Ne félj! Alois nem fél. Alois olvas. Ha nem olvas éppen: ír. Néha iszik és rondán beszél. Néha egészen biztosnak tűnik, hogy életed nagy tévedése volt, bár lehetne mindezt jelen időben – gondolja Alois, hogy miket gondolhat Atticus. Miközben többnyire félmondatos hozzászólási lehetőségeket kap. Ami általában van, az nem mindig van, a nyugalom csak egy mértékegység, nyugtatja magát, mert fél. Egész biztos, hogy én vagyok a totális beteg örült – bár méltó páromra letem ebben is –, ne félj! Az ilyen mondatok semmisítik meg a lelket, mondaná egy okos pszichológus, és holnap egy egész vallás épülne e mondat köré. A NU-mondat vallása. A nem létező mondaté. Van olyan mondat, ami nem létezik? Ez borzasztó, gondolja Alois – mert látja réveteg tekintetükben, hogy senki nem tudta követni ezt az összerakott kiselőadást.

Ha felfedezne egy nagy tudós, mindjárt értenék is, hogy mit beszélek – nézte Alois a családját, miközben beszélt, és ezeket gondolta. A *családja* valami ottfelejtett, nélkülözhetetlennek kinevezett tárgy ürügyén béketárgyalásokat megelőző puhatolózásba kezdett. Vagyis megérkezett. Bánatosan nézett, és sokat cigarettázott. Mármint a család. Néha valaki bedobott egy ócska viccet. Rettenetesen kínos volt az egész. Mennyi ideig kell tartson egy ilyen összejövétel? Melyik az a pillanat, amikor már nem halálos bűn a csendes elszivárgás. Na, ez nekem ritkán jön össze, de azokat a pillanatok imádom – állapította meg Alois, akinek esélye sem volt lelépni erről a kellemes, családok közötti béketárgyalásról. Ezeket a semleges és semmitmondó, de ugyanakkor terepfelmérő beszélgetéseket rettenetesen utálta. Mi a francért kell mindig beszámolni valamiről? Történeteket kell mesélni, és kész. A magányt kell megtanulni minden kisgyereknek, hogy majd felnőttkorában ne riadjon meg tőle, és ne rettegjen. Egyedül lenni jó. Néha még úgy is, hogy az ember tényleg azt érzi, hogy teljesen egyedül maradt a világon.

Bár a férj családja is jelen volt, ővelük kapcsolatban egyáltalán fel sem merült valami nagyszerű tudós létezésének a lehetősége. Az ilyen komplikált és hosszú mondatok általában fárasztják az olvasót. Tehát aki mégis

ilyeneket kedvel, az kissé terhelt, ha szabad ezt mondani. Ez egyfajta olvasókönyv azoknak, akik éppen tanulnak olvasni. Ritmus kérdése az egész. Egyre inkább az a gyanúm, hogy én leszek a nagy autista írók egyike. Ha egyáltalán voltak, vannak ilyenek... És ha még bevallanám, gondolta Alois, hogy kezdem érteni az adórendszert. A csillagászatról nem is beszélve. Szerintem akkor diliházba csuknak, döntötte el, és mint akit darazsak csípnek, úgy futott el a családi ebéd kellős közepén, ki a házból, ki a mezőre, bárhova.

Na most tessenek elgondolni, micsoda kavarodás lett ott – vagy nem így mondják eztet Kólozsváron? – Itt kérem a korrektor mellőzését – gondolta Alois –, és akkor máris meg van oldva. Ha valaki járt már itt, tudja, mi a pálya ezekkel a kis szándékos nyelvtani hibákkal. Úgy gondolja, hogy az a mondatfoszlány, miszerint őrizkedjen a kullancsoktól, semmiképpen nem röpíthetett ki a kedves édesapja szájából. De hát ez már teljességgel mindegy, dűnnyögi dühösen, mert rájön, hogy semmi másra nem tud gondolni, miközben derékig gázol a fűben, hogy itt minden a szűzmárija tele van kullancssal. Hogy a brant égetné meg eztet a teljes világot – gondolja magában más nyelven, és köp egyet a földre. Cigaretta persze van nála, anélkül nem érdemes elindulni világgá. Hosszú úton néha kapaszkodni kell.

Az ablakon túl a némaság volt, bent nehéz sötét, írta Alois. Dehogyan volt némaság. Szerette volna ő azt. Először is a földszinten kegyetlenül horkolt a család, beleértve a bentlakó kutyát is. Ennek az egy horkolósna utle vele volt az emberek birodalmába, és egy kosárban aludt békésen, mint egy macska. Bár az mentségére legyen mondva, nem volt ajánlott éjszaka holdkórosan bolyongani a házban, vagy ha mégis ki kellett jönni valami halaszthatatlan dolog miatt a szobából, akkor csak úgy úszhatta meg az ember, ha negédes hangon folyamatosan szólongatta, mert ha nem, gondolkodás nélkül megtámadott bárkit, beleértve a szent családot is: – Nééróóukaaaa!

Néróka az idő múlásával egyre süketebb lett, olyannyira, hogy a vége felé egy elefántot is fel lehetett volna vezetni a nyikorgó lépcsőn anélkül, hogy észrevegye.

Szóval odalent hortyogás. Odakint a békák veszettül kuruttyoltak a pocsolójában. Sőt, egyenesen vad éjszakai élet folyt az udvaron. Rohanó, vágató lábak surrogása veri fel az éjszakát! Időnként felhorkan, felnyávog valami! Vadászat! Úristen! – mondta a homlokára csapva Alois –, ezek itt körülöttem mind látnak a sötétben! Csak én nem! – ordította Alois a fejéhez kapva. És valóban: így van. *Kevés az olyan szemmel rendelkező állat, ami mondjuk semmit sem lát a sötétben. Vagy itt most tévedek? Egyesek egye-*

nesen olyan jól látnak a sötétben, hogy semmit sem látnak a világosságban. Semmit. Ezért történhet meg az emberrel az, hogy egy bagoly jelenik meg fenyegetően az autójával szemben, fényes délben, nyáron, a porban satöbbi. Fenyegetően! – habaha! Vakon! Mert hát ki lenne annyira hülye, hogy önszántából kiröppenjen egy szárguldó valami elé. Még hogy öngyilkos bálna! Na ne vicceljünk. Egy emberre akkor miért nem lehet azt mondani, hogy úgy lett öngyilkos, mint egy alattomos kígyó? Na de miért lehetne bármiért is alattomosnak nevezni egy kígyót? Nyilván megint valami emberi tulajdonság kivetítése miatt? Nem feltétlenül. De akkor be kellene vallani, hogy az ember a legtöbb tulajdonságát élettér-társainak megfigyeléséből merítette? Jézusmária, gondolta Alois, ez valami reakciós szöveg.

Alois Atticusnak írt levele – ez elég mitologikusan hangzik vajon? – hümögte magában Alois, aki hasztalan próbálkozott a copywrighteri szakma elsajátításával. Egyre lejjebb és lejjebb került a ranglétrán, bár Alois a szíve mélyén már igazán azt sem bánta volna, ha egy érinthetetlen és szexi takarítónővé fokozzák le. Atticustól munka közben ilyen üzenetek érkeztek időnként: Viggyázz, hogy miccsász, bazzeg, telle vana zucca zsarúkkal! Alois ettől nem lett nyugodtabb, akkor sem, ha történetesen nem volt otthon, mert Atticus az a fajta pasi volt, akinél nem lehet tudni, hogy most éppen viccel, vagy komolyan beszél. Az élet egy folyamatos vérnyomás, állapította meg magánál a fiatal Alois a betegség első tüneteit, és úgy döntött, feleségül megy Atticushoz. És lőn. De arra azért nem gondolt, hogy milyen piszok dolog is a betegség, az öregedés, a halál. Az ilyen komoly dolgok az embernek mindig későn jutnak eszébe. Amikor már annyira öreg, hogy reméli, megúszhatja egy szép élettel, melyet sokféleképpen élt, és egy kegyes elalvással. Jó éjszakát, gyerekek! Jók legyetek! Ez ide nem nagyon talál, igaz, kérdezte magát Alois, és kihúzta a mondatot. Vagyis minden betűjét pirossá változtatta. Folyjon a vér, ordította, magában el is képzelte a világ legszimpatikusabb tipográfusát, ahogy ezt beszedi matyómintába. Az Úr áldja őt, gondolt meghatottan a tipográfusra, majd annyira elérzékenyült, hogy rá kellett gyújtson. A nagy mesélők családja©Ámen – gondolta Alois, és azt is, hogy hánynia kell ettől a korábbi ömlengéstől. Nem szabadszédülni, mondta magában a pánik szélén szédelegve, és ivott még egy korty bort. Egy kis víz is kéne, jött rá, és eltámolygott a konyhai csaphoz, megenged, tölt, iszik, közben végiggondol egy csomó mindent, elzár. Visszaül és megállapítja – miközben írni kezd –, hogy valószínűleg teljesen megment. Ki a fene tudja már ezt követni. Halandzsa.

Az ablak, mint valami vámos, a kint és bent között állt, és szigorúan ellenőrizte a poggyászt. A lélek többször egymás után nekikoppant az ablaküvegnek, majd kimerülten visszarogyott az ágyba. Mi a kint, és mi a bent? Egyáltalán mit jelent lenni valahol? – kérdezte, aztán belealudt, és csak aludt, aludt.

Alois a hátán feküdt, és a sötét semmibe meredt, az erőlködéstől fényes csillagok táncoltak a szeme előtt, nem tudta eldönteni, ébren van-e, vagy ez még csak az álom, valami szomorú és nehéz álom, amelyből nincs menekvés, csak álmodjuk, hogy ébredünk, és ezzel átsiklunk a következő rémes jelenésbe, hangtalanul sikoltunk és jajgatunk, és erről nem tud senki, még az sem, aki mellettünk alszik, aki ugyanúgy foglya holmi álomképnek.

Mit jelent lenni valahol? – kérdezte a sötét éjszakától, amely hallgatott és néma volt és nem gyújtott világosságot senki. Az ágy mellett valahol van egy kosár, és benne egy oroszlánszőrű macska álmodást lát, ha ott van még egyáltalán, mert nem szokása éjjel aludni. Az oroszlánszőrű éjjel vadászik, kisurran a szobából, le a lépcsőn a sötét konyhába, és kibújik a macskaajtón, és csak megy, megy szimatolva és figyelve minden apró mozgást, bajszra harciasan rezeg, és míg Alois alszik, és rémes álmoképek rabja, addig ő, az Oroszlánszőrű véres csatákat vív patkányokkal és mezei egerekkel, reggelre tetemeket hoz a lépcsőre, aztán lefekszik, és alszik, nem vár dicséretet, nem vár semmit, csak a következő éjszakát. Az örök csaták örök éjszakáját.

Úgy érzi, hogy árnyak fojtogatják, valamitől nehéz és terhes a levegő, úgy érzi, meg fog fulladni, ezért arra indul, amerre az ablakot sejtí, és rettegve rántja félre a függönnyt, hogy ha van mögötte valami, az is rémüljön meg, és tegyen valami meggondolatlant, de a függöny mögött nincsen semmi, ott is csak éjszaka van, a csillagokkal teleszórt égbolt és a levegő, melyet Alois szomjasan nyeldekel. Nem fúj a szél, és nem történik semmi, semmi hang, semmi zaj, semmi macska, semmi rém. A fűzfa is csak áll betonszigetébe szorulva, ágain a madarak, ha vannak, szintén alszanak, és az udvar csak egy homályos folt, körvonalak kusza sorai, mintha minden csak úgy egymásra volna dobálva. És Alois áll, lábán könnyörtelenül kúszik felfele a hideg, és a távolból egy város fényei látszanak, lassan világosság lesz, a csillagok eltűnnek, sápadtan süt a nap, egyáltalán nincs meleg, még langyosság sincs, de Alois dermedten áll tovább, és attól retteg, hogy megsüketült, mert még mindig csend van, semmi nesz, semmi zaj, semmi jel.

Alois arra gondol, hogy Alois arra gondol, hogy ezt a végtelenségig lehetne folytatni. Szóval arra gondol, hogy nemrég kapott levelet egy pasastól, melyben számon kérik és vádolják és kérlelik és átkozzák és küldik és

hívják és hazudnak neki, hogy hiányzik, hogy nélküle az élet, hogy minden más lett egy bizonyos nap óta, vagyis egy bizonyos ébren töltött éjszaka óta, és Alois arra gondol, hogy azon a bizonyos éjszakán ébren sem volt, nem is aludt, de ha jobban meggondolja, lehet, hogy nem is ő volt az. Ki a fene emlékszik mindenre, de valószínű a történet, amelyről a másik firka, álom kizárva, bár álomszerű lehetett, de csakis a hormonok örült rajzása és a gondolatok összevisszasága miatt, és hogy az után az éjszaka után még sokféle nappal is jött, melyek ugyanolyan valószínűtlenekek voltak, mint valami kellemtelen lebegés, amikor az ember annyira elzsibbad, hogy nem tudja, hol vannak a saját végtagjai. Le kellett lépni, egészen biztos, hogy pont akkor kellett lelépni, nyugtatgatja magát a pasással való angolos szakítás történetével Alois.

A levelet különben elégette, mert minek tartogatni valamit, ami úgyis megvan fejben, ami fejben úgyis átalakult, levél, melyet biztos nem éppen úgy értett, mint az, aki írta, akkor meg minek megőrizni, hiszen csak egy papírdarab, érthetetlen jelekkel telekaristolva. A levél hamujával kifestette az arcát, és úgy bolyongott a házban le és fel, rőtta a lépcsőket komor harcos ábrázattal, és a levél írójára gondolt, hogy de jó, hogy nincsen ott, és de kár, hogy nincsen ott, és hogy akkor most a két érzés közül melyik az igazi, a magány öröme, vagy a vágyakozásé, és ha mindkettő, akkor miért gondolják úgy egyesek, hogy megbolondulni nehéz, hiszen az a legkönnyebb a világon, a választás képtelensége önmagában őrlő dolog, mint ahogy a választás is az, a döntés, mely valahogy sohasem a jó.

Alois arra gondolt, hogy a levél íróját egy állomáson hagyta, egy nagyobb társasággal, mely együtt töltött három napot, és három nap éppen elég volt ahhoz, hogy úgy érezzék, valami közük van egymáshoz, és hogy ő, fellépve a vonatba, máris kívül rekedt ezen a társaságon. Besétált abba a modern kupéba, ahol mindenki ömlesztve ücsörög, minden szék egy kis sziget, sőt, bevehetetlen vár, és benne a várúr, még akkor is, ha zaklatottsága miatt nem ura szinte semminek. És mindenki ül, és mindenki lát mindenkire, miközben semmit sem érzékel a másiktól, és ez így van jól, gondolta Alois, és még azt is, hogy azok, akiket otthagyt, az ő távollétében is egy társaságot alkotnak, és ha esetleg hiányolják is, ez nem jelent semmit.

Reggel Alois oroszlánszőrű macskája éppen azon a fűzfán élesítette a körmeit, amely fölött az ég olyan közömbösen villogtatta csillagait az éjszaka, mely éjszaka bent rekedt egy szobában, ahol a lélek kijutni akarásában minduntalan nekiütközött az ablaknak, ablak, mely éles határt vont kint és bent között, ablak, mely szívtelen vámos alakját öltvén, turkált a pogy-

gyászbán, és bosszúsan, hogy nem talál semmit, úgy döntött, várakoztat még kicsit, hátha eszünkbe jut valami elvámoltatni való. A fűzfán verebek csiviteltek és rettegve figyelték a körmeit élesítő macskát. Feljebb repültek néhány ággal, biztos, ami biztos. Pedig Alois macskája a négy lábú áldozatokat szerette igazán, a rémületet a szemükben, amikor sikerült végre sarokba szorítani őket. És a reggel lassan elmúlt, a macska lustán hevert a porban, és a verebek is megnyugodtak. Alois egy darab száraz kenyeret rágott, és néha szippantott egyet a cigarettából, és vizet ivott, és nem látta sem a macskát, sem a verebeket, sem a saját képét, mely visszatükröződött az ablaküvegen.

Alois macskája nem látta Aloist, mert ő mozdulatlanul állt a terasz karfájára dőlve, Alois sem látta magát továbbra sem, és a teste is, mint valami fölösleges dolog állt nekitámasztva egy karfának. A karfában a fa régen halott volt, csak egy egészséges szűnemzedék percegett benne kitarotán, a percegés lassan bekúszott Alois könyökébe, a könyökön felfele a test rejtett útjain az agyba, és döbbsenten vette tudomásul, hogy megint eltelt egy fél nap anélkül, hogy valami értelmeset csinált volna, csak ennyi kell a kétségbeesésnek, beindul rögtön és harap, és mar és tép és tör és zúz mindent, ami az útjába kerül. Emiatt meg akar halni, de ki ad akkor enni a macskának? A macska ellátja magát, nem kell féltetni, más már nincsen, akit féltetni kellene, akkor meg miért nem teszed már meg végre, ilyen süketségeken gondolkodott Alois, ha ezt gondolkodásnak lehet nevezni. A kétségbeesés gondolkodás-e, gondolta, és az, hogy az ember fölöslegesnek látja magát, mire lehet jó azon kívül, hogy még jobban megbolondul ettől, vagy csak egyszerűen megbolondul, ha korábban nem volt az. Ettől a mély meghalni akarástól elzsibbadt a lába, rájött a hascsikarás, a fürdő felé rohantában megbotlott egy székben, és nagyot esett, az eséstől sírni kellett és röhögni, szinte nem ért el oda, ahova indult.

Alois a vécén ülve rájött, hogy hülyeség az egész, még az is, amit szerelemnek sejtett, mert a saját szerelmeként tudott csak gondolni erre a valamire, korántsem azt érezte, hogy a másikba szerelmes, aki lám most leveleket írogat valami hiányérzettől vezérelve. Hogy röhej az egész, hát nem ilyen a szerelem, habár miért ne gondolhatna az ember erre a vécén ülve, teljesen mindegy, hogy hol ülünk, de hogy az akkor sem szerelem volt, csak valami bolondéria, átmeneti szexuális becsavarodás, abbéli öröm, hogy két testet sikerült úgy összehangolni, hogy ha nem is egyszerre, de külön-külön valami kielégülés is összejött, miért kellene ezután valami legyen, ezt nem értette Alois, és faképnél hagyta a másikat, felmászott a vonatba, egy vég-

telenítettnek tűnő fülkébe, amely tele volt emberekkel, akikkel nem érzett semmiféle közösséget, a test felajzottsága is lassan elmúlt, nem is lassan, inkább túl gyorsan, ha a másikra gondol, nem érzi azt a jó kis bizsergést, ez van, menni kell tovább, becserkészni a következő áldozatot, valamelyik hát-ha végzetes lesz, az örök bizsergés hordozója.

Délben Alois oroszlánszőrű macskája megbabonázva nézte a Serengeti oroszlánjait a televízióban, veszélyeseket ásított, aztán elmerengve hallgatta Alois felolvasását, mert a történetben egy másik cirmos, hogy oroszlánszőrű-e vagy sem, az nem derült ki, egy fotel kárpitjába írta feljegyzéseit, természetesen macskanyelven. A kárpitot emiatt minduntalan kicserélték, és a feljegyzésekből rongyszőnyegek lettek, és lábtörlők, melyek idővel elkoptak, és a tűzre vetették őket. Macskától macskáig, gondolja Alois, akinek korábban más macskái is voltak, ahogy más szeretői is, de ahogy a macskákról, úgy a szeretőkről is igen keveset tudott, még az sem derült ki, mit gondoltak róla ezek a macskák, és ezek a szeretők.

Az oroszlánszőrű macska elszörnyedve nézi egy képeskönyvben, melyet Alois lapoz, a híres csupasz macskát, melynek őse állítólag már Egyiptomban is felbukkant, de aztán eltűnt, és csak a múlt században került elő valahol Kanadában. Éppen Kanadában szegény, ahol azok a fene nagy hidegek vannak. Az oroszlánszőrű hálát ad a sorsnak, hogy számára ily pompázatos bundát rendelt, és a halat is megköszöni, melyet az Úr csak azért teremtett, hogy a macskák jóllakhassanak. Hogy az emberek mit esznek, az nem teljesen evidens, régebben, amikor a városban laktak, néhányszor belekóstolt a kukába dobott zagyvalékba, de nem találta ízletesnek, ezért inkább vadászni indult, patkányokra és magányos macskanőkre. Megvitt száz és száz csatát más kandúrokkal, mely csatákból mindig győztesen került ki, mint egy igazi hadvezér. Alois arra gondolt közben, hogy kellene végre valami terv, amely szerint talán élni lehetne, túlélni a nappalokat és éjszakákat, elhitetni magával, hogy értelmes dolog az élet, nem csak egy napon-ta megvívandó, kétes kimenetelű csata.

Alois maga elé meredve megy a térdközépig érő fűben, és dühös, mert amikor gondolataiba zuhanva elindult, csak úgy, valamerre, utánaszóltak, hogy vigyázzon, a fűben kullancsok lehetnek. Most semmi másra nem tud gondolni, csak arra, hogy a fűben kullancsok leselkednek, éppen az ő láb-szárát szemelik majd ki, ráugranak vérszomjasan, és halálos kórt fecskendeznek belé. A halálos kór ellen Aloisnak semmi kifogása nincsen, csak a hosszan tartó kínos betegségtől retteg, jobban örülne akkor már valami olyasminek, amitől azonnal, még itt a mezőn meghalna, mert akkor az már

nem az ő felelőssége, hogy később mi történik. Megtalálják-e szerettei, vagy mire kiérnek, már az ég madarai lecsipegetik róla a húst, az neki teljesen mindegy.

Alois gyanítja, hogy a macskán az oroszlánszór nem lehet túl kényelmes ebben a melegben. De csak gyanítja, az is lehet, a macskának ez így teljesen rendben van, nem is érdemes ezen gondolkodni, de más nem jut eszébe, csak a kullancsok. Van úgy az ember, hogy semmi sem jut eszébe, de az már kimondottan kegyelmi állapot, hogyha az sem jut eszébe, hogy semmi sem jut eszébe. Most dühös a kullancsokra, de főleg a családjára dühös, nem is azért, mert utána szóltak, hogy kullancsok, miegymás, hanem mert csak úgy megjelentek, mert a családnak előjoga csak úgy megjelenni. Kiszagolják, hogy az ember mikor szeretne egyedül lenni, és csendben meghalni, elvérezni egy meg nem történt szerelem csatamezején, egyedül, bánatosan, tragédiába fulladtnak, kéklő lábujjakkal és kéklő szájjal és tágra nyitott szemmel, melyből az ég madarai falatoznak. Mindezt nem lehet véghezvinni, pedig igazán festői jelenet lenne, melybe egy macska sem tudna igazán beleszállni, de a család, átkozott szimatával ilyenkor megérkezik, és fülsüketítő ricsajjal birtokba veszi a magány szigeteit, kitakarítja azokat, és aztán beléjük vackolja magát, hintaszékben ringatózik, süteményt süt, egész kecskét forgat nyárson, és dicséri fennhangon az Úr szépséges napját meg a kecske húsát, a jó levegőt, a kert egészséges terményeit tépkedi két kézzel, és üldözi a szegény szerelmi kórságban szenvedő nyomorultat, hogy egyen, hogy igyon, netán énekeljen is, harsogjon valami vidám nótát, harci indulót, vagy egyenesen kabarét hallgasson, és hasát fogva röhögje magát betegre valami politikai viccen.

Alois a család elől menekült a mezőre, de egyre kevésbé tud a halálra gondolni, pedig itt lennének a kullancsok, talán kígyók is vannak, megmarhatnák, és akkor szépen vége lenne mindennek, akkor sírhatna a család és zokoghatna, de hát miért érdemelne ezt az ember családjá, talán túl nagy büntetés lenne egy kis ricsajért máris a halál és a gyász, nem kell ennyire a végletekben gondolkodni, elég lenne élvezni most az Úr szépséges napját, mely Alois fejére szórja sugarait, és elvakítja, ha netán felnéz, és ezentúl mindent megtesz azért, hogy a sok marhaságot kiégesse onnan.

A városra, ahonnan a család eljött, apró cukorkák hulltak, és aprókat pukkanva felrobbantak, kis égési sebeket okoztak a tereken sütkérezőknek, aztán rossz arcú emberek lepték el a tereket, és maszkos figurák dübörögtek állig felfegyverkezve, alig hallhatóan lihegve a nehéz védőruhákban és verejtékezve a rohamsisakok alatt. A gyanútlanok tovább sütkéreztek, egy

idő után már a cukorkák sem hulltak, és felvisített valahol egy sziréna, panaszos nyávogása lassan a gyanútlanokban is gyanút keltett, már nem lehetett megkülönböztetni a rossz arcúakat a jó arcúaktól, mert összekeveredtek, és az arcok között maszkok tünedeztek fel, egyre többen voltak, mert az üres arcok elszivárogtak valamerre, ki hová tudott, miközben a csend szigetét vidám családi ricsaj verte fel. Senkinek sem tűnt fel, hogy a mezőre is cukorkák hullanak, csak a kecske forgott a nyárson egyre vadabban, mert otffelejtették a gépezettel együtt, amely forgatta. Ez jó befejezés lenne, gondolta Alois, és azt is, hogy most már ideje lenne aludni. Ha jó, ha nem jó.

————— Gothár Tamás

KOPÁS

kicserélni egy kiégett izzót
lecsiszolni a lepattogzó festéket
május első vasárnapján sem szeretlek jobban
május elsején se ér többet amit tanítottál

FESZÜLTÉG TÁVOLODÓVAL

abban az évben kiégett neonreklámokba voltam szerelmes borderline szindrómás szobákba behúzott redőnyökbe túl tágas épületek visszhangzó lépcsőfordulójába foglalt padokba egy lakónegyedben hajnalokba ahol az épületek kitakarják a felkelő napot
hosszúfényvel elsuhanó autóval szemeztem

HOLNAPPARA

nem tudom mi kellene

egy esetleges találkozás hátulütője
az esetlegesség
ha biztos volna sem lenne jobb
vele állni a véget nem érő sorban
vagy melletted a folyamatos megérkezésben
mindkettő félelmetes de itt lenni sem kevésbé

VÁRNI A LEGSZARABB

nyirkos vagy mint a mennydörgés
pedig tegnap is rám szakadtál
most meg – mint mindig –
figyelsz valahonnan szótlanul
ezért viszketek folyton
szokatlan a bőröd belülről

Tamás Kincső

FEHÉR KAVICSOK (EGY BOLDOG SZERELEM TÖRTÉNETE)

AMÍG UTAZOL

Amíg utazol, én írok, mert nem bírom a tétlenséget.

Délután kétszer is kimentem a kapun, mindkétszer teafüvet szedni. Elmesélem, hogy jártam. A kerítésemen túl az út, az út túloldalán sok a menta, nekiláttam bicskával vagdosni, amikor ismerős színű kocsit pillantottam meg az úton. Az autóboltosom mindig tiszta Passatja csordogált kényesen lefelé. Megörültem, mert már egy hete kérem, beszélje meg a szerelőjével, emelné fel a kocsimat, régóta zakatol valami a lábam alatt, csapágy, futómű vagy a kormányrúd, amiben régóta van egy kottyánás, megcsináltatnám. Ők itt vasárnapoztak, fennebb, városi emberek gyakran vágynak a zöldbe. Két szép lányka a kocsiban, elöl a vörös hajú feleség, kettejüké a bolt, évek óta hozzájuk fordulok mindenféle kocsügyben. A nő megjegyezte, milyen jó nekem, szedem a friss mentát, s hogy ő is szedne teának, de nem ismeri, melyik miféle. *Biológiatanárként*, válaszoltam, *legalább ennyit illik tudnom*, különben meg nem olyan nehéz felismerni azt a néhány gyógynövényt, ami nálunk nyáron székérderéknyi mennyiségben gyűjthető, és kiváló főzet készül belőle.

A mentát megmostam, mert az út poros, és körülötte minden, majd kimentem, hogy a második körben megjárjam a legelőt, ami nem poros, mert az úttól távolabb esik, cickafark végett. Mire eltűntem volna a megszólíthatatlan távolban, a vadőr kocsija jelent meg, egész közel, már nem futhattam sehová, tele a kocs barnára sült asszonnyal és gyerekekkel, horgásztavai vannak néhány kilométerrel feljebb, mondta, hogy keresett már, mert naponta jön hozzá a medve, és tudja, mert mondtam nemrég, hogy medvét még nem láttam itt, nálunk, mennék barátkozni vele. Mák, a hollóm éppen elrepült a fejünk felett, megcsodáltuk őt is. Úgyhogy mehetek medve-

lesre, bassza meg, a protokollnak muszáj eleget tenni, valahogy kezelnem is kell a helyzetet, mert a vadőr nagy nőcsábász hírében áll. Cickafark nincs, de szedtem sok, nem poros vadmentát. Hát ilyen, ha kiteszem a lábam a kapun, harminc métert se mentem.

Aztán fogtam a kisebbik fejszemet, hogy én most levágom a rózsabokrot, amin tegnap fűnyírás közben felakadtam, de láttam, hogy tele van nagy, zöld csipkebogyóval, és hát minek menjek a dombra csipkebogyóért, ha az udvaron is terem, végül felkötöttem a nagy, lehajló ágat a sarokoszlophoz. Ennyit végeztem, amíg te utaztál. Persze, napoztam meg pihentem a nap-sütötte kanapén, simogattam kutyát, macskát, hollót, és olvasom az arabokat. Fogytam harminc dekát tegnap reggel óta (52,7 kg), aminek kiváltképpen örülök. Állítólag van egy nép vagy törzs, vagy legalábbis létezett egykor, amelynek tagjai szokás szerint minden este egy korszóba dobnak egy fehér vagy fekete kavicsot, ki-ki a magáéba aszerint, hogy jó vagy rossz napja volt. Aztán, ha meghal valaki, összetörik a korszót, és megszámlálják a kavicsokat. Ha sok a fehér, azt mondják: meghalt egy boldog ember. Ha sok a fekete: meghalt egy boldogtalan. Tegnapra és mára nagy, fehér kavics dukál.

És, hogy az estém se legyen unalmas, sötétedéskor a macska megjelent a nappali aijtájában egy egérrel, Mák rögtön lesuhogott az alvóágról, amit a nappali előtt, a ház déli oldalán rendezett be magának, Panda is itt termett, mert ő mindenre nagyon fülel, ráijesztett a macskára, az fúj, és elengedte az egeret, az egér futott balra, futott jobbra, ugrott a kutya, utána kapott a holló, de mindketten elszalasztották. Most állnak tanácstalanul (sajnos sötét van már fotózni), hátha felbukkan valahonnét. Két lökött! A macska pedig menne ki újabb egérért. Remélem, nem untatlak. Mindjárt fekszem úgyis, csak előbb háromszor kiengedem a macskát, és kétszer be.

Nem tudtam zárni a levelem.

Aggódok, hogy utazol, nem tudtam elaludni, meg hát ezek a bolond arabok annyi édességet és gyümölcsöt zabálnak az éjszaka közepén, hogy fel kellett kelnem és ennem valamit, ami kielégíti a kívánásomat, ami este, *Az ezeregy éjszaka* olvasása közben egyre csak nőtt és nőtt. Ordát ettem hársfamézzel, és egy szép, zöld almát. Tudod, mi az orda?

Remélem, szerencsésen hazaértél.

Ha nem válaszolsz temérdek levelemre, holnaptól kedvesnémezek, mint szegény Mikes a fiktív címzettet, és írom tovább a kisbeszámolóimat, mert szeretek mesélni, de nincs kinek. Rajtad kívül. Nem kell válaszolnod, de nekem igencsak kell, hogy legyen kedvem leírni a számtalan érdekes történetet, amely körülvesz.

Kedves bátyám!

Mert mégiscsak jobban hangzik, mint a kedves néném.

Nem válaszolsz. Bár beszélsz hozzám álló nap, arra, amit írok, nem válaszolsz. Nem baj, nem várok választ, én viszont írok tovább, mert tudom, hogy szereted olvasni, nekem meg jót tesz, ha mesélhetek, és ki másnak mesélnék, ha téged szeretlek.

Így majd minden este, amikor Mák végleg felül az alvóágra, és többé nem zavar meg, nem állít fel a gép mellől senki és semmi, leírom szépen, milyen napom volt, hogy utólag átélhesd velem, de annak csak a lényeges mozzanatait, mert, ugye, annyi minden történik az emberrel egyetlen nap alatt, az események nagy része hosszú távon érdektelen, az idő kirostálja, nyoma sem marad, csak amikor az ember fekszik a halálos ágyán, kap a fejéhez: minek az a rengeteg összevissza rohangálás? És nem érti, hogyan nem látta, hogy abból a rengeteg rohanásból, amit élete során lezavart, tulajdonképpen alig egy-két lépés volt fontos. És úgy hal meg, értetlenül. Számomra most egyetlen fontos dolog létezik (és bocsásd meg nekem, hogy ledolgozom a szerelmet, néha nem jön a legjobb szó az ember szájára, és én nem várhatok holnapig): a mi szerelmünk.

Azt akartam neked elmesélni, amíg úton voltál, csak féltém, hogy fáradtan érkezel, és nem lesz türelmed olvasni, és mihelyt egy sorral is többet írok a kelténél, amit te nem olvasol el, mert fáradt vagy, mondod, holt egyszerűen csak érdektelen, a mi szerelmünk elillant, nincs, nem létezik, nem is létezett soha. Azt akartam mondani már tegnap, hogy valóban úgy van az, hogy igazán szeretni csak az tud, aki képes elviselni az egyedüllétet, mert az az ember rég nem kér semmit, rég nem vár semmit, beéri morzsákkal. És nekem a morzsa az, hogy írhatok. Hogy van kinek írnom.

Felkeltem hát pontban hat órakor, mint mindig, teát és kávét készítettem, a meleg folyadékok mellett elfoglaltam helyem a világban, azaz megnéztem, mi történt, amíg én aludtam. Mert a világ nem annyiból áll, mint itt nálunk a nappalok, a föld másik felén, Amerikában például éppen akkor élnek, amikor mi legjobban alszunk, én legalábbis, mert én éjszaka alszom. Elolvastam a cikkeket, amelyek címe érdekesnek tűnt, legtöbbit az agykutatásról, neuropszichológiáról és hasonlókról, amivel nem untatnálak soha, de engem roppant érdekel.

Aztán futni indultam, Mák és Nemez, a puli nagyon vártak. Nemez nyüszített, a holló káromlott az ajtóban, mondom, ha nem haragusztok, előbb melegíték kicsit, azt mondják, jól van, megvárnak, csak igyekezzem. Így

kifordultunk a kapun, én egy szál izomingben, mert már kilenc órára járt, a holló fényes, vadonatúj tollruhájában, Nemez a kétéves bundájában, amit ezért nem vágok le róla, mert így a nagyok, ha meg is tépik, a szőre páncélként védi, ez az egy kutya a három közül soha nem lyukas nagy verekedések után, amikor a másik kettőből rendszerint patakban folyik a vér. Szukák, ez van, harc van, állandó verseny. Jött a holló egy darabig, aztán eltűnt az erdőben, ahol a Pista bácsi kertje véget ér, és indul kifelé egy út, azon túl meg csapás és legelő. Ott kel a nap. A puli szépen hazajött velem, a futás jólesett, a légzést megtartandó, magamban skandáltam: *Nem kell cigi, nem kell cigi*. Mert alig több mint egy hete szívtam az utolsót, de nem úgy, mint máskor, hogy az üres csomagot eldobtam, hogy, *na, többet nem veszek*, most a maradék fél csomagot felraktam a hűtő tetejére, jó magasra, de az időnként aljas módon le-leszól: *Itt vagytok, el ne feledkezz rólam!*

Aztán fel a rúdra, és kihúztam magam nyolcszor, amin felettébb csodálkoztam, mert tegnap csak hét jött össze, utána pedig felállítottam a deszkaajtót, ami az esővízes hordót takarja, valamikor a kerti zuhanyzó háttéréül szolgált. Tegnap verte le Panda, amikor a pele, a kegyetlen peleanya nekifogott, hogy kilakoltassa túl nagyra nőtt csemetéit a padlásról. Végül talán megsajnálta őket, mert a cseréplécek egyik végénél Nemez ugrált, mint a pingponglabda, másik oldalt Panda artistaként mászott a téli gumikon, farakáson és mindenem keresztül, hogy elkapja a kilökött pelefiókát, mielőtt az földet érne.

A húzódzkodó rúd mellé raktam a pálinkás hordót, amiben a lódarázs fészkel, sokáig Mák ketrece mellett állt a kertészasztalon, de utolsó elutazásomkor nem mertem őket ott hagyni, féltem, nem lesznek jó szomszédok. A lódarázs velem nem kötekedik, talán Mákot sem bántotta volna, de én így nyugodtabb vagyok. Most már nemcsak ketten, harmadik, talán negyedik is ki-be jár a hordócska két lyukán, dongnak mélyen, megszerettem őket. Ekkorra visszatért Mák, és jött velem mindenfelé, vartyogott közben. Valahol az erdőben a szabad hollópár káromgott, a nap még a magas bükkfák mögött, amikor megláttam, mit rendeztek a cinegék, mert csak ők olyan szemtelenül bátrak, az ablakpárkányon. Valamelyik este ugyanis, amíg én edzésen voltam, a kislányom a bébiszitterrel tökmagot rágcsált az ajtó előtt, a héját meg a gömbölyű, fehér hamutálba rakták. A cinegék, nem elég nekik Isten összes legye és bogara, megtalálták és széthányták nekem, de a cigarettacsikkeket is, amit a vízszelők hagytak, meg én, és nem akarok emlékezni rá, hogy nemrég még egyiket gyújtottam a másik után, amíg egy nap már nagyon fájt a kulcscsont és az első bordák közt a nem

tudom, mi (pedig tudnom kellene), és amikor másnap még jobban fájt, azt mondtam: *Elég.*

Letöröltem hát az ablakpárkányt, aztán le a másikat és harmadikat, negyediket, és egyszer csak azon kaptam magam, hogy takarítok, és az jutott eszembe, hogy tegnapelőtt, amikor reggel felkeltem, és nem voltam ennyire boldog, mint ma, mert még nem tudtam, hogy elindultál felém, csak sejtettem és reméltem titkon, nekiugrottam a könyvespolcnak, és rendet raktam a könyveim között (szerencsére nincs sok). Meglepetten konstataáltam: úgy viselkedek, úgy mozgok a házamban, rendezek és takarítok, mint aki vendéget vár. Amikor tegnap írtad, hogy útra kelsz és indulsz, ha nem is rögtön hozzám, de felém és mindenképpen közelebb, olyan boldogság öntött el, hogy kimondhatatlan, és örültem, hogy legalább a könyvespolc megvan, ha váratlanul betoppansz, nyugodtan legeltetheted rajta a szemed, megfoghatod, a kezedből nézheted, fellapozhatod, amelyik izgat, én vagyok mind.

Amint az ablakpárkányokkal végeztem, szétnéztem az udvaron, felmértem, vajon hány óra munka, ha egyszer csak szólsz, hogy most tényleg indulsz. Idén a kert nem hozza a legszebb formáját, a bolond holló mindent kigyomlált, ami tavasszal zsenge szárba szökken, pedig szép, színes liliomok ágaskodnak, ágaskodnának és virulnának, éppen ilyenkor, júliusban. Idén elhanyagoltam a kertet, *ha már a holló pusztít, én minek törjem magam.* Így idén először nem gyomláltam a ribizlisor között, aminek következtében érdekes bokrok nőttek, lenge szárú, ernyős virágú fehér üröm, sárga, tömött bugavirágú ökörfarkkóró, kopaszságában elegáns katáng, melynek szikár virágai az égbolt kékjét varázsolják ide, letört szilánkokként. Úgy láttam, ez most mind különleges és különlegesen szép. A tűzfámat süti a nap, szárad, már meg tudok fordulni a parkolóban, nem kell kitolatnom, és ez jó, a halom egyik sarkát odébb kellene dobnom, mert a ház elé felállni kocsival még mindig nem tudok. De azt egy másik reggel, mert ma város.

A városban berobogtam egyenesen a főtéri közjegyzőhöz, kérdezzem meg, milyen papírok kellene, hogy írjunk felhatalmazást, mehessenek a gyerekek nélkülem külföldre. Amit a román lány válaszolt, szomorúsággal töltött el, mert válási papírt nem hoztam magammal. A volt férjem kért pénteken, intézzem el, az ő közjegyzője szabadságot éppen. Mondtam, hogyne, ennyivel igazán hozzájárulhatok a szabadságomhoz, pedig tavaly csak aláírtam, amikor a jegyzőnő kérdezte, ki fizeti, azt mondtam: *nem én.* Felrobogtam hát a bérelt házhoz, ahol a gyerekeimet találtam, egyiket pi-

zsamában, és vendégeket két másik gyerekkel, tacszóval, a bejárónőt, aki éppen tojást rántott. De a volt férjem sajnálkozva mondja: válási papírja nincs. Hogyan is volna. Telefonált a közjegyzőjének, aki hál'istennek mártól már dolgozik, és neki minden az archívumban, úgyhogy megúsztam a haza- és visszautat, az idegen irodát. A kislánykát elvittem, tömjék be a másik fogát is, az is tejfog, abba is rózsaszínű tömést kértünk, viselte bátran, hősiezen. Róluk képet nem küldök, mert a gyerekeim zavarbaejtően szépek, és ez enyhén szólva nemcsak az én érdemem, azt a férfit pedig, aki a szépség másik részét adta, egy életre magamhoz kötöttem, akarva-akaratlanul. Hogy gyereket akartam-e, amikor akartam, vagy a férfit próbáltam egy életre bebiztosítani magamnak a gyerekek által, majd máskor elmesélem.

Közben telefonáltam, hétfőn szoktam telefonálni, aztán egész héten nem, egyeztettem lovaglóórát a kislánynak, felhívott végre az autószerelő bocsánatkérően, hogy múlt héten kimentem a fejéből, pedig az autóboltos szólt, megegyeztünk az időpontban. Az erdésszel hívogattuk egymást, hol én nem hallottam, hol neki nem volt térereje, aztán végül sikerült megbeszélni, hogy holnap három órakor meglátogat, megszabadít a huszonöt méter tűzifa árától. Vásároltam mindenfélét, és megcsináltam a papírt a közjegyzőnél, át is adtam az illetékesnek, aztán mentem volna kifelé a városból, de eszembe jutott, hogy elfelejtettem tortát rendelni a fiam pénteki születésnapjára, közben két helyen gázpalackot kerestem, amin majd edzőtáborban forralhatok vizet teának, kávénak, mert idén ismét olyan helyre megyünk, ahol konyhához nincs hozzáférés, én meg rendszerint ötkor kelek, nyolctól az első edzés, futással és erőgyakorlatokkal, hosszú az a megszokott reggeli folyadék nélkül. Amikor már majdnem elcsüggedtem, hogy nem talállok, pedig utolsó tétel a listán, eszembe jutott a horgászbolt, és ott találtam is.

Nem olvastam ma az arabokat, hatra értem haza, éhesen. Pedig magammal vittem a könyvet, a védőborítóját levettem, ne szakadjon, alatta szép, bézs vászon, kék, nyomtatott mintával. Könyvjelzőnek tegnap a kislányom *batmanes* füzetkékjét csúsztattam a lapok közé, de túl vastag, kicsúszott a könyvből. Hazaérve előkerestem a vonatjegyet, előbb azt találtam meg, amelyik kivitt hozzád, majd eszembe jutott, hol az igazi, a hazautas. Az első lány történetéig jutottam, és meg kellett állnom itt, mert sok, nagyon sok, amit eddig láttam, hallottam és tapasztaltam. Ezt a könyvet nem végzem ki a héten, százszázszáz, ezt csak apránként tudom befogadni. Amit nem tudok felejteni, a második koldus meséjéből az ifjú válaszát az

ifritnek, aki azt kéri tőle, vágja le a szeretett nő fejét, az meg így válaszol:
*Ó, ifrit, hősök hős fia, győzhetetlen dalia, ha egy leány, aki észben és vallásban
alárendelt lélek, bűnnek tartotta, hogy a fejemet levágja, én még kevésbé üt-
tem le a fejét, mikor soha életemben nem láttam.*

Elköszönök most, remélem, nem locsogtam tele a fejed értelmetlen-
séggel, ha mégis, bocsásd meg egy szerelmes nőnek.

ELÉGTELEN

Elégtelent kaptam
román nyelvtanból,
mert nem tanultam meg
az igék ragozását.
Otthon pironkodva néztem
anyámra, nem szóltam semmit,
csak odaadtam az ellenőrzőmet,
és csöndben várahoztam.
Nem szidott meg, mint
máskor szokott, és azt sem mondta,
hogy ha így tanulok, akkor semmi
sem lesz belőlem, még varrónő sem.
A szótlansága nagyon bosszantott,
a tekintete... úgy tett, mintha egyáltalán
nem érdekelné a dolog, de éreztem,
hogy színültig van szomorúsággal...
A román igék ragozása, istenem,
milyen nagy hatással van
az anyámra, pedig nem is
ő kapott elégtelent.

ALVÓ CSIPKERÓZSIKA

„Alvó Csipkerózsika, megint ábrádozol
és a herceget várod? Úgysem jön...”
Koppant a fejemen a hosszú favonalzó,
másik végén a sudár termetű, ősz hajú,
égszínkék szemű matektanár.
Férfias, öblös hangja a valóra ébresztett,
és máris körmölni kezdtem a tábláról

a törteket: egy szám lent, egy pedig fent.
Azok a törtek bennem összetörtek egy
egész világot, Csipkerózsika-álmot.

„Tanár bácsi, jelentem, ma is az ablak
mellett szeretem, báméskodom,
álmodozom és várom a hercegem.
De nem jön és nem is fog jönni
sohasem. Igaza volt, beismerem.
Viszont én hercegtelenül élni nem tudok,
álmaim mélyén lapítok, hogy hátha,
hogy talán, hogy esetleg...
Koppintson bátran a fejemre!”

DOAMNA NÉNI

Doamna néni a szomszédunkban lakott
nyugalmazott ezredes férjével.
A sminkje tökéletes volt, külső és belső
eleganciája kikezdhethetlen.
Tejért is úgy ment az üzletbe, mintha
a *Traviata* ősbemutatójára készülne.
Törte a magyar nyelvet, de igyekezete
őszinte volt. Apámmal románul beszélt,
anyámmal és velünk magyarul.

Aranyozott csillagmintás dobozkában
csokoládébombont tartott, megkínált,
valahányszor meglátogattam.
Akkor azt képzeltem, hogy az a doboz
folyamatosan termeli a bombont...

Doamna nénihez sok-sok lépcsőn
lehetett feljutni, a bejárati ajtóban
halványkék szúnyogháló lengett,

mögötte titokzatos, sejtelmes világ:
csipkék, fodrok, tüllök, damaszt ágyneműk
s in flagranti helyzetben a halhatatlanság...

A HALLÁSSÉRÜLT FIÚ

A hallássérült fiú szerelem első látásra.
Apámhoz járt konfirmáció-előkészítőre.
Mindig egyedül jött a templomkerten át,
a bokrok mögül bámultam gyorsuló szívvel...

Olyan volt, mint a mesebeli herceg,
elképzelttem őt vőlegényi öltönyben,
magamat pedig menyasszonyi ruhában:
súlytalanul a habfehér boldogságban...

Soha nem álltam vele szemtől szemben,
mindig csak lesből, mindig csak lesbe'...

Magyary Ágnes

SKORPIÓK VANNAK A FEJEMBEN

NOMEN EST OMEN

Stílszerűen csakis a vasút jöhetett szóba. Mert az életben fontos az elegancia. Egyrészt ez nem kerül pénzbe, tehát minden körülmények között megengedheti magának az ember. Másrészt nincs közönségesebb és faragatlanabb az úgynevezett életnél, így erre az egyetlen alkalmas ellenszer csakis a kifinomultság lehet. Így mindenképpen a vonat elé kellett vetnie magát.

Valami hasonló dilemmában vergődött Kő Leopold is, akire nemcsak egy tekintélyt parancsoló méretes tarkót, hanem ilyen idióta nevet is hagyományoztak a szülei.

– Leopold? – betűzte elképedve 1952-ben a gimnázium igazgatója, ahova mindenképpen szerette volna, ha felveszik. – Mi a csoda, maga valami balról született Habsburg főherceg?!

Ő szégyenkezve sütötte le a szemét, mert nem igazán volt mentsége erre a Leopoldra. Az a magyarázat, miszerint a családjukban a férfiak felváltva kapják a Vilmost, illetve ezt a másikat, és ő volt olyan szerencsétlen, hogy pont Leopoldnál került sorra, maga is érezte, sovány vigasz, és érvként is igencsak gyengécske. Az igazgató, aki már 1919-ben vörös komisszár volt, és a börtönben töltött évei alatt őt érte az a megtiszteltetés, hogy kivigye Gerő elvtárral karöltve Rákosi elvtárs lócáját, aki bőrbetegségére való tekintettel két órán keresztül napfürdőzhetett a börtönigazgató engedélyével, így joggal háborodott fel ezen a Leopold-ügyön, amelyet abban a pillanatban életműve megcsúfolásaként élt meg. De még szerencse, a természet megpróbálta valahogy ellensúlyozni a társadalom ama csúfos tévedését, amely a Leopoldban csúcsosodott ki.

– Forduljon csak meg, fiatalember – mondta az igazgató, akit egész egyszerűen lenyűgözött a látvány.

Ennek a Kő Habsburgok fattya Leopoldnak olyan fenséges tarkója volt, amelyet csak egyszer látott életében ott a lóca mögött, ahol nem tudta levenni a szemét a napfürdőzőről. Jobban mondva annak tarkójáról, amely

egy költemény volt. Amolyan ősi fajta, mint Majakovszkij sorai: amelytől kisimulnak a tektonikus lemezek gyűrődései, Trockij hátából kiesik a jégvágó, Vladimir Iljics feltámad, a vulkánokba visszafolyik a láva. Valahogy így:

Galvanizált reggelként villogott a dübörgő nyakszirt,
s pompás rántottaként berántja az eszmét,
mint verejtékes hegedűszóló,
s a dagadt lakáj csak ernyedten szuszog a pamlagon,
oh, Vladimir Iljics,
hagyd a forradalmi látát
és az egyező hitet,
hisz csak az az egy –
tarkó számít.

– Ez a tarkó sok mindent elárul – mondta a gimnázium igazgatója –, és ez az erő, amely belőle sugárzik.

Így aztán felvették az óhajtott tanintézménybe, igaz, előtte az igazgató még felkereste az egész családot, ahol megbizonyosodhatott: a tekintélyt parancsoló tarkó nem a természet szeszélyes véletlene, hanem tudatos folytonossága és finomítása a már meglévőnek, és erre két lábon járó bizonyíték volt Kő apuka, Vilmos és a nagypapa, idősebb Leopold. Mindannyiuk tarkója megnyugtatóan oszlatta el az igazgató félelmeit, és miután hosszasan tudott az idősebb Leopolddal elbeszélgetni, végképp megnyugodott.

– Fiam – mondta Kőnek később –, fényes jövő előtt állsz, nagy embert csinállok belőled.

Honnan tudhatta volna szegény, hogy a Kő családban mind a Leopoldok, mind a Vilmosok megrögzött hazudozók, amiért egy percig sem lehet őket hibáztatni, hiszen ez csak a túlélésüket szolgálta minden hirtelen jött történelmi felfordulásban, és abból volt bőven. A dinasztiaalapító Kő akkor még németes családnévvel választotta elsőként a Leopold nevet. Hosszas mérlegelés után hozta meg ezt a döntést, honnan tudhatta volna, hogy a boldog magyarok egy örült delíriumos momentumban egyszerűen fogják és sutba vágják a Habsburgokat, mintha az ilyen dolgokat csak úgy el lehetne hajítani, mint szétfoslott fuszeklit. De végeredményben szinte mindegy is, lehet-e vagy sem, a lényeg az: nomen est omen, így a kis Leopold – aki akkorra már elég nagyocskára nőtt – csakis a hűséget választhatta, és lelkesen szállította a híreket Roth tábornoknak, még mielőtt egyesült volna a Dunántúlon Jellasics seregeivel, hogy aztán – ki tudja, miért – letegye a fegy-

vert Perczel Mórnak. Ezután a dinasztiaalapító Leopold már a magyar tábornoknak szállította lelkesen a híreket, mert mérhetetlenül fontos tulajdonság a változásokra való nyitottság. De ebben a történetben semmi, de semmi jelentősége nincs sem Perczel Mórnak, sem a megdőbent iskolaigazgatónak, és Majakovszkij is csak suttyomban mászott a sorok közé.

Szóval ott tartottunk: Kő Leopold és méretes tarkója gondterhelten üldögéltek az íróasztal mögött. Kínos helyzetben volt, és ez nagyon zavarta, mert családjukban igen ritkán fordult elő ez a lelkiállapot a már vázolt okok miatt. Ugyanis ki kellett rúgnia Makk Betent. Ez a Makk egyáltalán nem volt a kedvence, sőt ha alaposabban megvizsgálta érzéseit, be kellett látnia, talán még utálta is, de mivel alapvetően igazságos ember volt, jól ismerte ennek a vadbarom Makknak az erényeit. De nem volt mese, mert lehet, hogy nem Kő volt a legmakulátlanabb jellem a föld kerekén, azonban ahhoz az elméhez képest, amely valójában szerkeszti az uralkodó narratívát, és amelyet jobb híján sorsnak hívunk, mindenképpen emberségesebb volt. Az egy nagyon szeszélyes szerző, aki egyszerűen imádja a szereplőit rém kínos jelenetekbe helyezni, ahol aztán pont a legkellemetlenebb pillanatban magára hagyja áldozatait.

Ez a Makk az az idegesítő típus volt, aki minden egyes megszólalása előtt néhány másodpercig köszörülte a torkát, két mondat között hosszasan gondolkodott, és homlokráncolással igyekezett feljebb tolni az orrán tétován billegő szemüveget. Mindent pontosan elkészített határidőre, a papírokat mértani pontossággal egymásra helyezte, és havonta talált valamiféle tévedést a jelentésekben. Kő Leopold kedélyeskedő viccein is olyan fennhéjázóan pislogott a pápaszeme mögött, hogy a Habsburgok fattya legszívesebben agyonverte volna a tűzőgéppel, amely legalább olyan bosszantóan és hiábavalón terpeszkedett az életterében, mint ez a világbarma Makk Beten. Szóval neki ezt a rémes alakot kellett az állásából kirúgnia.

– Kedves Leopold – nyájaskodott vele a főnöke –, a változások elé senkinek sem ajánlatos odaállni. A változás jó, hiszen mindenki ezt akarta – ennél a szónál gúnyosan felnevetett, és bár Kő Leopold rengeteg muris órát töltött el főnökével jókedvű részegeskedésekkel, egymás ugratásával, amely során egyszer a méretes tarkó tulajdonosa a sürgősségin kötött ki, ahol annak az üvegajtónak a darabjait szedegették ki belőle, amelybe egy konyakért ugrott bele, mondván, a Kő Leopoldok immunisak a történelemre, az emberi aljasságra, a buggyant levesre és az álnok üvegajtókra. Nos, miközben éppen összevarrogatták az asztalon, be kellett látnia: a Kő Leopoldok a felsoroltak közül mindenre immunisak, kivéve az üvegajtóra.

Makk Beten az én üvegajtóm – gondolta Kő Leopold lehangoltan. És már a főnöke nagyképű kiokítása alatt érezte, ez az egész neki fog a legjobban fájni. Sajogni kezdtek az egykori vágott sebei, és minél tovább beszélt az a másik, annál rosszabbul érezte magát.

– Nem értem ezt a tétovázást – vonta fel a szemöldökét a főnök –, hiszen drága barátom, te mindig is utáltad ezt az alakot.

LITERARIA INTERRUPTA

A főnök már majdnem olyan jó volt vigasztalásban, mint a nagy és felejthetetlen Tolsztoj.

– Anton Pavlovics, maga reménytelenül pocsék drámaíró – mondta, miközben elgondolkodva a szakállát simogatta –, de ne keseredjen el, Shakespeare még magánál is rosszabb.

Merthogy ez az angol szakmunkás egyszerűen túloz. Nagyon. Azt meg nem illik. Rossz ízlésre vall. Kontárkodásra. Ostoba barkácsolásra, amelyet a pofátlan nem áttal művészetnek nevezni. És az a félnótás Goethe még örül is ennek. Teljesen érthetetlen. Ezt gondolja Tolsztoj. Aki nem túloz. Főleg nem a regényeiben. A többiről most meg inkább ne beszéljünk. Tulajdonképpen szinte lényegtelen is, hogy mit gondolt a hosszú fehér szakállú, mivel őt meg Majakovszkij dobta ki a szemétdombra. Egy laza mozdulattal.

– Tolsztoj – magyarázza Majakovszkij, egy pisztolyt lógatva a bal kezében – egy letűnt kor avított képviselője, aki olyan, mint a dió, amely megavasodott. Az már nem jó, ezért kidobjuk.

Így megragadta Tolsztoj loboncát, megforgatta háromszor a feje fölött, és rádobta egy kiürült, de még olajos füstölt szardíniás konzervdobozra, amelyben némi hamu és több elnyomott cigarettacsikk árválkodott.

Ha bárki most azt gondolja, hogy Tolsztoj akár egy percig is lógatta az orrát ott a kidobott és feleslegessé vált szemetek között, az nagyon téved. Szeretettel simogatta meg az üres dobozt, és vidáman nyalta le az ujjára ragadt olajat. Elégedett volt.

– Továbbra is író katasztrófának tartom Shakespeare-t – mondta.

Majakovszkij erre begurult, és főbe lőtte magát.

Ennek persze semmi köze ehhez a történethez, és az sem igaz, hogy Majakovszkij öngyilkos lett volna, inkább feltúrta az ingujját, adott egy tucskost Tolsztojnak, majd leült az íróasztalhoz, és megírta a következő rövid verset:

Megbolydult a város.
Füst, mécses, megfehérült anyák.
Az este megsebesült,
dőlt a vére.
Vinnyognak a csillagok.
„Meghalt, jaj!”

Ti gyöngéd lelkek,
Tolsztoj kopott, mint a példabeszédek,
és locsog, mint a malária.

És csak miután ezt megírta, lőtte főbe magát.

QUOD DECIS DOMINE?

Makk Beten elképzelte, amint megragadja Kő Leopold tekintélyes tarkóját, és jól irányzott mozdulatokkal módszeresen az íróasztalba veri a fejét. A tökfő persze csak beszél tovább, de Makk nem ér rá, mivel a művelet, amelyben éppen elmélyülten tevékenykedett, igencsak sok koncentrációt igényel. Kő Leopold orra közben már elkezdett volna vérezni, és hatalmas vércseppek potyognak az íróasztalon tornyosuló iratokra, pont arra a szóra esett az első, hogy NÉPKÖZTÁRSASÁG, amely mellé Kő Leopold néhány órával korábban lelki tusakodásai közepette egy gyönyörűen megrajzolt kérdőjelet biggyesztett, és a szó elejéről lehúzta a népet. A kérdőjel köré aprócska virágocskát helyezett, és az írásjelre egy kígyó tekeredett fel. De ez a remekmű hamarosan eltűnt a vértengerbe, és úgy átázott a papír, hogy előbukkant alóla egy másik, amelynek a fejlécében Makk Beten neve éktelenkedett. Ez egy pillanatra megakasztotta volna a szorgoskodót, lekapta a pocsolyává ázott népköztársaságos iratot, és tanulmányozni kezdte a magára vonatkozót. Kő Leopold, amint érezte, hogy elengedték főúri méretű tarkóját, kiegyenesedett és mélyet sóhajtott.

Lassan húzta volna ki a legfelsőbb fiókot, ahol néhány felesleges akta között egy flaska életmentő konyak rejtőzött. Kő Leopold áldotta magában előrelátását, amelyet ugyan mások vulgárisan zugivásnak neveztek volna, de egyszerűen a nehéz pillanatok átsegítője volt.

Abból pedig volt bőven, először is a világ kifordult önmagából, és hirtelen úgy zuhant a szabadság a nyakukba, mint szeszélyes áprilisi eső. Elő-

ször persze mindenki boldog, mert a tavaszi csapadék nyomán burjánzik az élet, és a felhők bebújnak a járókelők nadrágjába, ahol csintalan és nevetlen csiklandozásokat végeznek áldozataikon. Makk Betenben is túlfűtött vulkánként tört elő a tetterő, és minden nap ötletek tömkelegével zaklatja Kő Leopoldot, hol írásban, hol pedig szóban, hogy miképpen tudnák a kultúrház tevékenységét még jobban kiterjeszteni a közösség javára: színházi fesztivál, irodalmi konferencia *Kisfaludy és a Balaton* címmel, szavalóverseny az iskolásoknak, egy ifjúsági színtársulat létrehozása, amelyet aztán a környék településeire is lehet vinni.

Kő Leopold feje zúgott, főleg amikor tízoldalas részletes terveket kellett elolvasnia, amelyek felett már rögtön az első soroknál mély álomba zuhant, de még abban sem volt semmi öröme, mert szunyókálás közben is Kisfaludy jelent meg irodájában, aki rózsaszín túllszoknyában udvarias piruettel kért engedélyt, hogy előadhassa *Somló* című regéjének balett-változatát, és még mielőtt a kővé dermedt Habsburg fattyú bármit is mondhatott volna, rögtön bele is vágott. Valahonnan, talán az ablak párkányán sütkérező kaktusz mögül felharsant egy komplett szimfonikus zenekar, amelyben lehettek vagy százan, és legalább annyiféleképpen is játszottak, fülsiketítő lármát csapva. Ha ez nem lett volna elég, közben tucatnyi fejkendős parasztasszony színes lufikba kapaszkodva lebegtek körbe az íróasztalt, mint játékos szappanbuborékok, és kórusban szavaltak:

Elefánt voltam, jámbor és szegény,
hűvös és bölcs vizeket ittam én...

Akkor szerencsére megszólalt a telefon. Igaziból. A főnöke volt. Még életében nem örült neki ennyire.

DEUS INTERRUPTUS

A valóság persze ezzel szemben sokkal lehangolóbb. Kő Leopold reggel 9-kor szólta, hogy Makk azonnal jelenjen meg nála.

– Nem lehet, főnök – csicseregte Szilvike olyan elkerekedett szemekkel, hogy féltő volt, legurulnak az arcáról, mint vajas zsemlek az ebédlőasztalról –, most járják be a Kisfaludy-fesztivál helyszíneit.

– Ah – mondta Kő Leopold, mintha érdekelné –, tényleg, Kisfaludy.

Kisfaludy meg lelkesen bólogatott, mert megvolt az a rossz tulajdonsága, hogy mindenbe beleütötte az orrát.

– Drága barátom – okvetetlenkedett azonnal, hogy Szilvike kilibeggett az irodából –, gondolja, hogy ez a csinos kis nő itt képes lenne kihordani a gyermekemet.

Ezt hívják oltári nagy pechnek. Kő Leopoldnak pont ez hiányzott. De Kisfaludyt nehéz volt eltéríteni Szilvike üdítően ható idomaitól, és csillogó szemekkel ficáncolt a karosszékben.

– Akár már most meg tudnám kérni a kezét – lelkesedett a költő –, bár egy kissé nagy a korkülönbség, de kényelmes életet ajánlok neki. Az mégiscsak valami, nem?

Kő Leopold lassan kihúzta a legfelső fiókot.

– Iszik? – udvariaskodott, bár maga sem tudta, miért teszi.

– Már nem – legyintett lemondóan Kisfaludy –, az orvosom szerint erősen rontja az apává válási esélyeimet.

A Habsburgok fattya megvonta a vállát, és egy határozott mozdulattal előrántotta flaskáját. Üdvözült mosollyal emelte a szájához, amikor egy pillanatra megtorpant. Mi lesz, gondolta, ha olyan részegre iszom magam, hogy a végén még Isten is megjelenik itt nekem. Ez olyan ijesztő volt, hogy csuklani kezdett, így inni kellett, más választása nem maradt.

Makk Beten gyanútlanul ment be főnöke irodájába. Feje tele volt mindenféle elvégzendő és függőben lévő feladattal. Biztos volt benne, a fesztivál részleteiről kell beszámolnia. Homlokráncolva mérlegelte annak a lehetőségét, miképpen tudna további pénzforrásokat kicsikarni a zsugori, lapáttarkójú pöffeszkedőből. Majd azzal puhítja meg, hogy sörsátor is lesz, ahol korabeli ruhákban lehet vedelni és a pad alá hányni, miközben a színpadon kisiskolások Himfy-strófáit fogják szavalni.

De alighogy belépett, Kő Leopold nekiszegezte a kérdést:

– Maga tudta, hogy ez a csotrogány Kisfaludy, aki fél lábbal már a sírban van, egy megszállott őrült? És mi ennek szervezünk fesztivált?! Amúgy sajnos nem lesz semmi, és ki van rúgva.

Kő érezte, hogy erősen túloz, mint Majakovszkij Vladimir Iljics dicsőítésében, de amióta Kisfaludy zaklatta békés pillanataiban, minden a feje tetejére állt.

– Létszámleépítés – tette még hozzá szolgáltkészen –, és ez a vén kéjenc levakarhatatlan.

Makk Beten nem mondott semmit. Először benuháztatást érzett, utána végtelen nyugalmat. Mintha nem is vele történne ez az egész. Látta ma-

gát és Kőt valahonnan messziről. Egy felhő tetejéről, amely éppen bebújni készült Majakovszkij nadrágjába. Lehet, akkor már ő is a költő eme ruhadarabjában volt, és ezért sötétült el megmagyarázhatatlan módon a világ. Mindenesetre észrevette, hogy az irodában nincsenek egyedül. Az íróasztal előtt álló karosszékekben egy idősebb úr fészkelődik. Ismerősnek tűnt, nem tudta, hol találkozhattak, de tulajdonképpen ez nem is volt fontos. Kő Leopold szemforgató módon óvatosan egyensúlyozva billegette fejét méretes tarkóján. Makk Beten látta az íróasztalon egy mappa mélyén lévő, a nevére szóló felmondólevelet, amely alátámasztotta, Leopold nem a levegőbe beszélt.

– Csak, hogy tudja, ezt nem nekem köszönheti.

Még arra sem volt ideje, hogy a torkát köszörülje. A szemüvege lassan csúszott le az orráról, de eszében sem volt visszatolni. Az meg szépen haladt lefele, és a gravitáció törvényeinek megfelelően leesett az orról, öntudatosan megindulva a padló felé. De ahelyett, hogy szépen koppant volna a parkettán, ahogy azt Isten rendelte, egy rafinált piruettel irányt váltott, és mint fürge szavak egy mihaszna ember szájában, úgy ugrott fel a szemüveg Kisfaludy orrára. A költő óvatosan pislogott. Nem akart elhamarkodottan dönteni, de nem látott világosan az ügyben, így nem tudott dűlőre jutni, vajon mérhetetlen szerencse érte, vagy pont ellenkezőleg.

Közben a szoba forogni kezdett. Először lassan, majd egyre gyorsabban. A polcra leesett egypár könyv, néhány irat az íróasztalról felröppent, és agonizálva vitorláztak végzetük felé. Kő Leopoldot látszólag nem izgatta a dolog. Makk Beten azonban szinte azonnal szédülni kezdett, és nem sok hiányzott, hogy ráboruljon az íróasztalra, amikor a szoba egész egyszerűen megpördült, és a feje tetejére állt. A forgás abbamaradt, és Kő Leopold ezúttal meglepetten nézett körbe. Ugyanis hiába fordult meg a szoba, úgy tűnt, a gravitáció elfeledkezett a feladatáról, és ők nem potyogtak le a plafonra, amely akkor éppen a padló volt. Fejjel lefelé csüngtek reménytelenül, aminél már az is sokkal jobb lett volna, ha leesnek.

Így stílszerűen csakis a vasút jöhetett szóba. Mert az életben fontos az elegancia. Egyrészt ez nem kerül pénzbe, tehát minden körülmények között megengedheti magának az ember. Másrészt nincs közönségesebb és faragatlanabb az úgynevezett életnél, így erre az egyetlen alkalmas ellenszer csakis a kifinomultság lehet. Így mindenképpen a vonat elé kellett vetnie magát.

———— Nagy Attila

IDEGEN SZOBA

Antikolt bútorok s szentképek között
Borzongom az óra kongatását.
Fölém a Szárnyasló csillaga költözött:
Hallgatom a messzi, fényes horkanását.

Mint akháj, a díszes pajzsot szegecslő:
Fegyverem teszem a nyugalom elé.
De álmom a zajban is menetelő,
Mint görög falanx, ha Perzsia felé.

Idegen szobában titkok, reccsenések.
Idézni próbálok valamit fejből.
De álmaim árnyai tetten érnek.
(Éjszaka van, mint hallható a versből.)

Aludjatok, perzsák, ógörögök, szentek.
Szenderülj el, csalás, gyűlölet és gyilok.
Isten nagy markában porladnak a tettek...
Idegen szobában egyre gyűl a titok.

Vadad, 2015. július 20.

HOMMAGE À SAINT-JOHN PERSE

Múló mindenek ünnepére
Gyűltünk össze egy hajnalon,
Távoli, trópusi, tengeri vidékre,
Hol ágról lógott alá a majom.

Gyúltak a tüzek, az elfojtott hangú,
Túl párás levegő aprótét fényei,

S tétettek elibénk esendő, szép hattyúk
S ősszívek szikkadó, drága edényei.

Leülve körbe, mormoltunk árva
Imát a káprázat istenének,
S Odüsszeusként, árbocon állva,
A Nap jelent meg, sugárzó fények

Csorogtak alá az arcok árkán,
S tócsába gyűlt a folyékony arany
Előttünk, míg a madarak hátán
Ének trillázott, illatos *van...*

Ülve parázson, mind belemostuk
Arcunk az ősi látomásba.
Nem osztottuk és nem szoroztuk:
Ki menne innen, vagy bújna el másba.

Vadad, 2016. február 17.

LISSZABON

Hommage à Jeremy Irons

Egy késő esti vonattal Lisszabonba
Remélve hogy a vonaton
Nem lesz bomba
Sem késsel vagy pisztollyal gyilkoló
Esetleg egy aprócska japán lány
Akin színes a kimonó

Egy késő esti vonattal Lisszabonba
Bámulni a csillagok
Portugál állását
Majd reggel a kávéház

Elnyűtt fonott székén
Bernardo Soares franciás ál-mását

Egy késő estén végül Lisszabonban
Veszélyen és döbbeneten túl
Forró homlokú utca végén
Ámulni az érzelmek
Külön személyiségén

Amikor már nincsen
Szereplő a székén

Vadad, 2015

TÖLGYELLA

Azt hiszem, a menekülést akartam választani, nem mintha túl sok lehetőség kínálta volna magát, de azért mégis felmerült, hogy ezt én nem így szoktam csinálni. Azt is pontosan tudtam, hogy az életem, a dolgom és a problémáim elől nem fogok tudni hosszú időre elszabadulni, de az a kicsi haladék mégis azzal hitegetett, hogy örökre. Kiszállni a mindennapokból, amelyek agyonnyomnak, és amelyek nélkül mégsem lehetséges élni. Azután majd úgy térek vissza, mint aki teljesen feltámadt, lényének egészen más rétegeit használja immár, amelyek léteztek ugyan, de nem tudott róluk, vagy teljesen elérhetetlenek voltak. Untam azt, ami van, és arra vágytam, ami nincs, bár lehet, hogy egy mozdulattal éppen elérhető lett volna.

A város, ahol éltem, kicsi volt, poros, unalmas. Különben volt minden, ami egy városhoz akkoriban kellett: állomás, ahova lustán és cammogva érkeztek be a vonatok, bevásárlóközpont, ahol drága volt minden, és csak bámészkodni jártak az emberek, mert vásárolni a bolhapiacon volt érdemes; színház is volt, ahova nőket lesni jártak a fiatal emberek, és egymást vizslatták a testes urak meg a jóra való dámák; volt irodalmi folyóirat, amit nem olvasott senki; volt polgármester, akit néha korrupció miatt bevádoltak, de nem lévén igazi ellenjelölt, mindig újraválasztottak; volt járda, park, strand, lovas szobor, kórház és többféle iskola; egyszer még az elnöki helikopter is leszállt a stadion gyepére. Volt hát egy város, ahol száz éve mindig ugyanazok a dolgok történtek, más-más szereplőkkel, de mit sem változtatva a lényegén, és azt hihette bárki, hogy ez addig marad így, amíg a világ fennáll, de legalábbis amíg egy távoli kontinensen mást nem gondol egy atomerőmű.

Mivel a következő világkorszak eljövetele késett, a nők pedig, akiket reménytelenül szerettem, megöregedtek, és nemhogy viszonzták volna érzelmeimet, de már ki sem nevettek, a barátaim pedig elvándoroltak vagy elitták az eszüket, akik mégis maradtak, már nem az Idegenlégióról meg a várható lottónyereményről handabandáztak, hanem a polgári házasság előnyeiről és a gyermeknevelés optimális módjáról. Közben a kurvákról álmodoztak, vagyis arról szóttek elméleteket, hogy minden elérhetetlen nő kurva. Egy szép napon arra gondoltam, hogy én ezeket unom, mert nekem

is ilyen alantas gondolataim támadtak olykor. Ezeknek én meghalok, mondtam csendesen. Nem én voltam az első, aki ezt az utat választotta.

Nem akartam a mentőszolgálat embereit ijesztegetni meg a társasági rovat szerkesztőjét zaklatni, hát csendben döntöttem el mindezt. Összepakoltam egy sem túl nagy, sem túl kicsi kofferbe azt, ami nélkül a meghalást igen kényelmetlennek gondoltam, kísétáltam a pályaudvar mögötti öreg gyümölcsös szélébe, mert volt ott egy régi ház, amit idejében kinéztem, a tulajdonossal is jó előre megbeszéltem, hogy majd egyszer, itt, sokáig, csendben. Az utolsó háború előtt Rezsztár lakott azon a részen, városunk leghíresebb festője, akinek van állítólag a Louvre-ban is egy képe, igaz, hogy a raktárban, és még nem látta közülünk senki. Párizsban festette, mielőtt kitoloncolták a franciák valami jelentéktelen ügy miatt, de semmi nyoma nincs annak, hogy meg akarta ölni Picassót. A gyümölcsös helyén szelídgesztenyék voltak régen és egy fűthető üvegház, oda vonult ki mindig sértetten Rezsztár, amikor a képeit nem tudta jó áron elszózni, és meg akart halni. A gesztenyék sosem termettek, de szépek voltak, aztán kivágták őket. Előjáróink nem kedvelik a fákat, lelkük mélyén parasztok, akiknek az erdő az ősellenség. Azt a hatalmas öreg tölgyet is kivágták, amely abból az időből maradt, amikor városunk még a töröknek fizetett adót. Rezsztár képein rendszeresen felbukkan, mindig az a sárgás-vörös fény öleli, mintha lángolna, a háttérben, messze a városháza karcsú tornya, fenyegetően sötét sziluett, a baljós ég alatt a toronyóra fehér számlapja úgy világít, mint egy csillag. A bombázáskor nem érte találat a várost, csak Rezsztárt, aki egy teherautón menekült a képeivel. Évtizedekkel később hősi halottnak nyilvánították. Harminc képe ismert, és az a harmincegyedik, a Louvre-ban, de azt nem ismerjük.

Sokat gondoltam Rezsztárra, de nem volt már egyetlen apró jel sem, ami arra utalt volna, hogy itt lakott. Az állami gazdaság elvadult gyümölcsöse vett körül, öreg tornácós ház, amiben egy szoba volt lakható, a virágházból nem maradt semmi, az őszöreg tölgyfa gyökércsonkja még látszott, de nem ott, ahol a képek szerint állt, nem a városház tornya felé esett, ezt nyilván a festő látta és láttatta csak így. Az első napokban arra gondoltam, hogy keresni fognak, és a dohos szobában összerezzenem, ha valami zaj ért el hozzám, el kellett némi időnek telnie, míg beláttam, hogy senkinek sem hiányzik ott, a síneken túl, lehetett vagy ötszáz méter a távolság, vagy anynyi sem. Ez egy jó város, gondoltam sokszor kajánul és keserűen, békén hagyják az embert.

Mire megszoktam a házat, a motozó egereket, a gyümölcsösben ólalkodó cigányokat és a kóbor kutyákat, egészen kitavaszkodott, és olyan színpompás virágzásba fogott a sok száz csapzott gyümölcsfa, hogy nem lehetett mindig tudni, havazik-e vagy csak a szél kavarja a tengernyi szirmot, esetleg a hetente egyszer forduló repülő. A porladó lépcső betonján néha megjelent egy arasznyi zöld gyík, rezzenetlen szemmel nézte a világot, de amikor hideg volt, napokig nem mutatkozott. A félfülű macska olyan kicsi volt, hogy azt is hittem, nem marad meg, állandóan el akarta kapni a gyíkot, hiába adtam neki tejet, mert azt nem itta, a nyers májtól szinte megdöglött, de végül kihányta az egészet, és megmaradt. A gyík csak figyelte moccanás nélkül, én pedig örültem, hogy ilyen jól megvagyunk. Mikor a lomb zöldülni kezdett, már nem hallottam a város zaját, ami olyan volt addig, mint egy méhkas, tompám zünnögött, aztán egyszer már nem volt, még csak nem is örültem neki nagyon.

Többnyire a gondolataimmal voltam elfoglalva, és a madarakat lestem. Bejártam a közeli házakhoz kenyeret, krumplit, tojást meg bort venni, az emberek tudták, hogy a gyümölcsösben lakom, a mérnök úr házában, azt őrzöm, amíg el nem adja majd, vagy épít magának egy palotát, mint a város szélén oly sokan, hogy azután kitegyék a táblát: eladó. A mérnök úr csak arra kért, hogy ne engedjem kivágni a fákat, megmutatta a ház alatt húzódó elfeledett vezetékét, ami abból az időből származott, amikor még ingyen volt a földgáz, és a beavatottak tudták, hogyan kell megcsapolni. Szabadfoglalmazó voltam, gyászjelentések, esküvői meghívók, szakdolgozatok és doktori értekezések szövegét fogalmaztam jutányos áron, mert az emberek azt gondolták, hogy sátoros ünnepre jól megírt szöveggel szabad csak beállítani. Tudtam valamit a szavakról és a mondatokról, amit akkor már egyre kevesebben, de még nem gondolta mindenki azt, hogy fölösleges. Szerelmes levelek írását csak kivételes alkalmakkor és emelt tarifával vállaltam, részint mert ez komoly szakértelmet kíván, részint mert ha az ember fogalmazóként beleéli magát egy szövegbe, annak beláthatatlan következményei lehetnek. Ritkán estek reménytelen szerelembe akkor már az emberek. Nem voltam nélkülözhetetlen, de az állomási postahivatalban bérelt fiókomba hetente érkeztek a megrendelések, és a borítékban mindig ott volt előre az adómentes honorárium, mert az ügyfeleim, akiket nem ismertem, egymásnak adták a címemet. Diszkrét voltam és pontos, a megrendelő kézírásából általában ki tudtam olvasni, hogy mit óhajt. Ha pedig tudományos igényű dolgozat kellett, amivel nem boldogultam, a magam-

fajta szabadfoglalmazók egész serege állt készenlétben, több egyetemi évfolyam.

Pompás, nyugodt, virágba borult tavasz történt körülöttem. A félfülű cicám egyre szemtelenebb lett, állandóan madarakra vadászott, a gyík a lépcsőn napozott, a város dongott és hóbörgött valahol a gyümölcsfákon és a vasúton túl, a fű sarjadt, a varjak pedig úgy suhantak át a ház fölött, mint egy viharfelhő, és már költöttek a fiókáikat a folyópart öreg fáin. Vasárnap volt, és egy új, norvég tornacipőre vágytam, amelyet nálunk csakis az ócskapiaccon lehetett beszerezni az európai bajszosoktól, akik mindent olcsón adtak, és néha elkiáltották magukat, hogy: civilek, ne lopjatok! Miután vadonatúj tornacipőmet felhúztam és kifizettem, az addigit pedig átadtam az árusnak, mert jó lesz az még Európában valakinek, egy kisebb képeslap-gyűjteményen akadt meg a szemem. Rövid vizsgálódás után kiderült, hogy Rezsztár közel kétszáz levelezőlapja volt a dobozban, amelyeket egy azóta vulkáni hamuval fedett üdülőtelepről küldött az édesanyjának: Drága mama, nagyon jól érzem magamat, rengeteg a festenivaló, Ellát ölelem, vigyázzatok magatokra... Gyönyörű kézírása volt a festőnek, de a nyelvi képzelete szegényes. El nem tudom képzelni, honnan kerültek ezek a lapok az európai bajszoshoz, aki nyilván nem tudta, mit árul. Akkoriban a város előkelői szinte kötelességüknek érezték, hogy villáikban vagy panelházaikban is egy-két képét őrizzék, amelyet elképesztő összegekért vásároltak, és aztán, ha nem volt más kiút, olcsón adtak tovább. Aki valamit akart a városban, vett egy Rezsztár-képet, volt a polgármesternek, a színház igazgatójának, a bíróság elnökének, az egyetem rektorának, és a múzeumban is volt néhány, nem a legjobb. Rezsztár képeinek árfolyama az évek során egyre csökkent. Jó festő volt, de a rajongói szegényedtek, annak a társadalmi és gazdasági erózióknak voltak az áldozatai, amely minden vezető réteget utolér, és minden vezető réteg kedvelt művészt. Amikor a festő látta, még a táj igazi volt, mindig ugyanazok a házak, fák, vizek, felhők, olykor a városháza tornya a messzeségben. Pontos volt, kiegyensúlyozott, derűs. Nem volt benne semmi extra, vagyis abban, ami ránk maradt, nem volt. Ezért is szerették sokan.

Ahogy a levelezőlapok között kotorásztam, és próbáltam eljátszani, hogy értéktelen halom az egész, bár az európai bajszos egyre gyanakvóbb képpel figyelt, egy egészen más lapra akadtam. Akkora volt, mint a többi, ugyanolyan sárga kartonpapír, amire egy bélyegnél valamivel nagyobb képet nyomtak, repülő, traktor, tankhajó vagy munkásnő, esetleg szuronyos katona lila vagy indigókék színnel, a legolcsóbb típuslap. A most már vul-

káni hamuval borított fürdőtelepre címezték a festőnek: *Szívem, megírhatnád azt is már, hogy szeretsz, csók, Ella.*

Nem szeretek az európai bajszosokkal ujjat húzni, tehát megvettem öt lapot a teljesen érdektelen sablonszöveggel, hogy majd városunk egy hűséges gyűjtőjének ajándékozom, esetleg elsózom jó pénzért, mert az egész gyűjteményre nem volt pénzem. A titokzatos Ella által írt lapot viszont elcsen-tem, úgy éreztem, ennyivel tartozom a művészetnek, nem is vette észre senki. Jól ismertem városom kiváló festőjének hivatalos és nem hivatalos életrajzát, több szaktanulmány és disszertáció számára is újrafogalmaztam, viszont Ella nevű hölgyismerőséről soha nem hallottam. Annál is furcsább volt az egész, hogy a kedves mama révén üzent neki, mégsem lehetett olyan titkolt személy vagy tiltott perszóna. Túlzás azt mondani, hogy kitartóan próbáltam megtudni valamit Elláról, egy szakértő bizonyára nagyobb felhajtást csapott volna, talán eredményt is elér, de én mindenütt falakba ütköztem. Két héttel később megvettem az összes lapot, pedig már többet kért érte, reméltem, hogy találok valami jelet vagy apróságot, ami eligazít, de nem találtam. Nagyjából két év leforgása alatt írta festőnk a lapokat, látszott, egyazon nyomdai sorozat példányai, az lehetett az éppen forgalmazott legolcsóbb lap, mert mindig takarékos ember hírében állott. A legtöbbet ugyanarról, a ma már vulkáni hamuval borított fürdőtelepről küldte, de voltak a fővárosból meg egészen közeli településekről írt lapok is, amelyek alapján pontos képet lehetett alkotni útjairól. Ella mindössze tíz lapon került említésre, de átölelt majdnem egy egész évet, amennyire a dátumok alapján megállapítottam. Arra is gondoltam rosszmájúan, hogy egy kutya lehetett, vagy macska, de hát nem szoktunk az anyánk által kutyát-macs-kát üdvözölni. Aztán inkább arra gondoltam, hogy biztosan egy szép nő volt, aki modellt állhatott, a drága mama tudtával, majd valamiért össze-vesztek, talán mert Rezsztár nem tudta azt mondani, hogy szeretlek. Nem éltek már akkor a festőnek rokonai vagy leszármazottai a városban, és már azok is csak elvétve, akik személyesen ismerték. Mindenki továbbáll in-nen, ez törvényszerű. Még csak nem is itt született, mondták, elment, meg is halt, utólag persze hős. Mindenki meghal egyszer, azután az árfolyama csökkenni kezd.

Harminc tájkép maradt utána, és egy borfoltos vázlatfüzet. A képeket a városi múzeum évfordulók alkalmával kölcsönvette a tulajdonosoktól, a vázlatfüzet a könyvtár kéziratgyűjteményében porosodott, amíg egy buzgó, ám jóindulatú helytörténész a festő minden munkáját tartalmazó al-bumot adott ki. Én fogalmaztam át az előszót, terjengős volt, unalmas, ér-

dektelen. Általam sem lett jobb, csak rövidebb. Akkor hallottam, hogy a vázlatfüzetben volt pár akttanulmány is, amelyeket mintha Barcsay *Művészeti anatómiájából* másolt volna Rezsétár, a füzet gyűrött, a szén elmosódott, nem volt értelme bevenni az albumba, a szerkesztőbizottság ebben teljesen egyetértett. Soha nem mentem be a könyvtárba, hogy megnézzem azt a vázlatfüzetet, pedig ott lapulhatott Ella, akiről nem akartunk tudni. Legjobb hely egy elfelejtett, ismeretlen nőnek, ha egy festő vázlatkönyvében alszik, elmosódottan, örökre szépen.

Egy alkoholista cimborám mondta egyszer valahol a delirium tremens határán, hogy volna egy eladó képe, nézzem meg, hátha érdekel, nagy szüksége van a pénzre, lehet, hogy egy ismeretlen Rezsétár. Akkoriban volt, hogy betörték valakik a Louvre-ba, de nem vittek el semmit, ahogy azt a sajtó világgá kürtölte. Csak hát nem olyan könnyű ezt ellenőrizni, nagy a raktár. Tele volt a város eladó műkincsekkel, nem voltam szakértő, mindig félttem, hogy valami hamisítványt sóznak rám, mert az értékes dolgokat már sokkal régebben külföldre szállították az európai bajszosok. Nem reméltem hát semmit, amikor elmentem a barátom lakásába, aki részeg volt, és végül több pénzt kapott, mint amennyit kért, kellemetlen jelenet, szabadulni akartam tőle, mindig arra emlékeztetett, hogy majd én is ide fogok jutni. Egy ronda másolat, füstös, repedezett olajkép, elég régi, abból a sok száz darabból az egyik, amelyet festőtanoncok másolnak híres mesterek képeiről. Egy kastély volt látható, melyet furcsa, már-már lehetetlen szögből világított meg a fény, az épület mellett egy hatalmas tölgyfán sárgállott-vöröslött az őszi lomb, és a gazos parkban csonka szobrokkal árvalkódó kiszáradt szökőkút mellett üldögélt egy romantikus ruhába öltözött ifjú. Csak sokkal később vettem észre, hogy ecsetet tart a kezében, és festőállványt bámul, de a kép rájá és a ráakódott mocsok ezt eltakarta. Szignót sehol sem találtam.

Ma sem tudom, hogy miért vettem meg azt a képet. Olcsó volt, persze, és a haver könyörgött, hogy éhen fog halni, vagy szomjan. Úgy vittem egy rossz papírsákba csongolygatva, mintha loptam volna, vagy szégyellném, hogy rám sóztak valami rondaságot, nem volt drága, de mégis mire kell nekem ez egy elhagyott házban, egy elhagyott, öreg gyümölcsös közepén. És persze dobogott egy kicsit a szívem a reménytől, hogy mégis valami értékes dolog, csak le kell a mocskot hántani róla, ki kell szabadítani az arasznyi rámból, hátha van ott alatta valami érdekes, valami fontos, amittől az egész kompozíció átváltozik. Egész délután a képpel vacakoltam, alig tudtam szétszedni a keretet, közben kiderült, hogy minden bizonytalansággal ér-

tékesebb, mint a kép, amit végül a kopár falra erősítettem, alig tudtam a szegeket beverni a vásznat feszítő vékony lécekbe, olyan kemény fából voltak. Arra gondoltam akkor, hogy rossz üzletet kötöttem, mert a ház ajtaját nem zártam sosem, biztos, hogy benéznek hívatlan vendégek, amíg nem vagyok itthon. Ha elviszik a képet, rosszul fogom érezni magamat, ha értékes volt, azért, ha nem, csak a bosszúság miatt, hogy bármit elvihetnek.

Nem ismerem a mitológiát, meg nem is érdekel. Azon a délutánon is erre gondoltam, amikor észrevettem, hogy az ecsetet fogó, romantikus ruhába öltözött ifjú a szökőkút egyik viszonylag épen maradt nőalakját figyeli, és a vászonra mintha ugyanazt a sziluettet próbálná festeni. Százával készültek ilyen képek. De ahogy a fények lassan halványultak, mert a nap aláhanyatlott a gyümölcsös fölött, csak akkor vettem észre, hogy a kastély meg a szökőkút fölé magasodó vén tölgyfa egészen más, mint aminek addig láttam. Azért történhetett ez, mert a koszos ablaküvegen bevágó rőt napfény a cigarettafüst hullámain utazva olyan hatást keltett, mintha az a tölgyfa nem abban a síkban lett volna, amibe festették, hanem kitéremkedett a szoba terébe, mint egy hologram, és a belső fénye izzott. Egy pillanatig tartott az egész, de azonnal tudtam, amit sokan mondtak már, hogy vannak fák, amelyek férfiak, és vannak fák, amelyek nők. Megértettem hirtelen, hogy az az ifjú nem a szökőkút csonka nőalakjait festi, hanem a tölgyfát. Egyetlen-egyszer állt úgy a nap, de én láttam, amit a festő, amit a másoló, amit senki más talán.

Képzeltés, gondoltam, túl jók a fények itt. De azért pár nap múlva megvettem városunk tájképfestőjének albumát, és nem kellett sem fény, sem más különleges hatás, hogy lássam a mindenkori fát, azt a bizonyosat, amelyet az ifjú a szobám falán megpróbál a vásznán rögzíteni. Rezsztár ugyanonnan vette azt a fát, mint az én ismeretlen pancserem. Egy nő, ami egy fa, aki. Őszi fényben fürdő, öreg, viharvert tölgy, nem cédrus, mert az egy másik festő, csak a félreértések elkerülése végett mondom, a cédrus férfi. Ez a tölgy nem egy fa, gondoltam, ez a fa egy nő, milyen kár, hogy nem tudom a mitológiát, biztosan kell egy ilyennek léteznie.

A képet nem sokkal ezután eladtam. Sokkal többet nyerhettem volna rajta, de nem tudtam bizonyítani, hogy valóban városunk híres tájképfestőjének a harmincegyedik képe, legalábbis egy másolat, amelyen magát festi meg, amint egy fában ráismer a nőre, akit szeret. Attól is féltem, hogy éppen ezt a képet lopták el a Louvre-ból azok, akik nem vittek el semmit. Nem sok esély volt erre, de én szerettem volna, hogy így legyen. A galériás azt mondta, hogy minden bizonnyal egy másolat, meg is mondta, kit má-

sol, bár a fák teljesen azt a mintát követik, amit Rezsétárnál ismerünk, viszont az ecsetkezelés meg a vászon alapozása nem ugyanaz. Kizárt dolog, hogy Rezsétár képe volna. Én pedig mélyen hallgatni fogok arról, hogy kit másolnak mind a ketten. A pénz jól jött, a mai világban egy kis pluszjövedelmen kívül már nem nagyon akarunk semmit. De amikor azon a délutánon hazamentem, és a félfülű macskámat meg a zöld gyíkot üdvözöltem, rövid időre a sírás környékezett. Aztán felírtam egy zsírkréttával a falra, hogy *Ella meghalt*, és csomagolni kezdtem, mert vissza kellett térnem a városba, hogy én is meghaljak vele.

Varró Dániel

UNOKAÖCSÉMNEK

Dini te,
Süss ide!
Ne másszál föl semmire,
Ne másszál most föl te székre,
Figyeljél a költeményre,
Amit én,
Dinikém,
Neked itten mondok.
Ne nyomkodd a gombot!
Dini,
Nini,
Itt egy ember
Levehető szemüveggel,
Egy bozontos bácsi.
Nem vagy rá kíváncsi?
Nézd csak: motyog, fel-le sétál,
Haja szála szerteszét áll.
Ne féljél a bácsitól!
Ő csak rímeket csihol.
Pont ihlete van ma,
Attól olyan bamba.
E haj fésűt nem sokat lát!
Képe sem épp megborotvált,
Aftersévvvel átsikált.
Ő itt a te bácsikád.
Hányaveti, nyegle,
Szemüvegét vedd le!
Most, mivel
Nem figyel.
Nahát, milyen vaksi!
Mint mikor az aksi
Lemerül a telefonban,
Elsötétül vele nyomban

A világ,
Mit se lát!
Hülye arcot ölt ő,
Bácsikád, a költő,
Hunyorog és pislog,
Kalimpálni is fog,
Hadonászik, mindent lever,
Egy plüssnyúl a földön hever,
Belebotlik – vigyázat!
Kerüld ki a kiságyat!
Ott a tévé... ott a puff...
Ott egy ajtófélfá... Puff.
Vigyázz, ott van megin egy!
Puff, annak is nekimegy.
Most fél lábon, lám, forog,
Dülöngél és tántorog
(Mi az ott a fülön, vér?)
Tántorog és dülöngél,
Úgy, mint aki spicces.
Ugye milyen vicces?
Bácsikád, a mókamester.
Drukkojj neki: ess el, ess el!
És akkor ő elesik.
Most a földön hever itt,
Könnyben ázik pillája.
A plafonra, csillárra
Fölnézhet.
Ugye milyen
Vicces dolog,
Dinikém, a
Költészet?

Pályi Márk

BRÓDY JÁNOS
ÉS A NEMZETI NYELV

„Semmire sem születünk, de ha sikerül elég soká életben maradnunk, végül nem kerülhetjük el, hogy valamivé ne váljunk...” (Kertész Imre)

Kétségtelen, hogy a közelmúltban hetvenedik életévét betöltő Bródy János dalszövegírói életműve jelentőségét tekintve nem veheti föl a versenyt örökös vetélytársával, Bereményi Gézának az 1945 utáni Európában is egyedülálló Cseh Tamás-életművével. Egy tekintetben azonban a két oeuvre azonos megítélés alá esik: mindkét esetben nagy alkotói pályával van dolgunk. Bródy munkásságának jellegzetessége mindenekelőtt kultúrateremtő hatása: nem a rajongók és a magaskultúra köreiből generációkra előre kivívott szilárd helyével jellemezhető, hanem saját korának hétköznapi viszonyaira gyakorolt befolyásában ragadható meg.

Nem véletlen, hogy Bródy a nemzedéki életézés, vagyis a kortárs csoport közös, általános tapasztalatának egyszerű, mégis fajsúlyos megéneklése (pl. *Az utcán*) felől jutott el az együttérző férfi sztereotip hangján át (*Földvár felé félúton, Könnyű kiskabátban*) a '45 és '68 utáni humanista morál nyelvéhez. A kor első számú zenekara, az Illés utódját, a még mindig rendkívül népszerű és kiemelt helyzetben lévő Fonográfot ráadásul csapattól a pedagógia szolgálatába állította, miután a hetvenes években gyerekdalokat kezdett írni Halász Judit számára. A *Micimackó* daltól kezdve a minden szülinapon elénekelt *Boldog születésnapot!* énekig egy generáció nőtt föl az ő dalain és azoknak az emberiséget hirdető szemléletén.

Ezt az időszakot, az érett Kádár-kort egyszerre jellemezte a technikai és az „emberi” haladás dogmája. A fővárosi villamossínek fölszedése és a belváros sztrádasítása, a budapesti metró és a balatoni autópálya átadása, az aluljáró-rendszerek és viaduktok megépítése, valamint a viszonylag magas átlag-életszínvonal minden addignál szélesebb körben hozzáférhetővé tet-

te az anyagi javak élvezetét. A magánélet megnövekedett súlya azonban nem korlátozódott pusztán a materiális fogyasztási cikkek középponti szerepére: a nyugati '68 nyomán egyre elterjedtebb életvezetési fölfogással összhangban a bezárkózás tovább szűkült az emberi test élvezetére, a figyelem gyújtópontjába a biológiai reprodukció, a gyermeknemzés és gyermekgondozás került.

Ezt erősítette a gyermekneveléssel kapcsolatos intézményhálózat kiépülése a hetvenes évekre, és ez tükröződött a Magyar Televízió nagy neveléstudományi műgonddal műsorra tűzött esti meséiben és gyermekműsoraiban is, vagy Füzesi Zsuzsa érzelmileg megfoghatóra, befogadhatóra gömbölyített gyerekarc-ábrázolásaiban és Vlagyimir Szutyjev *Vidám mesék*-illusztrációiban. A humanista békepedagógia egyszerre fogadta el és legitímálta a rendszert, valamint nyújtott enyhületet és föloldást annak nyomása alól, pontosabban olyan értelmezhető keretbe helyezte azt, amelyik a befogadóját saját moralitásának gazdagodásáról biztosította. E késő Kádár-kori pedagógiai humanizmus jelképes kicsúcsosodása abban az eseményben fogható meg, amikor a rendszer utolsó napjaiban a parlamentbe tódult gyereksereg díjjal tüntette ki Halász Juditot.

*

Bródy gyerekdalainak szemmértéke az emberi lélek gyógyíthatósága, a népmesei teljesség. A progresszív humanista normának megfelelően a dalok alanya önmagáról és a hallgatóságáról is azt föltételezi, hogy az emberség alapértékeit igyekszik követni, esetleg el-elbotladozva. A közvetlenül a rendszerváltás után született *A földön járj, Ne veszítsd el a fejed* és *Vigyázz magadra* című dalok ebben próbálják eligazítani a befogadót, a címükből is sejlő imperatív jelleggel. Bródy életművében ugyanis a felnőtteknek szóló szerzeményeket is az a didaktikus humanista irányultság hatja át, ami a gyerekdalait. A humanista értékrendnek megfelelő élet elérésének útjában azonban néha akadályok állnak. A *Mit tebetnék érted* című mesedalban ez a „sötét szomorúság”, a *Szabadnak születél* című ezredfordulós slágerben az „elvakult, sötét lelkű ostobák”, *A város fölött* című szerzeményben pedig „a földhözragadt ember”.

Hogy hatását és jelentékenységét megnövelje, az ábrázolt szituáció mindig az élet egészével kerül átfedésbe, a *Játsszunk együtt!* című nótában például a „játék” az „élet” analógiája lesz. Ám ami a gyerekdalban belső lelki akadály, azt Bródy a felnőtt zenében megszemélyesíti, csoporthoz vagy ka-

rakterhez csatolja. Ezzel úgy tekint az ország lakosságának egészére, mint „az emberre nagyban”, mintha az is a lélek elrendeződésének megfelelően szerveződne. Ennek a platóni megközelítésnek az alapja abban a tételben gyökerezik, amely szerint a legfontosabb, hogy képesek legyünk uralni magunkat, és ennek mintájára ugyanezt várjuk el a közösségtől is.

A humanista morál nyelvét a bevett, megfogható, lekerekített fogalmak alkotják. Ez tanúsítja, hogy a használójuk megfelel ennek az elvárásnak. Ez a nyelv azonban beszélője szándékaitól függetlenül föltételezi ellenpólusát, azt az entitást, amelyik nem rendelkezik ezzel a nyelvvel. Ellenpont nélkül értelme sem lenne az ilyenfajta morálnak, hiszen nem lenne mit „jobbitania”. Attól tarthat, hogy ha nem kebelezi be az amorfat, az őt magát roncsolja szét és teszi amorffá.

A humanista morál nyelve a lélek nagyságát hirdeti. Ahhoz, hogy önmagát megfogalmazza, szüksége van a visszafejlődésre, amelyet meghaladhat. Bródy dalaiban ez általában sikerrel is jár; a legtöbbet erről a jelenségről mindazonáltal a kevés kivétel egyikéből, a már említett *A város fölött* című dalból tanulhatjuk, amely a nyolcvanas évek emblematisz slágerének is tekinthető. Amikor a költői én éjszaka a város fölött szállva „már látni vélte egy új kor hajnalát”, hirtelen hangot hallott az alsó rakpartról, és úgy *érezte, az hozzá is szól*. Tehát a humanista fejlődés kis híján megközelíti eszményeit, mikor a megnyomorított lelkű, hitvány erkölcsű, szűk látókörű ember közbeszól: „felnézett rám, és, bár nem láthatott, a szívéből átkot szórt”.

Ami az ókori Athénban a rabszolga szemszögéből a szabad ember és a polisz, ugyanaz a monoteizmus embere számára az isten és az ég. Ahogyan a rabszolgát nem illették meg a szabad emberek szavai, úgy a monoteista ember sem rendelkezik isten nevével (a részleges félreértésekkel ellentétben a kezdeti judaizmusban – nem a kialakulása történeti forrásait, hanem a vallás belső vonatkoztatási rendszerét figyelembe véve – isten nevét nem annyira tilos, mint inkább lehetetlen kimondani: ugyanis nem létezik, a négy betű nem nevet takar). Miközben az ókori Athénban a szabad emberek számára létezett magasabb szféra a rabszolga börtönénél, a háztartásnál – a cselekvés tere, a polisz –, a monoteizmusban ilyen nem létezik, az égben csak a légnemű megfoghatatlanság van: ami meghalt, vagy aminek a halálát kívánjuk.

Ugyanígy érez a dal „földhözragadt embere” az égen röpdülő narrátor iránt, és éppen úgy nem látja őt, ahogy a monoteista ember sem látja istent, és az athéni rabszolga sem láthatta soha a poliszt. A humanista eszmény

így az ép erkölcsű, szabad szellemmel szárnyaló embert az isten helyzetébe emeli – ahogy a polisz szabad embere is isten volt a rabszolga számára. A morál tehát épp az érzelmi érettség nyelvétől és saját belső szabadságától megfosztatott személy elleni pozíciójában találja meg a gyökerét, és erre építi rá a fogalmait, amelyekkel igazolja a helyzetét és a jóságát. A dal alanya az őt érő gyűlölet hatására végül zuhanni kezd; ezután narrátorként megállapítja, hogy „van még, ki rosszkedvűen ébred”, illetve „gátlásoktól szenved”. Zuhanása, a jó ügy kudarcának kiváltójaként éppen úgy az érzelmileg fejletlenebbnek tekintett embert jelöli meg, ahogy az ókori Athénban is a rabszolgákat hibáztatták az ő saját sorsukért. Ez mintha azt is előrevetítette volna, ahogy a jó szándékú emberek a rendszerváltást követően *tétlenül szemlélték a gyűlölet térnyerését*. Mivel a mintázat leírása előbb született meg, mint maga a dolog bekövetkezett, föltételezhetjük, hogy a fordulat észlelését eleve a humanista morál statikus elvárásai, és nem a kezdeményezésre épülő cselekvés határozta meg, amely elképedt, hüledező reakciók helyett új és szabad tetteket hozhatott volna magával. (A dal József Attilára – a város peremére, illetve a rakodópart alsó kövére – tett utalásai és önkritikusnak szánt reflexiói nem érintik a benne ábrázolt fordulat döntő tényezőjét.)

A humanista morállal azonosuló hallgató a dal szövegével lealacsonyított ember fölött aratott lelki diadalában leli örömét. Amikor azonban a valóságban is megjelenik ez a *gyűlölködés*, más reakció nem jöhet ki belőle, csupán a száját tátja és csodálkozik, hogy „ezt is meg lehet tenni” – azaz a kártékony jelenséget pont azzal tünteti ki, ami – a *csodálkozás* – eredetileg a csodának, vagyis a cselekvésnek, a váratlan és új kezdeményezésnek járt ki, annak, amely egyedül képes a fönnálló helyzet előremutató átalakítására. Így emeli föl a kezdeményezés rangjára a gyűlölködést, és szorítja le magát szemlélővé. A humanista nyelvhasználat alapvetően már azzal kockázatot hordoz magára nézve, hogy saját dichotóm fölépítésébe van belekódolva, hogy bármilyen *ellenséges* hang a mélybe rántathatja. Nem képes komplexen és kellően stabilan figyelembe venni a valóságot, mivel mindenáron a vágyott állapotot akarja előtérbe helyezni.

Amíg a gyűlölet nyelvének esszencialista használata instrumentalizálja az erőszakot, a humanista nyelv univerzalizmusa kizárja a homlokteréből az előbbi valós létezésének tudomásulvételét. Éppen ezzel tulajdonképpen nem földolja azt, hanem párjául szegődik. Bródy János *Jelbeszéd* című dalában azt állítja, „jelbeszéd az életünk, de túl sok ember van, ki többre nem, csak jelszavakra gondol”. Itt a mindennapi érintkezés során egymásnak kül-

dött egyezményes jeleket állítja szembe a tudatszűkítő jelszavakkal. Csak-hogy a kettő között egyáltalán nincs olyan nagy különbség: mindkettő nélkülözi a beszéd valóságát fölfedő jellegét, mind a kettő egyezményes jelekre, egyfajta jelnyelvre szűkíti le az emberi beszédet, ami így nem a plurális tér valós észlelésének, hanem az emberi agy szerkezetének felel meg. Az „engem már más nem ért, csak az, ki jól megfigyel, / így aztán hallgatók és ezzel többet mondok el” tétele a valóságban alkalmatlan az illető kilétének föltárására, egyedül minőségéről – emberségéről, lelke nyitottságáról, egyéb emberi kvalitásairól vagy hiányairól – adhat számot. (Az, hogy ez a dalszöveg eredetileg a Kádár-rendszer virágnyelvének igyekezett tükröt tartani, nem érinti az érvelést, ezek a verssorok ugyanis már eredendően jóval általánosabb érvénnyel rendelkeztek, amit mi sem mutat jobban, mint hogy sikerrel túlélték a rendszer összeomlását.)

*

A humanista erkölcs nyelvének problematikussága mindemellett elsősorban abban mutatkozik meg, hogy kiválóan alkalmas a nemzeti kizárólagosság jogosságának, indokoltságának alátámasztására. Euripidész óta közhely, hogy „a boldogsághoz először is az kell, hogy városunk híres legyen”, és a homogén Franciaország létrejötte óta máig látható, hogyan függ össze a birodalmi kultúra nagyságának tudata azzal, hogy az egyén erkölcsös embernek élje meg magát. Az ezredfordulón keletkezett *Szabadnak születéssel* című Bródy-dal fogadtatása remekül festi le ezt a jelenséget: az „elvakult, sötét lelkű ostobák”, akik azt mondják, hogy „keress magadnak másik hazát”, a YouTube határon túli közönsége szemében már nem a humanista értékeket tagadó, a magyarországi belpolitikai kontextusban értelmezhető *gyűlölködőket*, hanem a területi igények ellen föllépő, „magyarellenes” románokat és szlovákokat jelentik.

Az áthallás lehetősége mindenesetre nem a véletlen műve. A nemzeti kizárólagosság nyelve éppen abban a kizárólagos humanista nyelvben gyökerezik, amelynek keretrendszerében Bródy a hetvenes évektől kezdve fölépítette ezt az életművét. A Kádár-kor vívmányai a magyarság teljesítményeinek számítottak a szocialista blokk országai között, a viszonylagos fejlettség a nemzet nagyságát hirdette. S míg a lélek nagysága az „egészségeset” képviseli a *gyűlölködővel* szemben, addig a nemzet nagysága a magyart a „szőröstalpúak” vagy a „szláv gyűrű” ellenében. Ezt a nagyságot hirdette a bezártságban a mára elkopott „magyar tenger” kifejezés is, a tóparti

üdülők társalgóiban a fiatalok szláv szavakkal poénkodtak, például hogy a *Terminátort* szlovákul „elektrický modulátor”-nak nevezik, vagy hogy a cseh szinkron a film kulcsjelenetében Schwarzenegger „hasta la vista, baby!”-je helyett „ahoj poplacěk”-et mond. A magyar mint nemzet és nyelv kizárólagossága így nem csupán előnyösnek, hanem *egyedül érthetőnek* tüntette föl magát: a környező országokban zagyvaság és halandzsza terpeszkedik, kiszámíthatatlanabbak a menetredek, következtelenebbek az útjelzések, ebből következően bizonyára alacsonyabb az átlagos intelligencia-szint is stb. Nem érdemes elfeledkezni többek között Kinizsi Pál és vele az igazságos Mátyás király hallatlan Kádár-kori népszerűségéről se; Csaplár Vilmos egész kötetet, *Igazságos Kádár János* című könyvét szentelte a jelenségnek. Amikor Bródy kedves, emberies dalszövegeivel a lélek nagyságát hirdette, a dalok „nemzetivé” válása, országos elterjedése révén ezt az erkölcsös birodalmi tudatot erősítette a közönségben.

A nemzet nagyságának elve mindig is a humanista lélek bőségességében gyökerezett, a magyar nemzet eszméje eleve ennek jegyében fogant meg a tizenkilencedik század első harmada táján; a nemzet eszméjét képviselő liberális bölcsek is ezt képviselték Széchenyitől Deákon át Eötvös Károlyig. A kiegyezés utáni Ferenc József-féle dualizmus ilyen tekintetben is nyílt előzménye a Kádár-rendszernek (jóllehet a Trianon előtti országból az utóbbi idejére már csak a „tenger” maradt). Mi több, máig azt emlegetik Magyarország legdicsőségesebb időszakaként, amikor az ország, úgymond, magába fogadta a zsidó lakosait. A befogadás örvén ugyanakkor valójában éppen úgy kebelezte be, mint a humanista morál nyelve a hozzá képest amorfnak tekintett elemeket. A magyar nemzet eszerint azzal teremtette meg önnön legdicsőségesebb napjait, hogy a zsidókat mint népet, *mint zsidókat*, mint legitim és önálló entitást, fölszámolta.

Bródy, aki – szinte valamennyi hazai kortársával egyetemben – mindig is az asszimiláció híve volt, oroszlánrészt vállalt a nemzeti hagyomány fölélesztésében, amikor elkészítette az 1983-ban bemutatott rockopera, az *István, a király* szövegekönyvét. A népszerű utólagos előítélettel szemben, amely szerint a Kádár-rendszer fölszámolta az emberek múltképét, és eltörölte a nemzeti emlékezetet, valójában a puha aczéli kultúrpolitika és a felvilágosodás befogadó humanizmusának elegye hozta elő a feledésből – az általános emberi őstörténet árnyékában, népszerű-ismeretterjesztő jelleggel – a magyar őstörténetet. És amint állítható, hogy, példának okáért, a tural-mítosz nem annyira a kuruc hagyományt propagáló Rákosi-rendszer, mint az 1944-es trauma utáni közvetlen és átmeneti sokk következménye-

ként merült feledésbe, úgy az is megállapítható, hogy a Kádár-rendszer pont azokhoz a rétegekhez is eljuttatta a nemzeti eredettörténetet, amelyeket a Horthy-feudalizmus kizárt belőle. Mindezt felvilágosító élel, az egyetemes humanista morál jegyében tette. Soha nem találta meg jobban a helyét a harmincas évekbeli Harmath Imre-librettó ironikus éle, mint az evolucionista hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján, mikor a tankönyvek és a művelődési házak is az embernek a fáról való lejövetelével voltak tele: „ahol az ember felmászik a fára, a turulmadárra, ott van Budapest...” Így a turul is igazán ebben a bohókás, humanista-univerzalista légkörben vált az átlagember szimbólumává.

*

Bródy humanista nyelvezetre épülő dalszövegírói életművén belül is akad ugyanakkor eltérés. Legjobb pillanatai, amikor nem a lélek gyógyíthatóságát vagy a hétköznapi formákat, hanem a megtörtétek visszavonhatatlanságát, illetve a hibák banalitását veszi górcső alá. A Koncz Zsuzsarepertoárba tartozó *Különvonatok*ban a narrátor máshol oly megszokott személyessége eltűnik, a dalnak nincs egyénített szereplője, és a közönséget sem szólítja meg senki: mindösszesen arról van szó, hogy „az európai állomás határain”, a hétköznapi életbe belehasítva, mindegyre jelöletlen vonatok száguldanak keresztül: „mindig érkezett egy újabb szerelvény, mit nem jelölt a menetrend”. A dal külön erőssége, hogy nemcsak a törtétek átélői felől közelíti meg az esetet („hányan terveztek nagy utazást / szilárdnak tűnő síneken, / váratlan volt a változás, / mit nem jelölt a menetrend”), hanem, az előtte idézett résszel, a „kívülállók” közössége felől is. A hétköznapi élet és a vagonok átsuhanásának fedésbe hozásával mintegy a Kádár-korszak Auschwitz utániségét jeleníti meg, egymásra rétegzik a jelen mindennapjait a deportálások időszakával, egyidejűvé teszi a Kádár-kort és Auschwitzot. Ami annál is inkább helyénvaló, hiszen a Kádár-rendszer kiváló példája a humanista dogma és a totalitarizmus együttélésének. Miután pedig a dalban minden egyidejűvé válik, amikor arról ír, hogy „az állomáson volt már tüntetés, és volt már zavartalan a rend”, ez a kettő sem egymás ellentétévé, hanem egymás részévé válik, igen erős áthallással Petri György a dallal egyidős *Petőfi tér melody*jával, amelyben „Megyünk az Agyrém-térre / Tün- / Tet- / Ni!”, ám „Az Agyrém-téren / Nincs / Sem- / Mi”. S végül föltesszük a robbanásig telt vákuumot, „a levegőt / Meg- / Fő- / Ni!”.

Ugyanezt a fátylat föllebbentő találekonytságot példázza a szintén a nyolcvanas években született, de a gyerekek körében örök slágernek számító *Helikoffer* című Halász Judit-számnak az a versszaka is, amelyben az énekes arról mesél, hogy a koffert a dédapjától örökölte: „A dédapámé volt a kofferem, / a háborúban átszállt a tengeren; / akár elhiszed, akár nem, / de visszaszállt a kofferem.” Itt a szerkezet arrafelé tereli a gondolatainkat, hogy az üldöztetés elől menekülő fölmenő legnagyobb pechére lelkesen hazajött az egypártrendszert építeni. Egy gyerekdalban ez különösen szépen jeleníti meg azt, amit a demokratikus ellenzék és környezetének számos tagja próbált abban az időben szülőként elmagyarázni a gyerekeinek a család történetéről. Ezekkel a dalokkal Bródy túllép a humanista dogma igazolásán, sőt annak visszásságaira utal.

Abba pedig már belegondolni is hátborzongató, hogy a rendszerváltás előtt közel egy évtizeddel keletkezett melódia, *A Kárpátiék lánya* 1956-ban kivándorolt címszereplője egyenesen *harminchárom* stefániát rendel a cukrászdában, amikor hazalátogat Magyarországra. Ami nyilvánvalóan csak azért úszhatta meg a cenzúrát, mert a hatalom pont annyira nem lehetett tisztában a jövő fejleményeivel és ennek fényében saját működése hatásával sem, mint a szerző.

Dana Hučková

AZ ALKOTÓI HANG KERESÉSE

AZ AKTUÁLIS SZLOVÁK PRÓZA JELLEMZŐI

A többszólamú kortárs szlovák próza határozott egyéni poétikával rendelkező szerzők által formált. Ezen egyedülállóság és egyediség ellenére a szerzők irodalmi műveiben több közös témát is találni, melyek később relevánssá, jellegzetessé válnak, mint például az emlékezet, az ideológia, a szereplők helyzete, a szülőföld és a világ kapcsolata.

Az emlékezet

Az emlékezet, autobiográfia és autenticitás nem számít új témakörnek a szlovákiai irodalmi kontextusban. Elég, ha felidézzük Rudolf Sloboda, Vincent Šikula vagy Ivan Kadlečík írásait. Nyolc évvel ezelőtt, 2005-ben azonban több műben szinte egyszerre tűntek fel, és azóta újra és újra megjelennek. Teljesen véletlenszerűen, éppen abban az időszakban három műben is: Pavel Vilikovský *Čarovný papagáj a iné gýče* (A csodapapagáj és más giccsek) kötetének két elbeszélésében, Jaroslava Blažková *Happyendy* (Happyendek) levélregényében és Etela Farkašová *Stalo sa* (Megtörtént) kötetében. Mindegyik mű alapjául az autobiográfiailag alátámasztott veszteség (közeli hozzátartozók haldoklása és halála) szolgált, melyet elemi egzisztenciális szituációként, külső fordulatként határoztak meg. Az írások közös elemévé az emlékek elrendezése vált: az írást annak kell formálni, amire emlékeznek és amire emlékezni kell. A történetek mindhárom esetben egymásra épülnek, az idő- és térsíkok egymásba érnek, az alapos leírások helyett a dekompozíció jellemző, a kontinuitást felváltják az ismétlések, képek, jelenetek, röpké pillanatok. Az emlékezet témáját feldolgozó prózák az idő kategóriájának kérdését helyezik előtérbe, miközben a jelen–múlt tengelyen való folyamatos pozícióváltások az írások szerkezetében is meg-

jelennek: saját feljegyzések váltakoznak mások szövegeivel, mások műveivel és azok világának felelevenítésével.

Épp a linearitás ilyenemű megbontása a kortárs szlovák próza következő jellemzője. A töredékek és az emlékezet fontossága szintén mérvadó Alta Vášová *Ostrovny nepamäti*, 2008 (Az emlékezetnélküliség szigete) és Jana Bodnárová *Takmer neviditeľná*, 2008 (Szinte láthatatlan) című műveiben. Mindkettejük esetében fontos elemként jelennek meg a feljegyzések, a töredékek és az emlékek. A jegyzetelés a saját emlékek rekonstruálására való vágy mellett az emlékek elvesztése elleni harc eszközeként jelenik meg. A szerzők a jelen és a múlt között tátongó „időszakadék” megszüntetésére az irodalmi autobiográfiát használják.

Hasonlóképp értelmezte az írás szerepét egy teljesen más generáció képviselője, Ján Rozner (1922–2006) is, aki a szlovák irodalmi kontextusba csak a 2009–2011 között posztumusz kiadott prózája által került be. A *Sedem dní do pohrebu*, 2009 (Hét nap a temetésig) című regényének megírását feleségének, Zora Jesenskának, az akkori hatalmi rendszer feketelistáján szereplő ismert orosz műfordítónak a halála ihlette. A temetés szervezésének kontextusába ágyazta a kapcsolatuk történetére való visszaemlékezést. A következő, ugyancsak visszaemlékező műveiben – *Noc po fronte*, 2010 (Éjjel a front után) és *Výlet na Devín*, 2011 (Kirándulás Dévénybe) –, Rozner változtatott az elbeszélő hangon. Inkább már saját magára összpontosított, a saját egyedi múltjára, a szubjektív tapasztalataira a történelemmel kapcsolatban. Mindkét regényben koncentráltan, ciklikusan tér vissza a gyerekkorába, ifjúkorába, a korai felnőttkorába, az írás alatt aktuális felnőttkorába, és eközben folyamatosan összeütközésbe kerül a történelem eseményeivel. Így mutatja be a magánélet találkozását a hatalom, az ideológia, a manipuláció és a deformáció világával, tanúságot téve ezáltal saját magáról és a korról is.

Az autobiográfiai elem a fiatalabb középnemzedék esetében is szembe-tűnő. Ezen generáció szerzőinek egyre bővülő életbeli és irodalmi tapasztalata egy nyilvánvalóan többretegű és intellektuálisan rendszerezettebb irodalmi vallomásokat tartalmazó elbeszélést eredményez. Az autobiográfiai elem jelentősége abban ismerhető fel, hogy a szerzők gyakran térnek vissza a gyerekkorukba, fiatakorukba, és gyakran reflektálnak jelenlegi élethelyzetükre is. Ez nagyon jól tetten érhető Veroniky Šikulová *Domček jedným t'ahom*, 2009 (Házikó egy vonallal), *Miesta v sieti*, 2011 (Menettértil), *Diera do svetra*, 2012 (Lyukak a pulóveren) című műveiben.

Ugyanezt az elemet használja fel Jana Beňová is, aki a kapcsolatok autenticitására és a valós, aktuális időben személyesen átélt helyzetekre helyezi a hangsúlyt. *Plán odprevádzania*, 2008 (Az elkísérés terve), *Preč! Preč!*, 2012 (El innen! El innen!) című műveiben a világ töredékeken keresztüli megismerésére épít, melyek összegzése alakítja ki azt a tömör irodalmi világot, mely szerzői vallomásként jeleníti meg saját útkeresését, jelentős hangsúlyt fektetve a férfiak és nők közti kapcsolatokra.

A kor ránehezedő nyomása alatt álló ember

A következő jelentős téma az ideológiához való visszatérés, mely elsősorban az eddigi magyarázatok kétségbevonásából, relativizálásából indul ki.

Az ideológia kérdését a korábban már említett Ján Rozner (1922–2006) is feldolgozta.

Gyakori kiindulópontként szolgál a több szereplő szemszögéből elbeszélte történet vagy egy ugyanazon téma megragadása az időbeli folytonosságban. Az alsó nézőpont szó szerinti elbeszélése is gyakori, mivel nagyon sok szerző az élet irodalmi megjelenítéséhez a szüntelenül változó időben a gyermeki elbeszélőt választja. Ezáltal még jobban elferdül a már így is az ideológiai torzítások által meghamisított korkép. A gyermeki szemszögéből való elbeszélésre a naivitás, a tapasztalatlanság és a gyermeki tisztaság jellemző, melyet Irena Brežná a *Na slepacích krídlach*, 2007 (Csirke szárnyakon) című könyvében, L'ubo Dobrovoda *Ja, malkáč*, 2005 (Én a pici/ Én, picurka) és *Ja, veľkáč*, 2008 (Én a nagy/nyagyobbacska) című regényeiben és Milan Zelinka *Teta Anula*, 2007 (Anula néni) című művében is alkalmazott.

Pavel Vilikovský esetében ez a téma a rossz boncolgatásával párosult (*Vlastný životopis zla*, 2009; A gonosz önéletrajza, Kalligram, 2011). Jana Juráňová az ideológia témájához nemcsak a saját műveiben tér vissza, hanem az Agneša Kalinával folytatott beszélgetéseket összefoglaló kötetében is – *Mojich 7 životov*, 2012 (Az én hét életem) –, *Orodovnice*, 2006 (Könyörgések) című regényében pedig egy család nőtagjainak történeteire összpontosít, és rajtuk keresztül jeleníti meg a kor történetét is (a klerofasiszta szlovák katonai államtól kezdődően). A pszichológiai és társadalmi elemzésekkel párosította a férfiak és nők, a gyerekek és szülők közti kapcsolatokat, illetve a házasságot és az egyház intézményét illető konvenciókkal és sztereotípiákkal kapcsolatos konfliktusokat.

Az ideológia és az emlékezés témáját Dušan Šimko is kihangsúlyozza műveiben. *Gubbio* (2009) című regényében hatszoros betekintést enged a múltba, azzal a céllal, hogy az idő előrehaladtával változó besűgás témáját ábrázolja a különböző társadalmi formációk alatti egyazon emberi szempont változásán keresztül. Ezen kívül érdekli az emigráció, az emigránsok helyzete, a politikailag vagy gazdaságilag külföldre kényszerült emberek tapasztalatai.

Pavol Rankov prózájában is jelen van az érdeklődés a 20. századi modern szlovák történelem drámaiságának bemutatása iránt, az ideológia által megjegyzett kor egyéni nézőpontján keresztül, amit két társadalmi-történelmi regénye is alátámaszt. *A Stalo sa prvého septembra*, 2008 (Szeptember elsején /vagy máskor/, Kalligram, 2011) című regénye az 1938–1968-as időszakot öleli fel, a *Matky*, 2011 (Anyák) pedig az orosz Gulágot megjárt szlovák nő történetét írja le.

Az egyén helyzete

Az egzisztenciális kérdésekkel Vladimír Balla (1967) koncentráltan foglalkozik. Már az első, *Leptokaria* (1996) című könyvében csak egy témát dolgoz fel, mégpedig a közvetlenül érzékelt heideggeri egzisztenciális szorongást és félelmet, mely tele van abszurditással és külső rosszakarattal. Az ehhez társuló motívumok, a hiányos kommunikáció és a magány a hitelesség egyedüli ismérveként jelennek meg. Erre a tematikus keretre épülnek Balla további kötetei is (*Outsideria*, 1997; *Gravidita* /Graviditás/ 2000; *Tichý kút* /Csendes sarok/, 2001; *Unglik*, 2003; *De la Cruz*, 2005; *Cudzí* /Idegen/ 2008; *V mene otca* /Az atya nevében/ 2011; *Oko* /Szem/ 2012). Irodalmi hősei számára az élet abszurd. Lelki traumák, fizikai gyötrelmek és borzalmak színhelye, tele nem teljesült reményekkel, csalódásokkal és magánnyal.

Az egzisztenciális feszültség Balla általi szorongással teli megjelenítésének ellenpontjaként említhető Jana Bodnárová (1950) empatikus és emocionális megközelítése. Az emberi érzelmi élet sokszínűségére összpontosít, a hirtelen elillanó pillanatokot megfogva. Mindenhez érdeklődéssel fordul, ami az emberben rejlő és az őt külsőleg érintő érzelmeket illeti. Kiemeli a költői képek, az árnyalatok jelentőségét, óriási érzelmi töltettel, hihetetlen légiességgel megjelenítve azokat (*Insomnia*, 2005).

Monika Kompaníková egzisztenciálisan súlyozott műveiben a kilátástalanság, a széthulló, nem működő családok hatása a gyermekek személyi-

ségfejlődésére, különös tekintettel a kaotikus kapcsolatokra és az aszociális viselkedésre dominál. Két elbeszéléskötete, a *Miesto pre samotu*, 2003 (Helyek az egyedüléléshez), *Biele miesta*, 2006 (Fehér helyek) és a *Piata loď*, 2010 (Az ötödik hajó) című regénye is az elbeszélői szuverenitás, a vizuális megjelenítés és a részletességre való érzékenység bizonyítéka.

A szülőföld és a világ

A kortárs szlovák irodalom visszatérő jellemzője a szülőföld és a külföld tematizálása. Az 1989 utáni új társadalmi-politikai helyzetben, főleg 2000 után felbukkanó új szerzői generáció által a 19. század után a szlovák kultúrában hagyományos ellentétnek számító nemzeti versus kozmopolita, az enyém–miénk kontra idegen–ellenséges problémájaként felfogott szempont teljesen új dimenziókat öltött, és teljesen új értelmezést kapott. Mivel a régebbi nemzedék írói az előző rendszer korlátozásai miatt nem tudtak külföldre utazni, és idegen országokat megismerni, ezért az ilyen jellegű tapasztalataik csak 1989-ben jelentek meg a műveikben (J. Johanides: *Dívaj sa do modrých očí Londýna* /Nézz London kék szemébe/; D. Dušek: *Zima na ruky*, 2006 /Fázó kezek/; P. Vilikovský: *Pes na ceste*, 2010 /Kutya az úton, 2013/). Ez a vonal még nyilvánvalóbb a fiatal, kilencvenes évek elején debütáló szerzők esetén, mint pl. Peter Bilý vagy Michal Hvorecký, és a kétezres évek elején feltűnő szerzőknél, mint pl. Svetlana Žuchová, Ivana Dobrákovová, Zuzka Kepplová.

A fiatal generáció esetén a külföld mint a főhősök átmeneti lakhelye elsősorban a külső megfigyelésre és a személyes szemponttal való összehasonlításra ad lehetőséget. A nemzeti identitással való konfrontálás már nem kap akkora figyelmet. A világ összezsugorodik, globalizálódik és egészében kerül megfigyelésre. A szülőföld és a világ átfedi egymást, szinte összeolvadnak. Azonban az egyéneken múlik, milyen helyet szán ennek a térnek saját valóságpercepciójában. Ezt a közép-európai szemléletet használta fel például Michal Hvorecký, aki a Dunán közlekedő amerikai turistákkal teli kirándulóhajó fedélzetén játszódó regényében, *Dunaj v Amerike*, 2010 (A Duna Amerikában), Claudio Magris *Duna* című regényére épít, miközben a regionális sztereotípiákat és a közép-európai térség ideológiai és értelmezői kliséit jeleníti meg. Az ilyen sokat utazó, a saját közegéhez nem szorosán kötődő fiatalok a következő „regény tizenegy történetben” alcímet viselő *Naum* (2012) kötetében is megjelennek.

A történetek idegen környezetbe való helyezése csupán a 2000. év után jelentkezik nagyobb mértékben. Ez nagyban összefügg a fiatalok tanulási, munkakeresési vagy feltöltődési céllal történő tömeges külföldre való távozásával (Peter Bily: *Démon svätosti*, 2004 /A szentség démona/; *Don Giovanni*, 2007; Rober Bielík: *Gompa – Kláštorňj denník*, 2011 /Gompa – kolostori napló/).

A külföldi környezet dominál például Svetlana Žuchová műveiben is, aki első műve megjelenésekor orvostanhallgató volt Bécsben, jelenleg pedig Prágában dolgozik. A *Dulce de leche* (2003) című elbeszélés kötetében nem okoz gondot számára szereplőinek identitása: főhősei a világ különböző szegletéből származnak, és bejárták a világot, így a problémáik is bár specifikusnak és egyedinek hatnak, többnyire eléggé univerzálisak ahhoz, hogy meg tudják szólítani az olvasót. Ezt jeleníti meg a Bécsben élő török emigránsok esetén a *Yesim* (2006) című kisregényében, és ugyancsak az idegenség témájával foglalkozik a *Zlodeji a svedkovia*, 2011 (Tolvajok és szemtanúk) című regényében is.

Ivana Dobrakovová már sajátjaként értelmezi az idegen környezetet. Az Olaszországban élő író 2009-ben jelentkezett *Prvá smrt' v rodine* (Első halál a családban) című elbeszéléskötetével, majd pedig 2010-ben jelent meg *Bellevue* című regénye is. Az elbeszéléskötet központi témáját az emberi kapcsolatok képezik (intim kapcsolatok, családi kapcsolatok, apa és lánya közti kapcsolat), illetve a testiség motívumai és az emberi test érzékelése. Írásmódjára a titok- és a feszültség-elemek használata, majd pedig a végső meglepő fordulatok alkalmazása jellemző. A marseille-i rehabilitációs intézményben játszódó *Bellevue*-nek nehéz élethelyzetekkel megküzdő fiatal főhősnőjén keresztül is ezt a témát feszegeti. Az ember lelki széthullását a nihilizmus, a tagadás és a gyűlölet motívumai nyomatékosítják. Pozitívumként értékelhető az élő nyelv és a belső monológok használata.

A fiatalok külföldön szerzett tapasztalatait talán a legjobban a 2011-ben felbukkanó fiatal író, Zuska Kepplová dolgozta fel. A *Buchty švabachom*, 2011 (Bukta gót betűkkel) regényében a szülőföld és a világ elmentettségének fikatív voltát jelenítette meg: „(...) egyikünk sem ment el. Nem az éjszaka közepén csomagoltuk be a bőröndünket, nem úsztuk át a Dunát, nem másztunk át szöges drótokat. Egyszerűen csak azt tettük, amiről mindenki beszélt: Ma utazhattok, színvonalas iskolákba járhattok, embe-
reket ismerhettek meg, és idegen nyelven beszélhettek velük... Be szeretünk volna kapcsolódni a világ körforgásába. Nagy kanállal élni az életet.

Hagyni, hogy beletörjön a fogunk. Senkit és semmit sem hagytunk el. Ha mégis, azt is csak szimbolikusan.”

A kortárs szlovák irodalmi kínálat nagyon sokrétű és sokszínű. A szerzők folyamatosan keresik a saját hangjukat, saját kifejezési módjukat. Viszont egyidejűleg kommunikálnak is egymással szövegeik rejtett rétegein keresztül. Elég csak választanunk közülük.

Kiss Ernő Csongor

ZIVATARBAN, ESERNYŐ NÉLKÜL

RAHEL VARNHAGEN ÉLETRAJZÁHOZ

„Akinek egyedül a zsidók kiirtásának kísérlete, Auschwitz a kizárólagos zsidó identitása, egy bizonyos értelemben mégsem nevezhető zsidónak. (...) A 'zsidó' csak az antiszemita számára egyértelmű kategória.”¹ – írja Kertész Imre *A végső kocsmában*. Rahel Varnhagen élettörténetét, Hannah Arendt azonos címen megjelent életrajza² nyomán úgy is olvashatjuk, mint e tartalmát vesztett identitás felszámolódásának a (német) zsidóság 19. századi asszimilációjával egyidejű jelenségét.

A *gálat*, a zsidók két évezrede tartó száműzetése és szétszóródása a világban (Kertész után tömören: az anakronisztikus, asszimiláns zsidó létforma) a kabbala szerint *sors*, így Rahel Varnhagen történeténél egy jóval korábbi esemény és egy hosszabb tartam traumatikus kifejeződése. A Tórában Isten száműzetéssel bünteti törvényei be nem tartását – ez a sorsa minden zsidónak a Templom második lerombolása óta, a Messiás eljöveteleig. A zsidó diaszpórák, szerteszét Európa országaiban, mind e régi és már lassan feledésbe merült létformának az örökösei, azonban szekularizálódó életükben mindez egyre kevésbé bírt identitásképző erővel. Érezhetően így volt ez már a 18–19. század fordulóján is. A zsidó felvilágosultak, jobbára Moses Mendelssohn tanítványai csak azért érezték magukat zsidónak, mert ilyenként próbáltak – mesterükkel ellentétben – megszabadulni vallásuk-

tól. Közösségüket mindvégig hitükkel és az Ószövetséggel azonosították, kimondva kollektív idegenségüket. Ők maguk e mások által meghatározott és rájuk kényszerített identitáshoz azonban semmiféle bensőséges viszonyt nem tudtak többé kialakítani.

A Varnhagen-életrajzban Hannah Arendt az asszimiláció egyetlen aspektusával foglalkozik, pontosabban azzal, ahogyan a társadalmi és szellemi környezethez való asszimilálódás egy nő életére kihatott, s ahogyan ezt személyes sorsaként tüntette ki. Az *Egy német zsidó nő élete a romantika korából* alcímet viselő életrajz (bár Arendt 1933-as emigrációjakor a kézirat már nagyrészt készen állt) akkor kapott (1958 őszén) végleges formát, amikor a német zsidóság története tulajdonképpen véget ért. Ennek tudata félreérthetetlenül nyomot hagyott Arendt értelmezésén, bár utólagos visszacsatolásokra és lényegi újraírásra nem vállalkozott. Egy interjúban³ érintőlegesen kitér arra, hogy Rahel Varnhagen biográfiájának megírása közben a „zsidókérdés” nem mint személyes identitásprobléma, hanem kizárólag mint politikai ügy foglalkoztatta. Hogy Hitler hatalomra lépését követően azonnal a kivándorlás mellett döntött, mégis arra mutat, Arendt komolyan vette, hogy az a történelmi kudarc, ami a zsidók asszimilálódását jellemezte, s ami 1933 után kezdett igazán és tragikusan kudarcként megmutatkozni, saját életére is közvetlen hatással van. Annyit mindenesetre maga is világossá tesz, hogy: naiv és konzekvenciáit tekintve beláthatatlanul veszélyes, ha valaki hajlandó saját múltját földadni, miközben az antiszemitizmust mint Európa történelmének integrált részét és a kor társadalmának létező elemét nem veszi tudomásul.

Rahel Varnhagent (1771–1833) a német romantika története íróként tartja számon, bár szépirodalminak szánt művet nem hagyott maga után. Az 1790-es évek elején a berlini Jägerstrasse-beli padlásszobájában rendezi be azt a szalont, amely korán a társasági, irodalmi és értelmiségi körök leghíresebbje lesz a porosz fővárosban. Vendégei a kor fiatal írói, gondolkodói, politikusai, zsidó parvenük és a liberális szellemű (fő)nemesség tagjai – sokukhoz baráti, némelyikükhöz szerelmi viszony is fűzte. Szalonjában megfordul Schlegel, Schelling, Alexander és Wilhelm von Humbolt, Heine, Jean Paul, Friedrich Gentz és sokan mások. Levelezésben áll Goethével, Fichtével és Moses Mendelssohnnal. A vendégeivel, barátaival, szerelmeivel és családtagjaival váltott leveleiben építi meg azt a reflektált önelbeszélést, amely a tíz kötetre rúgó levelezést⁴ a művelődéstörténet számára fontosá és Arendt szemében is érdekes kordokumentummá tette. „Mindenkinek megvan a sorsa – írja egyik levelében –, aki tudja, hogy mit tart annak”, és

számot is tud adni róla, azaz saját életéről birtokolt valós tudása van. És ő arra a felismerésre jut, hogy csak egy megérthető és közölhető élettörténetet őriz meg az utókor emlékezete.

Hannah Arendt feltett szándéka, hogy ne pszichologizáljon, ne próbálja kijelölni Varnhagen helyét a romantikában, ne méltassa szalonja társadalomtörténeti jelentőségét, hanem úgy próbálja életét és belső világát rekonstruálni, „ahogyan azt ő maga elmesélhette volna”⁵. Semmivel sem akar többet tudni, mint amit maga Varnhagen is tudhatott, nem működteti – ahogy ő nevezi – a *modern indiszkréciónak* azt a formáját, mely megpróbálja az életrajzi személyt leleplezni. Hogy a szándékát gyakorta be is tartja, azt eredményezi, hogy a könyv nyelvezete sokban a levelekéhez idomul, így például a sors fogalma, amit Varnhagentől átvesz, reflektálatlanul és belső differenciáltság nélkül vonul végig az életrajzon. Arendt voltaképpen belebeszél a nő leveleibe, kommentálja, parafrazálja, silabizálja, áttűnések és hangkeveredések kíséretében szétszedi és újra összerakja Varnhagen szavait és gondolatait. A levélíró keserű és érzékeny szemlélete Arendt ironiájával és empátiájával keveredik – amit a szerző úgy magyaráz: „a kritika megfelel a Rahel-féle önkritikának”⁶. Vele szembeni distanciáját valójában már akkor elveszíti, amikor az életrajz minden pontján Rahelnek nevezi őt.

Leveleinek olvasásával és kommentárjaival nemcsak egyfajta hermeneutikai munkával építi meg egy zsidó nő életrajzát, hanem társadalomtörténeti vonalon azokat a történelmi-politikai meghatározottságokat is beemeli magyarázataiba, melyeket így együtt, Foucault kifejezésével, az *én hermeneutikájának* nevezhetnénk. Varnhagen leveleiben kihangsúlyozott eszméléseit, önértésének bonyolult ösvényeit és elágazásait mintegy az önmagával törődés (*epimeleia beautou*) gyakorlatait olvashatjuk, de Arendtet ez nem mentesíti annak feladata alól, hogy megértesse: egy ember élete nemcsak egyszerű bennelét a világban – a modern szubjektum pozíciók, események és lehetőségek sokasága, melyeket a kor politikai, jogi, gazdasági, kulturális, diszkurzív teljesítményei körvonalaznak. Valamilyen meghatározott, minősített módon hozzáférni ezekhez a teljesítményekhez, gyakorlásukkal *részt venni* a társadalomban – modern értelemben ezt jelenti individuumnak lenni. Talán nem nagy tévedés azt gondolni, hogy strukturálisan az asszimiláció, mai fogalommal: a sikeres integráció is ezt jelentheti, hisz a társadalmi lét sem más, mint integratív tapasztalatok széles skálája, olyan összefüggések, politikai, kulturális és etikai gyakorlatok összessége, melyek által valaki saját korához kapcsolódhat. Azok az eszközök, amelyeket a romantika korában az osztálytársadalom Rahel Varnhagen és generációja ren-

delkezésére bocsájtott – lett légyen a porosz társadalom bármennyire is ki-rekesztő –, használható és hozzáférhető lehetőségek voltak. Gazda(g)ság és művelődés. Innen nézve a Bildung mint a rendelkezésre álló lehetőségek egyikének konzekvens végigvitele a felvilágosodás kivitelezhető projektjének tűnt mindenki, így a zsidók számára is. Nem véletlen, hogy Goethe költészete, de legfőképp a *Wilhelm Meister* modell a fiatal nő számára, és egyúttal a hiányzó tradíciót pótolja. Más kérdés, hogy Arendt szerint egyben itt rejlik Varnhagen egyik nagy tévedése – melyben kortársaival, és talán nem túlzás, a későbbi nemzedékekkel osztozott: azt gondolni, hogy saját életét a kulturális megformálás által műalkotássá teheti. „[A] felvilágosodásnak önmagára kell eszmélnie –, írja Horkheimer és Adorno 1944-ben –, nehogy az emberek végképp elárultassanak.”⁷ Nem sikerült. Auschwitz, „a náci ellenkultúra betetőzése, a nagy bizonyíték”⁸ a zsidó asszimilációnak és a felvilágosodás „művelődési-egzisztenciális folyamat”-ának⁹ együttes kudarcra. Még egy bizonyosság, amit a haláltáborok tudatában lehet csak két-ségek nélkül kimondani.

A 18. század végén a porosz állam csak a meghatározott vagyonnal rendelkező zsidókat tűrte meg határain belül, így az asszimiláció kizárólag a jó-módú, városi zsidóknak adatott meg. 1806-ban a jénai csatában Napóleon vereséget mért Poroszországra, a francia csapatok több évre megszállták Berlint. A századforduló szabad hangulatú évtizedei, II. Frigyes Vilmos felvilágosult abszolútizmusával együtt leáldoztak. Az 1807 és 1814 közötti rövid időszakban, részben a vereség okozta sokk hatására Karl Freiherr vom Stein, később pedig Karl August Fürst von Hardenberg minisztersége idején a Porosz Királyság a felvilágosodás szellemében átfogó alkotmányos, közigazgatási, gazdasági és közjogi reformon megy keresztül. Eltörlik a jobbágyságot, meghirdetik a szabad földvásárlást, a céhek monopóliumának megszüntetésével teret biztosítanak a szabadpiaci kapitalizmus kifejlődésének, átszervezik az államigazgatást és a hadsereget – mindezt persze főképp azért, hogy egy erős és centralizált Poroszország álljon Napóleon-nal szemben. A Stein–Hardenberg-féle reformok egyik kísérletetett mo-zanata volt az 1812-es emancipációs törvény, amellyel a zsidók minden más állampolgárral egyenlő szabadságjogokat és kötelezettségeket kaptak – bár azok hosszú ideig csak korlátozottan érvényesültek. Megengedte, hogy szokásaikat és hitüket szabadon gyakorolják, földet birtokoljanak, kötelezővé vált a katonai szolgálatuk, városi és egyetemi tisztségeket tölthettek be, ál-lamit, közjogit és katonait azonban nem. A reformok hatályba lépésével egy időben, és azoktól nem teljesen függetlenül azonban a társadalom kezdeti

nyitottsága kezdett megváltozni, a szalonok egyre főrendibbek, a körök egyre exkluzívabbak és hazafiasabbak lettek (Dalos Asztal, Keresztény-Német Asztaltársaság), mindegyikük sajátosan a „zsidó szalon” etikettjével szemben határozta meg magát és restriktióit. Szellemileg a felvilágosodás, politikailag Franciaország, társadalmilag pedig a zsidók ellen érzett ellenszenv a válság megszokott forгатókönyve szerint egyazon hullámon csitult és erősödött, mindaddig, míg az 1810-es évek végére Poroszország-szerte nyílt antiszemita manifesztumok jelentek meg.

Rahel Levi a berlini zsidó gettóban született, egy módos kereskedő- és bankárcsaládban. A német városokban privilegizált, azaz gazdasági potenciáljuk miatt megtűrt zsidó családok fő ereje ekkor még a vagyon volt, másik belépőjük – mellyel asszimilációjukat igyekeztek mind teljesebbé tenni –, bővülő és „egyre európaibb” tudásuk ekkor még hiányzott. Rahel Varnhagen még „az első tudatlan”-ok egyike. A slemil, „infámis születésének” koloncával a nyakán, valódi odatartozás nélkül a társadalom előterében mit tehetett mást, mint azokba a felszabadító áramlatokba kapaszkodott, melyek számára is begyökereződést, szabadságot és méltóságot ígértek. Hannah Arendt körültekintő munkát végez, amikor felmutatja a felvilágosodás kori filozófiák, főként a német idealizmus olyan radikális és emancipatorikus pontjait, amelyekről Varnhagen úgy gondolta, támaszkodhat rájuk, s amelyek ugyanakkor a könyv elején megfogalmazott premisszához vezetnek vissza: „Rahel a maga életérzését saját kora kategóriáiban kívánta megérteni és megfogalmazni”¹⁰.

A zsidók emancipációjának története emellett nem választható el a felvilágosodásban a humanitásra, leginkább a természetjogra hivatkozó liberális polgári forradalom tendenciáitól sem. Ahogy Moses Mendelssohn írja Rahelnek: „Szerencse számunkra, hogy nem sürgethetik az emberiség jogait anélkül, hogy ezzel együtt ne követelnék a mieinket is.” Arendt, bár közvetve, de gyakran rámutat arra, hogy ez az erősen nivelláló folyamat a zsidók (egyébként egyre inkább elerőtlenedő) vallásosságát és „középkori viszonyait” hibáztatva folyton kisebbségüket erősítette meg, mely kisebbségüket ilyen körülmények között maguk is készséggel vallották be, csak hogy a társadalom végre integrálja, és a felvilágosodás embereivé tegye őket. Adolf Eichmann jeruzsálemi peréről készült tudósításában Arendt arról is beszél, hogy a nürnbergi törvények (1935) bevezetését követően, amikor (csak) politikai és nem állampolgári jogaiktól fosztották meg őket, és elszigetelődésük hónapok alatt megtörtént, sokakkal együtt ők maguk is úgy érezték, hogy helyzetük stabilizálódott Németországban, saját tör-

vényeket kaptak, és másodrendű állampolgárokként nyugodtan élhetnek.¹¹ Bő száz évvel a zsidóediktum kihirdetése után a Harmadik Birodalomban élő zsidóság újból faji és politikai kisebbség lett. A durva jogfosztás visszavetette és felmondta az integráció ígéretével megkötött társadalmi szerződést, és a kirekesztés olyan újfajta zárványába szorította a zsidókat, melyet addig soha, a történelemben lépésük kezdetén és előtte sem ismerhettek.

„Mi az ember a maga története nélkül? A természet produktuma csupán, semmi személyes.” A természet és a születés a determináció helye – ezt érzi Rahel is, amikor így ír levelében. A kor gondolkodói úgy tekintettek a történelemre, mint ami kiutat jelent a természeti néma és vak létből egy második természeti rendbe, melyben az ész adománya nyújtotta szabadság által az ember befejezheti saját teremtéstörténetét, létrehozva a szabad és észszerű jogállamot. Társadalmi vonatkozásban a zsidóság számára ez voltaképp az asszimilációt jelenthette. Ugyanakkor a felvilágosodás haladásba vetett hitének visszavetülése, a szellem ívelésének elsorvadása (mint a virágé, mely előbb szépen szárba szökken, aztán rothadni kezd – ahogy Mendelssohn írja) lehetetlenné tette egy pozitív történelemfilozófia megkonstruálását, pontosabban e csőd tapasztalata jelentette a hanyatlás legfőbb motívumát. Schellingtől Fichtéig és Kantig mindenki kudarcot vall azon igyekezetében, hogy elfogadható történelemfilozófiát állítson elő, tételesen: hogy miként formálja elviselhető történetté azt, ami igazán borzasztó. Csak logikai ellentmondások és abszurdítások árán volt megoldható, amire a legmarkánsabb példa Schelling 1795-ös *A transzcendentális idealizmus rendszere* című munkája. „A filozófus számára tehát nem marad más hátra – szól Kant javaslata a *Világpolgár*-esszében¹² –, mint hogy megvizsgálja (...), vajon az emberi dolgoknak ebben az esztelen menetében nem tudna-e felfedezni egy természeti szándékot, amelyből aztán azoknak a teremtményeknek, akik saját terv nélkül járnak el, mégis a természet meghatározott terve szerint való történelme lehetséges volna.” Hegel álláspontja ennél kurta és vigasztalanabb: a filozófiának teodiceává kell válnia.

Fichte előadásainak hatására Rahel Varnhagen nemcsak vonakodó patriótává vált, Berlin francia megszállását követően, hanem érezhetően a sors fogalmát is olyanak gondolta el, amely a történelemben mint „a világterv a priori folyamatosan előrehaladó fonálá”-ban egy előre megírt és az időben „mindöröktől meghatározott” történet. Ezért érti egész életét úgy, mint „egy történelmi, elháríthatatlan, ószövetségi sorsot, sőt átkot, amelytől az általa sújtott gyermekei mindhiába menekülnek a föld bármely pontjára”. A kitértség és a megvetettség tapasztalatában Varnhagen számára Fichte

levelei a „vigasz és a remény” hangjai, hisz az ő „új világ”-képében megszűnik minden történelmi kontinuitás és biológiai determináció, mely „az Egyiptomból és Palesztinából menekült nő” önmaga és a világ tekintete előtti szégyenét hordozza. Az új társadalom felépítésének Fichte elképzelése szerint egy olyan „gondolkodás egységébe belevesző közösség” az aktora, melynek tagjai megszűntek „érzéki individuum”-nak lenni, azaz megszabadultak eredetük és társadalmi státuszuk minden meghatározottságától. „A zsidót – írja a bátyjának, Ludwig Robert költőnek – ki kell belőlünk irtani, ez a szent igazság, és együtt kell haladni az élettel.” Lelkesült vaksága miatt nem hibáztatható, hiszen csak hinni akart a (saját) jövő(jének) tervezettségében, mely végső soron az integrálódás legérzékenyebb mérőeszköze. Szabaduljon meg hitétől, szokásaitól, nyelvétől, (lehetőleg) bőrszínétől is, s akkor „ember lehet az emberek között” – ezt a reményt adták az európai társadalmak a zsidóságnak és mindenkori idegenjeiknek, hogy a hatályát majd tetszés szerint visszavonják.

A pária csak úgy kerülhette el a világgal szembeni exponáltságát, saját megvetett születésének folytonos megerősítését, azaz állandó semmibevételt asszimilálódásra való hajlandóságának, hogy – a kapcsolatok, a társadalmi realitás kizárásának árán, és azt pótolva – önmaga belső világa, illetve a „szép tárgyak” és „szép emberek” társaságába fordult. Az (ön)gondolkodásnak (Selbstdenken), az önmagával törődésnek ezt a formáját Lessing filozófiájában találta meg. A reflexió képesnek mutatkozhat felszabadítani az embert determinációi alól, ám egyben hazugság is, a valóság tagadása. Csupán „művelt ignorancia”¹³, eszképzizmus, amely külön – szabad és határtalan – világot rendez be, de ezzel együtt el is oldja magát a tárgyak realitásától, „miként a romantikus szerelem oldja el a szeretőt a szeretett lény valóságosságától”¹⁴. A *magánember* végül mégis mindig beleütközik a valóságba, csalódik, kétségbeesik, vagy önmagát sodorja veszélybe. Rahel Varnhagen és Friedrich Gentz szerelmének belső antagonizmusát a szépség, illetve a valóság iránti rajongás ellentétére bontva, Arendt egy lényeges pontra mutat rá: Varnhagennél a világhoz fűző alapvetően esztétikai viszonya azért eredményez erőteljesebb elszigetelődést, mert ebből az esztétikai viszonyból épp az időbeliség, a történeti elem hiányzik. Paulie Wieselnak írt leveleiből derül ki legtisztábban, hogy személyes állapota és az őt körülvevő történeti–politikai–társadalmi meghatározottságok között sosem teremtett szorosabb összefüggést¹⁵. Legközvetlenebbül ezt az jelzi, hogy – utolsó éveit leszámítva – ritkán hibáztatott bárkit is saját kitaszítottságáért. Minden kudarcával önmaga privát terébe fordult. Tények elleni harca egész

életét végigkíséri, a gondolatok bősége, a reflexió szabadsága voltaképp csak az elfedés eszköze lesz számára. Születését kell eltagadnia és gyűlölnie, s hogy saját létezését mégsem vonhatja kétségbe – sorssá alakítja. Származását nemcsak szégyenli, de patologizálja is, „beteg vagyok, a *géne* miatt” – írja, semmire sem vágyik jobban, mint kívülről-belülről megváltoztatni –, s ha ez nem sikerülhet, elmaszkírozni magát, „örökös színlelés”-ben élni. Megpróbál mindig más személyé válni, bátyja példájára 1810-ben nevet változtat, Friederike Robert lesz, négy évvel később, mielőtt August Varnhagen felesége lenne, áttér az evangélikus hitre.

A realitás számára mindig is a társadalomban, annak kapcsolatrendszerében öltött testet. Az ide történő belépést a társadalmi elismertség, a rang és a név jelentette volna, amelyből ő mindvégig kiszorult. Ennek dacára sohasem volt képes saját elszigeteltségét, szégyenét és boldogtalanságát általánosabb társadalmi összefüggésekben látni, s emiatt az osztályok fölött kritikát gyakorolni. Arendt szerint nemzedéke azon kevés zsidó értelmiségije közé tartozik, akik nehezen tudtak szolidaritást vállalni a hasonló helyzetűekkel, még kevésbé azokkal, akik szegény vagy falusi zsidóként esélyt sem kaphattak az integrálódásra. Ellenezte a zsidóság reformját – az nem derül ki ugyan, hogy a zsidóság társadalmi vagy felekezeti megújítására gondolt, de kétségtelen, hogy úgy tartotta: egy megreformált zsidóságból összehasonlíthatatlanul nehezebb kilépni, hisz minden reform csak korszerű formában konzerválja a zsidóságot a társadalom keretein belül. A vidéki szegény rokont „tőlük elválasztó különbségből nyerte el minden berlini zsidó az öntudatát, hogy kivételezett helyzetben van, a büszkeségét, hogy milyen messzire jutott”¹⁶. Hannah Arendt szerint végül is a ressentiment-nak ez a fajta kompenzálása, az odatartozás és az eredet megtagadása jelenti a szégyen valódi tartalmát Varnhagen pária-létében. A jóvátehetetlen eredet és a zsidóság társadalmilag megjobbíthatatlan helyzete személyére koncentrálnak, és egyéni sorssá alakul. Életének ez a kudarca egyúttal nyilvánvalóvá teszi számára, „személyes problémaként a zsidókérdés megoldhatatlan”¹⁷. A privát élet szűkösségéből mindössze annyit érzékel, hogy a zsidók integrálására tett ígéret, az „állam és társadalom emelése” fejében „a természetes létezés” feladásával kellett fizetnie – amelybe természetesen már nem lehetett visszakérezkedni. Rahel integrálódása végső soron nem teljesedett be, kikeresztelkedése, August Varnhagennel kötött kései házassága, naivan fellángoló patriotizmusa révén sem tudott csupán csak páriából parvenüvé lenni, élete vége felé pedig megbékülni saját származásával: „amit életemben oly hosszú időn át a legnagyobb gond-

nak éreztem, keserű panasznak és szerencsétlenségnek, hogy zsidó nőnek születtem, azt most már semmi áron nem cserélném el”.

Zsidónak születni – Rahel Varnhagen ugyan reménytelenül annak érezte, fenomenológiai értelemben – nem sorscsapás, nem trauma. Nem élmény és nem is értelemképző tapasztalat, inkább önmagáról szerzett tudás, amely aligha gyakorolhat olyan tisztán eseményszerű hatást, hogy benne a valóság valós voltával szembesüljön, vagy ahogy Nádas pontosan (le)írja a *Párhuzamos történetek*ben: „mint aki saját idegen hangján értesül a saját létéről”¹⁸. Az infámis születés nem képes sorseseeményként az élettörténet magjává válni, „a szégyen traumája” mint modern elbeszélés¹⁹ ismeretlen Varnhagen előtt. Levelei, mint a romantika paradigmaticus formái: töredékek, és nehezen tekinthetők az (el)beszélés kényszerítő ereje által újrateremtett élettörténet hordozóinak. Ha volt is életében valamiféle titokzatos egység és rejtett egyöntetűség, ahogy Tengelyi László nevezi a sorsot, valójában hiányzott belőle az azt szervező alapító esemény. Rahel Varnhagen mindig egy másik, önmagával sosem azonos cselekvőnek szolgáltatva ki élete alakítását, és olyan „sorsmetafizikát”²⁰ hagyott ránehezülni, melytől sohasem szabadult meg. Ám ennek a gáluthoz mint valódi metafizikai háttérű elrendeléshez már semmi köze sem volt. „Tehát mindennek úgy kell átadnom magamat, mint a zivatarnak – esernyő nélkül.”

JEGYZETEK

¹ Kertész Imre: *A végső kocsma*. Bp., Magvető, 2014, 15–16.

² Hannah Arendt: *Rahel Varnhagen. Egy német zsidó nő élete a romantika korában*. Ford. Bán Zoltán András, Bp., Scolar, 2014. [A lábjegyzetben vagy zárójelben nem jelölt idézetek a Rahel Varnhagen által írt, illetve neki címzett levelekből származnak, az életrajz részeként Bán Zoltán András fordításai.]

³ Az egyik nyugat-német közszolgálati televízió (ZDF) *Zur Person* c. adásában 1964 októberében Günter Gaus kérdésére adja ezt a választ. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=dsoImQfVsO4&t=2170s> (2016.04.24.)

⁴ Az 1983-ban indult ún. *Rahel-Bibliothek*-sorozat tíz kötetben gyűjtötte össze Rahel Varnhagen minden fellelhető írását. Az Arendt-féle életrajz első angol és német kiadásai egy függelékkel is tartalmazták Varnhagen leveleiből. Az új Varnhagen-összkiadás fényében ez azonban filológiailag olyan kétes állapotban van, hogy nem került bele a magyar kiadásba.

⁵ Arendt: *Rahel Varnhagen...*, 12.

⁶ *Uo.*, 13.

⁷ Max Horkheimer – Theodor W. Adorno: *A felvilágosodás dialektikája. Filozófiai töredékek*. Ford. Bayer József, Geréby György, Glavina Zsuzsa, Mesterházi Miklós, Vörös T. Károly, Bp., Atlantisz, 2011, 15.

⁸ Kertész Imre: A boldogtalan 20. század = Uó. *A száműzött nyelv*, Bp., Magvető, 2001, 17–18.

⁹ *Uo.*, 12.

¹⁰ Arendt: *Rabel Varnhagen...*, 13.

¹¹ Hannah Arendt: *Eichmann Jeruzsálemben. Tudósítás a gonosz banalitásáról*. Ford. Mesés Péter és Pató Attila, Bp., Osiris, 2000, 30–31.

¹² Immanuel Kant: *Egy világpolgár gondolatai az emberiség egyetemes történetéről*. Ford. Sándor Pál, Békéscsaba, Gersey, 1926.

¹³ Arendt: *Rabel Varnhagen...*, 27.

¹⁴ *Uo.*

¹⁵ Arendt ezt nem látja egyedüli példának, szerinte a kor fontos tendenciái csengenek itt egybe a cselekvésről való lemondás tételeiben. A kor jelentős tudósaira és politikusaira nem kevésbé igaz, hogy mindössze a „dolgok bizalmas tudói” (Humboldt), „bizalmas beavatott”-ak (Friedrich Gertz), a „szabad szellem bizalmasa”-i (August Varnhagen), „bizalmas beavatott” (Schlegel) kívántak lenni, és így követni a világtörténelem eseményeit, melynek egyedüli aktora mégis maga a sors, „az egyetlen cselekvő személy” (August Varnhagen). Vö: Arendt: *Rabel Varnhagen...*, 272–273.

¹⁶ *Uo.*, 297–298.

¹⁷ *Uo.*, 304.

¹⁸ Nadas Péter: *Párhuzamos történetek II.*, Pécs, Jelenkor, 2005, 72.

¹⁹ Heller Ágnes: *Trauma*. Bp., Múlt és Jövő, 2006, 12, 37–38.

²⁰ Tengelyi László: *Élettörténet és sorseseemény*. Bp., Atlantisz, 1998, 25.

Benke András

TÖRTÉNETEKRE
(F)OSZLÓ
TÖRTÉNELEM

GERVAI ANDRÁS: *TITKOS MAGYARORSZÁG. „CÉLSZEMÉLY”:
A TÁRSADALOM.* BUDAPEST, KALLIGRAM, 2015.
ZÁVADA PÁL: *EGY PIACI NAP.* BUDAPEST, MAGVETŐ, 2016.

„Ez a könyv az én személyes történetem is.” Ezzel a mondattal kezdődik Gervai András *Titkos Magyarország* című munkája, melynek alcíme a „*Célszemély*”: *a társadalom*. Az idézett alcím pedig már utal arra, hogy – nem teljesen iróniamentesen – tulajdonképpen egy jelentést olvashatunk itt, egy szubjektív nézőpontból összeállított, montázsolt keresztmetszetet, jelentők és jelentettek történeteit 14 fejezetben.

A kötet idézett első mondata azonban nem csupán személyes érintettségre utal, hiszen az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában kutatót, 40 év iratai közül tallózott kötet metodológiai imperatívusza is benne foglaltatik ebben a kezdőmondatban. A munka gerincét tehát tulajdonképpen államszolgálati múlt(unk), személyes és személyközi történetek, összefutó és egymást keresztező sorsok adják. Az esettanulmányok pedig főként arra igyekeznek rámutatni, hogy a statisztikai adatokon, a hivatalos és félhivatalos állásfoglalásokon, informális beszélgetésekben elejtett félmondatokon túl nagyon kevés személyes történetet ismerünk ebből az időszakból.

Ennek megfelelően Gervai András kötetében a személyes érintettség, kíváncsiság válik a fő strukturáló elvvé, az lendít tovább minket mindig a következő fejezetre. Nagy érdeme tehát a szerzőnek, hogy már az első fejezettől önleplezést követ el, világossá teszi az olvasó számára, hogy amit a kezében tart, az nem egy kartotékkolt, zárt, egyben absztrahált egész, hanem a múlttal való szembenézés folyamatának egy igencsak szubjektív ál-

lomása. Így válik a kötet meglehetősen heterogénné, ahol egy politikai gyilkosság elkenésének részleteitől indulunk, hogy a későbbiekben két-három személyes történeten keresztül alkothassunk fogalmat egy-egy fejezetben többek között tudósok, művészek, pszichiáterek, papok, titkosszolgák vagy rebellis egyetemisták kapcsolatáról az állambiztonsággal.

Az egyes fejezetek címeiben is használt gyűjtőfogalmak csupán orientatív jellegűek, hiszen itt is minden esetben elsősorban a személyes tragédiák válnak fontossá, a rendszer krónikásainak tollából fennmaradt megfigyelésekből, tartóizti levelekből, utasításokból, illetve útközben elfogott személyes levelezésekből kikövetkeztethető életesemények. Így a tudósokról – ezalatt pedig ez esetben főként a szovjet államhatalom számára kiemelt fontosságúnak számító, magyar származású atomfizikusokat kell értenünk – tulajdonképpen csak áttételesen szólnak ezek az alfejezetek, hiszen a kapcsolatfelvétel, „becserkészés”, illetve hazacsábítás hosszas kísérletét, akcióját főként a Magyarországon maradt, így még elérhető rokonok, barátok, ismerősök sínylették meg.

Kiderül például, hogy Teller Ede iránt már a kommunista hatalomátvétel kezdete óta nagy volt az érdeklődés, személyének és rokonságának megfigyelésében húsz ÁVH-s tiszt vett részt, 1956-ig pedig tíz hozzá kapcsolható dosszié telt meg jelentésekkel, dokumentumokkal, levelezésekkel. Nyilvánvalóan szovjet nyomásra indul be az államhatalom gépezete, és felvonultatja a teljes repertoárt: titkos kapcsolatfelvétel, ismerősök beszerzésének kísérlete, „csábító” munkalehetőség ajánlása, zsarolás stb. 1951-ben Teller Ede Budapesten élő édesanyja, testvére, illetve annak fia egy – akkoriban bevett gyakorlatnak számító – kényszerkitelepítési akció során kénytelen egy kelet-magyarországi faluba költözni. Itt a szívbeteg édesanya számára nincs megfelelő orvosi ellátás, így jó zsarolási tétel lesz később egy – a magyar lakosság számára ritkaságszámba menő, az államhatalmi szervek raktáraiban pedig tonnaszám álló – csehszlovák gyógyszer beszerzése.

Az ilyen és ehhez hasonló történetekből nem von le messzemenő következtetéseket a szerző. Ugyan egy helyen akkurátusan listázza az államhatalmi szervek struktúráját, feladatkörét, mégsem vállalkozik ideológiai, társadalom- és kultúratörténeti elemzésekre, absztrakt összefüggések megteremtésére. A fentebb már említett munkamódszer mindvégig induktív és metonimikus marad. Nem az a fontos, amit szubjektív tapasztalataink alapján, esetleg másod- vagy harmadkézből tudunk vagy tudni vélünk az államszocializmusnak nevezett komplex társadalmi, politikai struktúra, il-

letve folyamatok magyarországi és kelet-európai megvalósulásáról. Sokkal inkább az lesz lényeges, hogy a vizsgált dokumentumok, a kor kartotékolt feljegyzései alapján milyen társadalmi kapcsolathálót tudunk megalkotni. Egy olyan struktúra megalkotása tehát a tét, ami a kötet szereplőit egy konkrét hálózati modellbe rendezi. Valóságos partizánakciónak lehetünk szemtanúi, ahol az egyes dokumentumokban felbukkanó nevek linkeké válnak, így repítenek át minket sokszor egy következő történetre, ami végül egy valóban titkos, underground, ugyanakkor groteszk és irtózatos valóságot rajzol ki.

Gervai Andráshoz hasonlóan Závada Pált is főként a múlt érdekli. Az *Egy piaci nap* című regényében újra a magyar társadalom történetének egy meglehetősen kusza, ellentmondásokkal és tragédiákkal teli időszakát, illetve annak egy konkrét, tragikus eseményét eleveníti fel. A második világháború után a haláltáborokat túlélő, onnan hazatérő kunmadarasi zsidóságnak 1946. május 20-án és 21-én egy újabb pogromot kellett átélnie, melybe a száznál is több sebesülten kívül hárman bele is haltak. A főként a falu lakosságából összeálló, lincselő tömeg a hetipiacon támadt rá a – túlnyomórészt szintén helyi – zsidó kereskedőkre. Először csak bódéikat verték szét, portékáikat semmisítették meg, majd módszeresen, lakhelyeikről is kirángatva inzultálták őket.

Závada regényében Kunmadarasból Kunvadas lesz, így már ebben az önleplező gesztusban nyilvánvalóvá válik, hogy az ottani események fellevenítésének tétje nem valamiféle akkurátusan végigvezetett oknyomozói, történeti munka lesz. Nem az válik fontossá, hogy a „mi történt?” vagy a „mi az igazság?” kérdések sematikus és álságos totalizálásával egy egységesnek vélt képet alkothassunk erről a tragédiáról. Gervaihoz hasonlóan tehát Závada is erőteljesen elutasítja, hogy a kötet végére az olvasó az egy igaz értelemmel fog gazdagodni, hogy egyfajta igazság birtokosa lesz.

Amit a *Titkos Magyarország* kapcsán mikrotörténeti perspektívának vagy a különféle, partikuláris nézőpontok, attitűdök egymásba játszásának, heterogenitásának nevezhetnénk, az ebben a kötetben talán még élesebben jelentkezik. A Závada által narrátori pozícióba léptetett Hadnagy Csóka Mária számára ugyanis a személyes érintettség túl egzisztenciális tétje lesz annak, hogy megértse, mi vezethetett a kunvadasai zsidóság ellen elkövetett második pogromhoz. Hiszen Hadnagy Sándor, Mária férje egyben a település köztisztviselőnek örvendő tanítója lesz az, akit a támadássorozat után értelmi szerzőnek, felbujtónak titulál az ad hoc módon felállított népbíróság.

Mária a következőképpen kezdi visszaemlékezéseit a kötet első mondatában: „Meg tudom mondani, melyik volt az a pillanat, amikor belém nyilallott, hogy ennek a viharverésnek a legsúlyosabb villámcsapása miránk fog lesújtani.” Már rögtön az elején nyilvánvalóvá válik tehát, hogy a történetmesélés fókuszában nem egyértelműen és kizárólagosan a kunvadási pogrom áll, hanem az abba ágyazott, azzal szoros kapcsolatban álló családi tragédia. Mária számára a megértés folyamata egyet jelent azzal a célirányos gondolkodással, amely férje és a saját helyét próbálja megtalálni ebben a közösségi tragédiában.

A kommunista hatalomátvétel kezdeti időszaka ez, Hadnagy Sándort pedig azzal vádolják meg, hogy leventeoktatóként felfegyverzett diákokat verbuvált és indított önkéntesen a frontra a háború utolsó évében a – most már baráti – szovjet csapatok ellen. A falu egyik lakójától érkező feljelentés hírére a felháborodott lakosság jelentős része, főként a helyi kisgazdapárt szervezésében, gyalogosan kíséri Sándort a karcagi tárgyalásra. Később ugyan – részben a tömeg nagyságától tartva – ezt elnapolták, azonban egyértelmű előzménye lesz annak a lincshangulatnak, ami közvetlenül a szociáldemokrata párt helyi szervezetét, ezzel szoros összefüggésben pedig a zsidó lakosságot vádolja a tanító igazságtalannak vélt meghurcolása miatt.

Mária elbeszélése többszörösen is áttételes, hiszen már a regény elején megtudjuk, hogy feljegyzéseket készít az átélt eseményekről, ezek a feljegyzések azonban nem esnek egybe teljesen a regény szövegével. Itt magának a kartotékolásnak a gesztusa válik fontossá, az átélt események rögzítése, dátumozása, illetve a saját emlékezetbe vetett hit megrendülése. Úgy tűnik, hogy a kötet túlnyomó részében Mária az előzetesen rögzített jegyzetek tartalmát a szó szoros értelmében vett narráció során többször is kiegészíti, átformálja. Egy relatíve külső nézőpontból, az idő távlatából tekint tehát a megtörtént eseményekre, így viszonylagos kívülállása teszi egyáltalán lehetségessé a narrációt. Sőt, amikor – az alkalmazott prózatechnika sajátosságaitól teljességgel idegen, jelen idejű – párbeszédblokkokat olvashatunk, Mária utólagosan többször is megjegyzi, hogy ő hallotta-e a párbeszédet, vagy csak közvetett információi vannak az elhangzottakról. Sándort végül felmentik, amíg viszont odáig eljutunk, alapjaiban kérdőjeleződnek meg – főként a paranoia, a pletyka, a nincstelenség és a politikai játszmák által irányított közhangulat „belső” dokumentációja által – az elkövető és áldozat, zsarnok és elnyomott hagyományos, leegyszerűsített el-lentétpárjai.

Mindkét kötetre igaz tehát, hogy a partikuláris nézőpont, attitűd, illetve azok megsokszorozása, egymásba játszása mindvégig paradigmaticus marad. A szemünk előtt foszlik történetekké a történelem, hogy a kanonizált, egységesített történeti narratívát a szingularitások megsokszorozott megnyilvánulása kezdje ki. A folyamatos absztrakció és az egy „igaz” értelem megértésének – már eleve kudarcra ítélt – kényszerét egy olyasfajta narratív heterogenitás kérdőjelezi meg, amely minduntalan rámutat a közösségi, nemzeti, egyben kanonizált történeti narratíva álságosságaira, esetlegességeire is.

Tamás Dénes

EGY „DARAB ÉLET”
VERSEIFEKETE VINCE: VAK VISSZHANG. KOLOZSVÁR,
SÉTATÉR KÖNYVEK, 2015.

Kezdjük egy teljesen költőietlen tényállítással. Fekete Vince ötvenéves, és egy válogatott (és új) verseket tartalmazó kötettel jelentkezett. Az állítás igaz – születhetne meg a minősítés abból a zsigeri episztemologikus reflexből, ami egyre mélyebben eszi bele magát világlátásunkba, világhoz való viszonyunkba, tovább növelve a világnak azt a költőietlen tartományát, amelyben élni, időzni, cselekedni szoktunk. A harmonikus illeszkedés ellenére mégis támadhat egy aprócska zavar bennünk a kijelentéssel kapcsolatosan, ami könnyen megkérdőjelezheti az állítás igazságát. Hogyha az állítás második fele képezi ennek az írásnak az apropóját, miért van szükség a költő életkorának a felelegetésére? – kérdezhetné a szerző halálának tézisében edződött olvasó. Nem külsődleges ez az adat a versekhez képest? Hol számít a költő életkora a költemények időtlenségéhez, a sorokban bolyongó, egymást átfedő jelentésekhez képest? Tényszerűen egyáltalán nem számít, de költőien igen – ez lehetne a válogatáskötet szellemiségében megfogalmazott válasz. Ugyanis, úgy gondolom, ennek az állításnak a megértése képezheti az egyik kulcsot Fekete Vince új kötetének a megértéséhez.

Nem szeretem a válogatásköteteket. Főleg azokat, amelyek még az alkotó életében jelennek meg. Leginkább az zavar bennük, hogy túlságosan tökéletesnek próbálnak feltűnni, egyfajta mesterséges kivonatnak, mintha kivesszett volna belőlük a keresés, a kísérletezés kiszámíthatatlansága, amely általában versről versre halad egy kötetben belül. Az örökkévalóság odaképzelt gyaluja kíméletlenül lemetsz minden bájos esetlegességet, megtorpanást, egy helyben topogást a kötetekről, csak az időtállóknak vélt darabok maradnak. Egy könyvtől különben is eleve elvárom, hogy kompozíció legyen, a szövegek együttlélegző szövete, ne csak beledobált szövegek tárhe-

lye. Természetesen megértem, ha egy szerző szabadulni akar zsengeitől, rosszul sikerült verseitől, ezzel a gesztussal azonban maga a szerző ítéli olvasásra nem érdemesnek korábbi köteteit, hiszen az időben alásüllyedő hájójáról már kimentette a túlélésre (olvasásra) érdemes alkotásait.

Hiába az ellenérzés, ettől természetesen el tudok tekinteni, ha egy komoly írói ajánlattal találkozom. Fekete Vince esetében pedig komolyan kell venni ezt az ajánlatot, már csak azért is, mert nem első alkalom, amikor válogatáskötettel jelentkezik a szerző, hiszen a 2002-ben megjelent *A Jóisten a hintaszékből* című kötet (Fekete Vince: *A Jóisten a hintaszékből*. Kolozsvár, Erdélyi Híradó Kiadó, 2012) ugyanazokat a kompozíciós elveket követi, mint a *Vak visszhang*, szintén válogatott és új verseket tartalmaz. Egyszóval, látszik, a szerzőnek fontos az *életmű* gondolata, ő maga akarja eldönteni, egy retrospektív pillantás mit tartson megőrzésre érdemesnek költészetéből. Ez azt is jelenti, hogy maga a szerző keresi a köteteinek egymáshoz való illeszkedését, ő jelöl ki tartalmi egybeeséseket, kapcsolódási pontokat a versek és a kötetek között. De milyen ez a tekintet, honnan nyeri szempontjait? Mit mond el csak maga a szerkesztés által a saját életművéről Fekete Vince?

Megnyugtató volt észlelni, hogy a szerző visszatekintő pillantása nem esik egybe az isteni tekintettel. Ezt a legegyszerűbb számszerű viszonyítás igazolja. Ehhez elég, ha áttekintjük az első kötet, a még 1995-ben megjelent *Parázkönyv* sorsát a két válogatáskötetben. Ami első látásra szembe-tűnik, a hatalmas arányváltás. Míg az első válogatáskötetben harminchét vers szerepel belőle, addig az utóbbiban csak tizenhárom. De nem ugyanaz a tizenhárom, mint az elsőben. A szerző nem a már kiostáltakat rostálta tovább, hanem újra átgondolta a verseit, és ezért kerülhetett vissza az eredeti kötetből négy vers a megmaradt tizenháromba. Szóval, nem megbízható a szerző – lehetne egy picit kajánul megjegyezni. Ez a megbízhatatlanság ebben az esetben azonban pozitívum, hiszen csak azt jelzi, hogy a szerző sem rendelkezik az isteni pillantás tökéletességével, ő sem képviselhet mást, mint a továbbgördülő élet éppen aktuális szempontjait.

Különben is feltűnő az első két kötet (*Parázkönyv* és *Ütközők*) mostoha sorsa a legutóbbi válogatáskötetben. Alig néhány vers élte túl a szigorú válogatást. A kilencvenes években, a transzközép irodalom szellemiségében íródott két verseskötetről van szó. A transzközép irodalmat ma már sokan kulturális blöffnek tartják, pedig amikor megjelent, igazán termékenyítően hatott a transzszilvanizmus megáporodott légkörére. Jöttek a fiatalok, és berúgták az ajtót. Ehhez a humor, az önirónia fegyvereit használták, tema-

tikailag érdekesnek próbáltak mutatkozni, és el akarták törölni a magas és az alacsony irodalom között kényszerűen és intézményesen megvont határokat. Érdekes ma megfigyelni az egykori transzközép szerzők (Orbán János Dénes, Lövétei Lázár László, Sántha Attila stb.) konzervatív fordulatát, aminek nemcsak irodalmi, hanem intézményes és politikai dimenziója is van. Hogy a lázadásból hová tértek vissza. Ez arra utalhat, hogy az akkori lázadásban is több volt a konzervatív elem, mint ami akkor látszott. Talán nem is szakítás volt a hagyománnyal, hanem csak a saját hely keresése egy megcsontosodottnak vélt rendszerben. A kilencvenes évek különben is már meghozták a változást a hetvenes és nyolcvanas évekhez képest, nem lehetett már ugyanúgy válaszokat keresni, mint azelőtt.

A válogatáskötet már csak jelzéseként utal Fekete Vince költői indulására, megőrzi az eredetet, de fel is oldja azt a későbbi költészet szellemiségében. Ezt a szellemiséget pedig a *Védett vidék* verseinek masszív jelenléte jelzi (Fekete Vince: *Védett vidék*. Kolozsvár–Budapest, EHK–Ráció Kiadó, 2010). Ezek a versek képezik a kötet sugárzó középpontját. Úgy vélem, jelenleg ez a mérvadó költészet Fekete Vince számára, az ebben a kötetben színre vitt témák a fontosak, az ott kidolgozott verselési mód, világlátás az érvényes. Ezt az új versek tematikai és poétikai rokonsága is igazolja, az új ciklus verseit ugyanis egyértelműen a *Védett vidék* verseinek folytatásaként lehet felfogni. Ahogy az sem lehet véletlen, hogy a *Védett vidék* egyik reprezentatív verse, a *Vak visszhang* lép elő kötetcímmé. De az egész kötetnek van egy íve, ahogy haladunk benne előre, egyre komolyabb, tágasabb lesz a versek horizontja, egyre több lesz a szabadvers, a kötetlen, hömpölygő, hosszas versforma, mintha azt, amit a költő az életben előre haladva tapasztal, már nem lehetne kötött és rövidke versformák közé kényszeríteni. Ily módon képződik meg Fekete Vince eddigi életművének egy lehetséges iránya és egysége.

De miért fontos ez az egység? Miért van szükség megkonstruált életműre? A válogatáskötet egészének az ismeretében úgy gondolom, azért fontos az életmű, mert *maga az élet* fontos Fekete Vince számára. És itt már Fekete Vince költészetének a lényegénél tartózkodunk. „Maga az élet” – fogalmaztam meg, ami valahol nagyon semmitmondónak hangozhat, mert milyen művészet is lenne az, amelyik számára nem „maga az élet” a fontos. Pontosítani kell itt, hogy súlyt kapjon a megfogalmazás. Az élet, úgy gondolom, a versekben a megélt életfolyamot jelenti, és mindazt tartalmazza, ami történik valakivel az élete során. Ez a történet egységesülni akar, eljutni saját végkifejletéhez. „Hát mi szívzaggattatöbb vajon / e földön,

mint mi semmivé lesz, / ami nem juthat már el soha valódi végkifejletéhez?” – kérdez rá a költő a *Széljegyzetek* című versében (i. m. 145.), amivel kifejezi az igényét az élet egységének megragadhatóságára, átélhetőségére. Egyszóval, az élet az egész életet, a maga teljességében megélt életet jelenti Fekete Vince számára. Ami maga is „egy piciny hullám pusztán a / hullámozó Örök belsejében” (i. m. 145.). De milyen az a költészet, ami ezt az életet kifejezhetővé teszi?

Epikus – juthat eszünkbe a legkézenfekvőbb jelző. Fekete Vince epikus költő, epikus alkat. Inkább a metonímia, mintsem a metafora költője. Mese, aminek érdekében természetesen sűrít, kihagy, de mindig valaminek az elmesélésén van a hangsúly. Nem viszonyít, hasonlít, hanem leír, sok helyen egyenesen az élőbeszédhez közel álló retorikát használ. Nem a szavakat költi, a szavak különös kapcsolódását, hanem az egészet, a folyamatot, a változást, esetleg a törést, az eseményt a nagyobb egészen belül. Nem a megjegyezhető verssorok, versszakok költője, hanem a versfolyamatoké. Gyakran találhatunk versei közt széttördelt verseket, ciklusokat. Verseiben ritkák a különös momentumok, különös történések, inkább szemlélődő költészet ez, mint cselekvő.

A folyóba oda lép be újra és újra Fekete Vince, ahol már mély a folyó, ahol lassú sodra van a víznek. Ettől lesz egy különös időtlensége a verseinek. Verseit olvasva úgy érezhetjük, hogy még léteznek, még állnak az emberi élet nagy keretfeltételei: lüktet a természet, még él a falu, megszületik és kihuny a szerelem, az emberi élet a maga ritmusát követi. Költészete csak távolról van a mai rohanó, folyamatosan változó világba bekötvé. Mércéje sokkal inkább a hegyek állandósága, a természet körforgása, a természetközeli emberi élet ügyködése. De hiszen minden élet valahol archaikus. Azaz arkhészerű, ami az ógörögben ’állapotot, minőséget, elemet’ jelent, olyasvalamit, aminek segítségével valami kialakul, illetve fennáll. A víz, a levegő, a tűz, a föld – ezek voltak az ógörög világ arkhéi. Ezt a szerepet tölti be Fekete Vince költészetében az idő, a szerelem és a természet. Nincs hely itt arra, hogy kibontsam ezeknek a szavaknak a verseken átvonuló jellegét. Azt azonban jelezni kell, hogy nemcsak egy harmonikus illeszkedésről van szó, az archaikus az an-archaikussal is érintkezik, a felforgatóval, a sötét, beláthatatlan jelleggel. Az anarchikus leginkább az elmúlás gondolatán keresztül lép be ebbe a költői univerzumba, de az emberi tevés-vevés hiábavalósága, az emberi kapcsolatok törékenysége is megidézi, sőt a táj, a természet rendje is borzongatóan hordozza, legszebben talán a *Tízezer éj* című ódaszerűen kavargó nagyversben (i. m. 126–133.). De a

felforgató mégis az egészen belül jelentkezik, az egész rendjébe illeszkedik, ezért képes ez az egész még a halál cezúráját is magához igazítani (lásd *A kőműves fia* című verset, i. m. 140.), ahogyan a végkimerüléstől alábukó madár kétségbeesett csipogását is a napfényes kékség issza el (lásd a *Védett vidék* című verset, i. m. 106.).

Még néhány szó Fekete Vince költészetének kötődéseiről. Úgy gondolom, nem korlátozó ezt a költészetet erdélyinek minősíteni. Hiszen ez a költészet magán hordozza az erdélyi létezés megannyi jegyét, de nem felmutatja azokat, nem szimbolizálja a megmaradás eszközeként, hanem a létezés természetes rekvizitumaként használja. A megmaradás nem etikai imperatívusz nála, hanem egyszerűen megkerülhetetlen létezőmód. Ugyanilyen természetességgel kapcsolja be magát ez a költészet a magyar irodalom történetébe. Folyamatosan keresi a kapcsolódási pontokat, idéz, módosít, átír; egyszerűen használja a hagyományt.

Fekete Vince ötvenéves, és egy válogatott (és új) verseket tartalmazó kötettel jelentkezett. Ezzel a mondattal indítottam egy olyan válogatáskötetnek a bemutatását, amely reprezentatív verseinek a legfontosabb tétje, jeleztem, „magának az életnek” a felmutatása. Az előrehaladó élet maga kéri az összegzést, az áttekintést. Nem a végsőt, hanem csak az éppen aktuálisan lehetségest. Az élet az életműre mutat rá, és fordítva. Fekete Vincénél az életet megkölneni azt jelenti, hogy iramot, ritmust, tágasságot adunk a történéseknek, amelyek talán nem is annyira különlegesek, meglepőek, hiszen „csak” egy emberi élet tényei. Megszületünk, felnövünk, szerelembe esünk, elveszítjük a szerelmet, családot alapítunk, meghalunk. Ezeket a momentumokat követjük végig versről versre, a természet hatalmas, önmagába forduló háttere előtt. Nincsenek nagy felismerések. Nem nagy felismeréseket viszünk magunkkal ebből a kötetből, hanem valami lassú, sötét, néha felfénylő áramlásnak a tudását.

Az élet azonban, nem tehet mást, továbbcsordul, továbbblendül. Ahogy feltételezhetően Fekete Vince költészetében is. Úgy gondolom, így a végére megengedhetem a királyi többest. Ennek a költészetnek a minősége teszi lehetővé.

Kíváncsian várjuk: merre, hová?

Demény Péter – Láng Zsolt

KICSIT TÖBB

KARÁCSONYI ZSOLT: *A KRÍM*. BUDAPEST,
ORPHEUSZ KIADÓ, 2015.

DP: Milyen hangulat telepedett rád olvasás közben?

LZs: Felemás. Élveztem az utazást, a sokféle helyszínt, élveztem a falun való lét leírását, élveztem a teret, a sok fényt. Másfelől volt, amikor zavart a szófacsarás: „porzó Apolló-korzó”, effélék.

DP: Jó, de úgy gondolom, van egy „végső hangulat”, nincs? Bennem egyfajta melankólia üledett le. Mindaz benne van, amiről írsz, de mint ha minden múlna is el rögtön, „most már pontosan nem is értem, / mit kerestem azon a képen...”

LZs: Ez a melankólia benned a kötetből szivárgott át, vagy a kötet „miatt” telepedett rád?

DP: A kötet világát melankolikusnak éreztem.

LZs: Igen, valóban, az elejétől a végéig, szép egységes kötet. Alaphelyzete tényleg melankolikus: az eleje, a faluval, a vége az Apolló-korzóval, és közte a Krím, ahova soha nem juthat már el, miközben az teljesen az övé.

DP: Ugyanakkor tetszett, hogy el tud szakadni a formától, mint a *Kard*-versben például, nem kapaszkodik belé tíz körömmel, felismeri, hogy engednie kell.

LZs: Túl engedékeny olykor. Emlékszem, amikor évekkal ezelőtt rajongva fedeztem fel a verseit, szóalkotásai, szófacsarásai, nem szokványos mondatszerkezetei szigorúbbak voltak. Most nem annyira szigorú.

DP: Amiket soroltál, én is túlzásnak éreztem. Mégis elégedetten tettem le a könyvet, már csak azért is, mert minden költőnek kell a Krím szerintem.

LZs: A krímes verset a kelleténél egy szakasszal többnek éreztem... Minden kicsit több. Vagyis kevesebb. De a *Kard* az, igazad van, rendben van.

DP: Úgy értem, minden költőnek kell egy táj, egy hely, amit nem érhet el, ami felé hiába törekszik.

LZs: Persze, de ennek a költői helyzetnek a leírása konkrétan elemezhető. A korábbi Kara-kötetekben több volt a váratlanság, itt most több a megszokott, az előrelátható. Ahogy eljátszik az Illyés-verssel, vagy a Rilké-jével, túl ismerős játék. Szerintem a „porzó Apolló-torzó” (a kevesebb) jelen esetben váratlanabb volna, mint a „porzó Apolló-korzó” (a több).

DP: Hát a *Medáliák* se nagyon József Atilla-iak. Mégis jó versek. A Rilke-parafrázis csak egy ügyetlen játék.

LZs: Arra gondoltam közben, hogy vajon a mai költészet mennyire szándékoltan „ügyetlen”. Új költői nyelv megtalálása? Ehhez volna segítség a pongyolaság?

DP: Nem segítség, csak elkerülhetetlen. Ha újat keresel, gödörbe is eshetsz.

LZs: Ez a kötet milyen kötetekkel rokon? Kiknek a költészetével?

DP: Olykor Keményt éreztem, meg Ted Hughest, mindenesetre olyasvalakit, aki mítoszként, mitikusként él meg mindent, aki úgy él versben, hogy minden történés a kezdetekre nézzen vissza.

LZs: Ha már mítoszt emlegettél, én egy kamasz-világot is éreztem a háttérben, utalást valamire, amit a kamasztársaság kitalál magának.

DP: Igen, az is van, egyfajta fűvészkertezés.

LZs: Fűvészkedés.

DP: Nyugtalan mítoszok...

LZs: Nyugtalan mítoszokból lesznek a nyuggeres toposzok.

DP: Ez biztos, kérdés, hogy mi-ki tudja megőrizni a nyugtalanságot. De hát ez már nem ennek a kötetnek a dolga.

William Butler Yeats

(1865–1939)

BYZANTIUM

Hátrál a nap tisztátlan képe mind;
ágyban a császár ittas népe mind.
Hátrálnak éji zaj, korhely dalok,
hogy a nagy harang elkongatott.
Egy csillagfényes, holdsütötte dóm
lenéz mindent, ami
bonyolult-emberi,
vér mocsarát, dühét utálkozón.

Elém egy rém lebeg, ember, vagy árny,
ember inkább s nem árny, rém, mintsem árny;
Hades múmia-pólyájú orsaja
csavart útját legöngyölheti ma.
Csak lehellettelen halotti száj
hívhat ily társat itt.
Hívom a földöntulit:
Jöjj, halálban-élet s életben-halál!

Csoda, madár, vagy vert-arany remek,
inkább csoda, mint szárnyas, vagy remek.
Csillagfényes arany boltív csucsán
Hades kakasait példázza tán,
vagy gúnyol hangosan, mint kit a hold bánt,
mert érc-dicsőség megmarad,
mulandó szirmot, madarat,
mocsárnak, vérnek minden bonyodalmát.

Láng lebben a császár kőpadlatán,
nem rőzsegyújtó s vascsiholta láng;
vihár se fogja: láng lángot terem,
hová vér-nemzett lelkek soka jön
túl minden zagyva emberi dühön,
belehalván a táncba,
haldokló, buja trászba,
mely megperzselni egy csipkét is képtelen.

Delfin vér-mocskos hátán nyargalász
szellem szellem után! Az árt töri a rács,
a császár vert-arany szép rácsai!
A táncos folyosó márványai
megtörik a bonyolultság dühét,
e rémeket, melyek
újakat nemzenek,
s a tenger delfin-tépte, tajtékzó vizét.

JÉKELY ZOLTÁN fordítása

NÉVJEGY

Elporlottak a dajkamesék,
jönnek a nindésák.

Károsonyi Eszter

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@lato.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982